

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Pravěk a protohistorie východní části Krušných hor

Bakalářská práce

Petr Vágner

Vedoucí práce: Mgr. Martin Golec, Ph.D.

Olomouc 2017

Údaje o bakalářské práci studenta

Studijní obor: Archeologie

Osobní číslo: F 140566

Název práce: Pravěk a protohistorie východní části Krušných hor

Název v angličtině: Prehistory of eastern part of Krušné hory (Ore Mountains)

Anotace: Práce se zabývá pravěkem a protohistorií východní části Krušných hor v oblasti Chlumecké stezky. Je shrnuto dosavadní bádání v oblasti, včetně problematiky používání detektorů kovů, a nálezový fond z hor. V jednotlivých kapitolách od paleolitu po dobu stěhování národů je porovnáno osídlení v podhůří s nálezů z horského prostředí. Tyto nálezy jsou interpretovány především v souvislosti s těžbou rud a cestami přes hory. Podle nálezů jsou navrženy možné trasy cest. Katalog zahrnuje nálezy z hor a jejich úpatí. Součástí práce jsou mapy a kresebná a fotografická dokumentace nálezů.

Klíčová slova: Krušné hory; osídlení; těžba rud, cesty, doba bronzová, doba laténská, doba římská

Anotace Anglicky: My Bachelor thesis deals with prehistory and protohistory of the eastern part of the Ore Mountains in the Chlumec trail area. It summarizes the current research around the area, including the use of metal detectors and other finds from the mountains. Settlement in the foothills with relevant finds from the mountain environment is compared in individual chapters from the Paleolithic to the migration period of people. These findings are primarily interpreted in connection with ore extraction and trails leading across the mountains. According to the findings, possible routes are being proposed. The catalog includes findings from the mountains and their foothills. My Bachelor thesis also provides us with some maps, photographic and drawing documentation.

Key words: The Ore mountains, settlement, ore mining, routes/trails, Bronze Age, The La Tene period, The Roman Era

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval sám na základě uvedených pramenů a seznamu literatury.

V Olomouci, dne

.....

Petr Vágner

Chtěl bych především poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Martinu Golcovi Ph.D. za jeho pomoc, cenné rady a inspiraci, zejména pokud jde o pohled na krajinu. Dále bych chtěl poděkovat za pomoc a připomínky Mgr. L. Rypkovi a Mgr. M. Soukupovi. L. Marksovi děkuji za kresby a MUDr. et. Bc. K. Dernerovi za vytvoření základní mapy.

Obsah

1	Úvod.....	1
1.1	Cíle práce.....	2
1.2	Prostorové vymezení.....	2
1.3	Časové vymezení.....	3
1.4	Přírodní podmínky.....	4
1.5	Sběr materiálu.....	5
1.6	Katalog.....	6
1.7	Umístění předmětů.....	6
2	Bádání.....	8
2.1	Dějiny bádání do roku 1945.....	8
2.2	Dějiny bádání po roce 1945.....	9
2.3	Nálezová základna do roku 1990.....	11
2.4	Nálezová základna po roce 1990.....	12
2.5	Problematika detektorů kovů.....	13
3	Hory a osídlení v podhůří.....	15
3.1	Paleolit a mezolit Krušných hor.....	15
3.2	Neolit.....	16
3.3	Eneolit.....	19
3.4	Doba bronzová.....	22
3.4.1	Starší doba bronzová – únětická kultura.....	22
3.4.2	Střední doba bronzová – mohylová kultura.....	25
3.4.3	Mladší až pozdní doba bronzová.....	26
3.5	Doba železná.....	32
3.5.1	Strašší doba železná – bylanská kultura.....	32
3.5.2	Doba laténská.....	34
3.6	Doba římská a doba stěhování národů.....	39
3.6.1	Starší doba římská.....	39
3.6.2	Mladší doba římská.....	41
3.6.3	Doba stěhování národů.....	41
3.6.4	Aktivita v horách.....	42
4	Interpretace nálezů.....	46
4.1	Krušné hory a rudy.....	46
4.2	Východní Krušné hory a cesty.....	49
4.2.1	Terminologie.....	49

4.2.2	Stezky přes hory	50
4.2.3	Chlumeck – centrální bod Chlumecké stezky?	55
4.2.4	Možné trasy cest na základě artefaktů	56
4.3	Obchod	61
4.3.1	Nalezené artefakty a obchod	63
4.4	Funkce předmětů?	64
4.5	Otázka deponování	66
5	Závěr	68
6	Literatura a prameny	71
7	Přílohy	82
7.1	Katalog	82
7.2	Tabulky	112

Seznam map a ilustrací v textu

Mapa 1	Východní část Krušných hor	3
Mapa 2	Nálezy učiněné před rokem 1990	12
Mapa 3	Nálezy z neolitu	19
Mapa 4	Nálezy z eneolitu	22
Mapa 5	Nálezy ze starší a střední doby bronzové	25
Mapa 6	Horská sídliště v Krušných horách	28
Mapa 7	Nálezy z mladší až pozdní doby bronzové	32
Mapa 8	Nálezy ze starší a mladší doby železné	39
Mapa 9	Nálezy z doby římské a stěhování národů	45
Mapa 10	Ložiska cínu a mědi v Krušných horách	46
Mapa 11	Cínovecko-krupský rudný okrsek	47
Mapa 12	Srbská cesta	53
Mapa 13	Pravěké a protohistorické nálezy v okolí Chlumecké stezky	54
Mapa 14	Možné trasy cest využívaných v pravěku a protohistorii	58
Mapa 15	Trasy dovozu soli v době laténské	62
Obr. 1	Štípaná industrie ze sběrů – Přestanov/Unčín	16
Obr. 2	Únětická nádoba z Tisé	23
Obr. 3	Krupka, klášter Všech svatých, knovízská/lužická keramika	29
Obr. 4	Možný soubor nálezů z Bohosudova	34
Obr. 5	Krásný Les, jantarové korále a figurka jezdce	37
Obr. 6	Vodící kroužky postrojů vozů	38
Obr. 7	Předmět tvaru „rybí hlavy“	43
Obr. 8	Postroj z Čelákovic	44
Obr. 9 (graf)	Nálezy na Chlumecké stezce	57
Obr. 10 (tab.)	Možné varianty stezek a jejich využití podle nálezů	61

1 Úvod

Předkládaná práce je zaměřena na pravěk a protohistorii východní části Krušných hor v oblasti tzv. Chlumecké stezky (dále jen Chlumecké stezky). Mým záměrem bylo původně zpracovat nálezy ze širší oblasti, ale během tvorby práce se mi podařilo získat nový pramenný fond (dále jen materiál), a bylo tedy nezbytné sledovaný prostor zúžit právě na okolí Chlumecké stezky. Tato oblast stála doposud spíše mimo zájem archeologů, poněkud více pozornosti jí věnovali historici ve spojitosti se středověkými cestami. Přestože řada badatelů uvažuje o využívání cest přes hory již v pravěku, své závěry vyvozovali především z nálezů na sídlištích v podhůří na české a saské straně hor. Zatímco pro středověké cesty máme již rozpracovány detaily jednotlivých tras, pro starší období taková práce chybí. Podobně je tomu při dokazování využívání krušnohorských rud. Najdeme tedy řadu článků o kontaktech českého a saského prostředí (Salač 1997; Cvrková 1993; Koutecký 1993), ale většina z nich se vyhne detailnějšímu studiu situace v horském prostředí a jen obecně konstatuje fakt existence cest. Nálezový materiál z horského prostředí byl do konce 20. století velmi chudý, s výjimkou výšinných sídlišť pozdní doby bronzové, která většinou leží již mimo mnou sledovaný prostor, šlo o ojedinělé nálezy. Po roce 1990 začalo narůstat množství kovových artefaktů nalezených pomocí detektorů kovů, které byly ale jen z malé části odevzdány, nebo alespoň dokumentovány. Proto považuji za nutné se jimi zabývat a snažit se zaznamenat všechny nové nálezy bez ohledu na to, zda se nachází ve sbírkách institucí, nebo soukromých. Při studiu nálezového materiálu se můžeme opřít o nečetnou literaturu, buď jde o katalogizaci sbírek (Budinský 1978; 2009; 2014), nebo o práce, které zpravidla uvádí jen několik starých nálezů. Publikovaných detektorových nálezů je minimum, opakovaně je citován jen článek M. Čižmáře (2008). Oblastí Chlumecké stezky v pravěku a obchodem doby laténské v této oblasti se zabýval především V. Salač (1997), který ale dlouhodobě za hlavní spojnici se Saskem považuje Labskou cestu, tedy dopravu po vodě. Vedle práce s literaturou a prameny hmotnými považuji za velmi důležitou součást práce terénní průzkum, ověření schůdnosti cest, porovnávání vzdáleností, práci s mapami apod., což u některých autorů postrádám.

1.1 Cíle práce

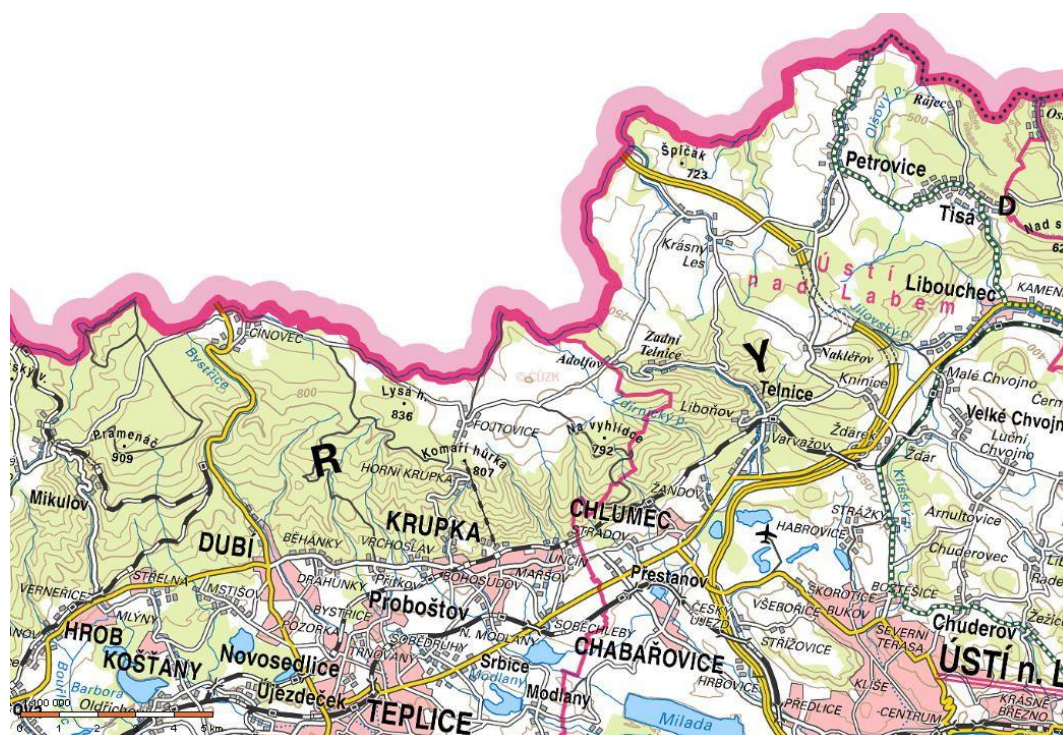
Hlavním cílem mé práce je sumarizace dosavadního poznání pravěku východní části Krušných hor, shromáždění nálezového materiálu z vymezeného prostoru, mezi kterým většinu tvoří artefakty nepublikované, jeho dokumentace a následná interpretace. Shromážděný materiál by měl potvrdit využívání hor v jednotlivých dobách. Mělo by dojít k zhodnocení výpovědních možností nálezů, mezi kterými převažují kovové artefakty nalezené pomocí detektorů kovů. Analyzována je možnost spojení nálezů s exploatací rud, využíváním cest a dálkovým obchodem. Snažím se ověřit roli Chlumecké stezky v pravěkém obchodě. Na základě nálezů a terénního průzkumu navrhuji možné trasy cest v horách, respektive přes ně. Ve své práci se zabývám především nesídelními aktivitami v horách, proto do katalogu nezahrnuji keramický materiál z Krupky, ale zároveň se snažím prokázat návaznost podkrušnohorského osídlení na aktivity v horách.

V úvodní části práce jsou vymezeny sledovaný prostor a jeho přírodní podmínky, je charakterizován zpracováváný materiál a stav dosavadního bádání, včetně problematiky používání detektorů kovů. V dalších kapitolách jsou pro jednotlivá období srovnány osídlení pod Krušnými horami, aktivity v horách a nálezový materiál z nich. Snažím se sledovanou oblast dát do kontextu celého východního Krušnohoří. Následně jsou nálezy interpretovány ve třech podkapitolách – možná těžba rud, cesty přes hory a obchod. Text je doplněn katalogem nálezů, fotografickými a kresebnými tabulkami, mapami a grafy.

1.2 Prostorové vymezení

Sledované území se nachází na samotném severovýchodním konci Krušných hor a je vymezeno na jedné straně katastry Petrovice u Chabařovic, Nakléřov a Knínice u Libouchce. Na opačné straně je prostor ohraničen katastry Cínovec, Dubí u Teplíc a Mstišov. Zahrnutý jsou všechny katastry v horách či bezprostředně na jejich úpatí. Toto vymezení bylo zvoleno z geografických důvodů – jde na jedné straně o hranici Krušných hor (na katastr Petrovic již navazuje katastr Tisá, kde začíná oblast Labských pískovců) a na straně druhé je od dalších katastrů oddělen hlubokým údolím potoka Bystřice, které tvoří přirozený předěl. Druhým kritériem jsou důvody historicko – geografické. Cesty vedoucí přes hory v tomto prostoru můžeme zahrnout do prostoru

středověké Chlumecké stezky a jejích několika větví. Proto je sledován i katastr Mstišov, byť leží až za Bystrickým potokem. Nálezy z části tohoto katastru je možno dát spíše do souvislosti s Chlumeckou stezkou než s přechody hor v oblasti pozdější středověké cesty Hrobské nebo Osecké. Severní hranice zkoumaného prostoru je stanovena zcela uměle, tvoří ji státní hranice se SRN. V detailně sledovaném prostoru se tak nachází celkem 27 katastrů. Z katastrů, které leží na úpatí hor, či do hor zasahuje jen jejich část, je zahrnuta (do katalogu) právě jen část v horách či bezprostředně na jejich úpatí.

Mapa 1. Východní část Krušných hor, Činovec – Petrovice (<http://www.ikatastr.cz>).

1.3 Časové vymezení

Práce je zaměřena na období pravěku a protohistorie. Protože pro starší a střední paleolit nemáme ze sledované oblasti žádné nálezy, začínám až mladým, respektive pozdním paleolitem, a to přes to, že jde jen o osídlení pod horami. Nejmladším obdobím zahrnutým do mé práce je doba stěhování národů. Vzhledem k charakteru nálezového materiálu je v práci největší pozornost věnována kulturám běžně zpracovávajícím kovy.

1.4 Přírodní podmínky

Krušné hory tvoří přirozenou severozápadní hranici Českých zemí. Táhnou se v délce 130 km a na naše území zasahují úzkým pásem od 6 do 19 km. Zatímco na saské straně hory pozvolna klesají, jejich české, tedy jihovýchodní svahy naopak klesají prudce a tvoří převýšení až 500 m. Krušné hory se dělí na 3 základní úseky. Jejich severovýchodní hranice je nezřetelná, hory volně přecházejí na linii Libouchec – Tisá – Nový Dvůr v Děčínském meziohří. Námi sledované území leží ve střední a severovýchodní části Krušných hor. Hranice mezi nimi leží přibližně na linii Krupka – Horní Krupka a Fojtovice. Severovýchodní část je o něco nižší, průměrná nadmořská výška se pohybuje kolem 700 m n. m. Převýšení mezi úpatím hor a vrcholovými planinami je v této části kolem 350 m. Ve vrcholových partiích hor se rozkládají poměrně rozsáhlé plošiny, na nichž jsou rozvodí potoků, které se na české straně zařezávají do hlubokých údolí (až 250 m), a výrazně tak člení svahy hor na jednotlivé úseky. Toky potoků často v nižších partiích při jarních povodních měnily koryta, jak lze dnes v terénu vysledovat. Prameniště často provází podmáčená půda. Planiny jsou dnes pokryty loukami a lesy. Ve středním úseku hor nadmořská výška stoupá a dále na jihozápad tvoří hory dva stupně (Demek a kol. 1965, 61–66). Pod horami se rozkládá Chomutovsko – teplická pánev, která je součástí pánve Mostecké. Je to část třetihorní příkopové propadliny při úpatí Krušných hor. Je tvořena především miocenními jíly a písky a hnědouhelnými slojemi (Demek a kol. 2006, 181). Na jejím severovýchodním konci se rozprostírá Chabařovická pánev, tektonická sníženina mezi Krušnými horami a Českým středohořím. Tato plošina je mírně nakloněna k jihovýchodu. Výrazným bodem pánve je vrch Horka u Chlumce (287 m n. m.), ležící téměř na úpatí Krušných hor (Demek a kol. 2006, 175). Mosteckou pávní prochází tok řeky Bíliny, který jde souběžně s horami, u Teplíc se stáčí východním směrem a vlévá se u Ústí do Labe. Do Bíliny ústí potoky pramenící v horách. Jejich dolní tok je často výrazně pozměněn novodobými zásahy.

Celý region byl v minulosti výrazně postižen ekologickou zátěží spojenou s intenzivní stavební činností, těžbou (nejprve hlubinou a následně povrchovou) uhlí a rostoucím průmyslem. Krajina pod Krušnými horami je díky tomu výrazně pozměněna a zničena. Zmizela celá řada krajinných prvků a vznikly nové. Tyto změny naštěstí postihly jen malou část sledovaného prostoru hor (např. katastr Varvažov). Postiženy byly v horách především lesy, a tak současná skladba stromů neodpovídá přirozenému

vývoji. Vrcholové planiny hor byly v minulosti z části devastovány použitím těžké techniky, stopy jsou dnes zřetelné především v zalesněných partiích. Místy došlo i k obrácení půdy, tedy část artefaktů se mohla dostat do jiné hloubky a není možné sledovat přirozenou stratigrafii. Tyto zásahy také znemožnily v některých úsecích pozorovat úvozové cesty, intenzivní lesnické práce naopak vytvořily cesty nové, nebo výrazně staré upravily. Meliorační práce změnily toky potoků, mohlo dojít k vysušení podmáčených míst apod. Je proto potřeba sledovat i historické mapy.

1.5 Sběr materiálu

Pro svou práci jsem materiál vyhledával ve starší i současné vlastivědné a archeologické literatuře zabývající se dějinami širší oblasti Podkrušnohoří (viz katalog a seznam lit.). Dále jsem podle katastrů prošel Archeologickou databází Čech, Digitální archiv ARÚ AVČR a soupisy sbírek všech institucí, u nichž jsem předpokládal, že by mohly vlastnit nálezy ze sledovaného území. Také jsem oslovil místní badatele s vědomím, že nejnovější nálezy nemusí být ještě zapsány. Za nezištnou pomoc vděčím především L. Rypkovi, specialistovi na dobu římskou na Teplicku a Ústecku, z muzea v Ústí nad Labem. Sběru dat od amatérských sběratelů, tzv. detektorářů,¹ se věnuji již delší dobu. S řadou z nich jsem se seznámil osobně, další jsem oslovil zprostředkovaně. Pravidelně jsem sledoval internetové stránky, kde tito hledači kovových artefaktů prezentují své nálezy (především <http://www.detektorweb.cz/> a <https://www.lovecpokladu.cz/>), ale zde uváděné nálezy mají natolik nepřesnou lokalizaci, že jsem žádné informace z nich nepoužil. Přístup amatérů k mé práci byl stejně rozporuplný, jako pohled odborníků na jejich aktivity. U části z oslovených amatérů jsem se bohužel setkal s neochotou poskytnout jakékoliv informace, a to i přes to, že jsem věděl o jejich konkrétním nálezu. Nutno přiznat, že u několika z nich se patrně jednalo o takové množství materiálu, že by to významně změnilo závěry mé práce (o této problematice bude pojednáno). Do svého katalogu zahrnuji jen ty předměty, u nichž jsem vyhodnotil informace jako věrohodné (tj. nálezci ochotně spolupracovali, nad místem nálezu neváhali, případně se jejich informace shodovaly s tím, co jsem věděl i z jiných zdrojů) a existuje alespoň fotografie předmětu. Během své práce jsem nenarazil na nic, co by informace

¹ Toto označení, ač nespisovné, budu v textu používat, protože se nejlépe hodí k označení skutečnosti.

poskytnuté nálezci zpochybnilo. Několik dalších věrohodných nálezů bude zmíněno v textu, ale pro neexistenci jakékoliv dokumentace je v katalogu neuvádím.

V průběhu práce jsem musel z katalogu vyřadit několik artefaktů, u nichž se ukázalo, že nejsou pravěkého stáří (štípaná industrie z Dubí a Cínovce), nebo je nebylo možno jednoznačně datovat (např. postroj z Nakléřova).

1.6 Katalog

Do katalogu byly zahrnuty všechny mně známé nálezy z období pravěku a protohistorie z katastrů, jejichž celá plocha se nachází v horském prostředí Krušných hor. Pokud katastr zasahuje do hor i údolí, zapsal jsem jen ty artefakty, u kterých jsem si jist, že byly nalezeny v horách nebo na jejich bezprostředním úpatí. Jestliže je přesnější lokalizace neznámá, v katalogu je neuvádím. Nemohu totiž stanovit, zda souvisí s aktivitami v horách, nebo patří k podhorskému osídlení. Například katastr Přestanova zahrnuje oblast s nadmořskou výškou od 200 m n. m. po svahy hor ve výšce kolem 500 m n. m. Na tomto katastru nacházíme doklady osídlení v rozmezí 200–260 m n. m., jak bude dále uvedeno. Zejména u starých nálezů je často uváděno jen „v okolí“ obce, tedy může jít i o sousední katastry. Vzhledem ke způsobu, jakým byly nálezy na sledovaném území získávány, drtivě převládají artefakty kamenné (zpravidla ze starších sběrů a náhodných nálezů) a kovové. U těch jde až na nepatrné výjimky o nálezy pomocí detektorů kovů, tedy nálezy z doby relativně nedávné až téměř současné. To je důvod, proč část nálezů nemá ještě přidělena inventární, nebo alespoň přírůstková čísla. Keramický materiál byl zcela nově zaznamenán jen třemi malými, blíže neurčitelnými fragmenty ve Varvažově. Protože ve své práci sleduji nesídelní aktivity v horách, do katalogu nezahrnuji sídlištní materiál z Krupky. Jsem s ním samozřejmě seznámen, v práci na něj odkazuji, ale jeho detailní rozbor ponechávám na samostatnou práci.

1.7 Umístění předmětů

Katalog nálezů zahrnuje artefakty, které lze rozdělit na dvě skupiny. Jednu tvoří náhodné nálezy, z nichž drtivá většina pochází ze starých muzejních sbírek před rokem 1945. Druhou pak nálezy učiněné při amatérských průzkumech a dnes se z části

nachází ve sbírkách několika institucí, nebo jsou v soukromých sbírkách. Jediný artefakt pochází z destruktivního archeologického výzkumu – bronzová sekera ze Žďárku, ale i ta byla nalezena při detektorové prospekci na skryté ploše stavby. V případě sběrů jde o aktivity profesionálních archeologů jen zcela výjimečně.

Artefakty jsou dnes rozptýleny do několika institucí. Největší kolekci mají Muzeum města Ústí nad Labem a Regionální muzeum v Teplicích. U obou se jedná o kombinaci starých sbírek, včetně včleněných sbírek zrušených muzeí, a odevzdaných detektorových nálezů (ty převažují v ústeckém muzeu). Několik kusů (počet navyšují jantarové korále nalezené najednou) vlastní Národní muzeum v Praze, překvapivě jen jeden předmět pochází ze staré sbírky,² zbytek jsou opět nálezy detektorové, z nichž některé se do muzea dostaly za ne zcela jasných okolností. Dva detektorové nálezy byly odevzdány a zařazeny do sbírky ÚAPPSZČ v Mostě. Jeden artefakt je ve vlastnictví Landesamtu für Archäologie Dresden,³ kam byl nálezcem odeslán již ve třicátých letech 20. století. Několik předmětů je známo jen ze starší literatury a dnes jsou nedohledatelné. Zbytek se nachází v soukromých sbírkách. To se týká zejména všech mincí. Některé předměty znám jen z fotografií, nebo jsem je před delší dobou i viděl, ale nedokumentoval. Není ale důvod jejich existenci a lokalizaci zpochybňovat. Pokud je mi znám majitel (alespoň v době psaní této práce), uvádím „soukromá sbírka“. Pokud mi vůbec není známo, kde předměty skončily, nechávám kolonku s otazníkem. U některých předmětů nebylo možné doplnit všechny údaje. Buď je citovaná literatura neuvádí, nebo se artefakty ve sbírkách zatím nepodařilo dohledat (např. spona Langton Down z Krásného Lesa). Toto je samozřejmě problém všech předmětů, u nichž neznám umístění. Nálezci mi poskytli fotografie a lokalizaci, ale sami neprovedli žádná metrická měření. Bohužel, většina fotografií postrádá měřítko. U dvou předmětů jsem nemohl provést dokumentaci, protože jsou z místa uložení dlouhodobě zapůjčeny pro výstavní účely (halštatská sekera s raménky z Krásného Lesa a zlomek neolitické sekery z Krupky).

² Únětická záušnice z Panenské.

³ Silicitový nástroj z vrchu Špičák.

2 Bádání

2.1 Dějiny bádání do roku 1945

Dějiny archeologické práce v našem regionu jsou spojeny především s prací teplického muzea. Již před jeho založením působil v Teplicích soukromý sběratel a amatérský archeolog A. H. Fassel, který jednak vykupoval nálezy od dělníků, jednak sám prováděl „výzkumy“. V sledovaném prostoru šlo např. o výzkum na hradě Kyšperk. Svou sbírku prodal teplickému muzeu, které bylo založeno roku 1894, a stal se také jeho kustodem. Pro spory muzeum již roku 1894 opustil, ale i jeho další sbírka se, byť oklikou, dostala později do muzea. Patrně nejvýznamnější osobností archeologie v regionu se po něm stal R. von Weinzierl (kustodem 1899–1909), který vedl na svou dobu výzkumy velmi moderním způsobem. I po první světové válce zůstalo teplické muzeum nejvýznamnějším archeologickým pracovištěm v regionu (Budinský 1994 a kol., 5–9).

Muzeum v Ústí nad Labem bylo sice založeno již roku 1876, ale archeologické oddělení bylo zřízeno až roku 1894. Prvním kustodem se stal A. Kirschner. Také toto muzeum získalo značné množství předmětů formou darů či zakoupením, později vedlo samostatné výzkumy. Během první světové války činnost muzea upadla, novým impulsem byl nástup E. Simbriger, který se nejprve staral o systematizaci sbírky, následně prováděl sběry a od třicátých let i rozsáhlejší výzkumy. Po jeho odchodu z muzea a následkem vypuknutí 2. světové války činnost muzea na poli archeologie dočasně ustala (Cvrková 1984, 9–10).

V roce 1927 bylo v Chabařovicích zásluhou místního badatele J. Strache otevřeno vlastivědné muzeum, které mělo také archeologickou sbírku, tvořenou z darů místních občanů. Ta byla po zrušení muzea roku 1953 převedena do muzea v Ústí nad Labem (Sochocký 2003, 4–5).

Podobný charakter mělo i muzeum v Krupce, založené roku 1919, které nevyvíjelo vlastní archeologickou činnost. Do jeho sbírek se dostalo určité množství archeologického materiálu, který byl po sloučení muzeí roku 1978 převeden do teplického muzea (Muška – Gabriel 1978).

Od sledovaného území poněkud vzdálenější muzea v Duchcově a Bílině měla sice zajímavé archeologické sbírky (rovněž postupně převedené do teplického muzea), ale podle soupisů neobsahovala bílinská sbírka žádné artefakty z Krušných hor (Muška 1990) a duchcovské muzeum mělo jen dva, oba však nalezené daleko od prostoru Chlumecké stezky (Rusó 1990).

Během přičlenění Sudet k Říši působil v Teplicích hlavní archeologický ústav pro Sudety - Amt für Vorgeschichte, který se kromě vlastních výzkumů věnoval soupisu sbírkových předmětů (Budinský a kol. 1994, 9). Tento úřad mimo jiné vytvořil soupis nálezů z chabařovického muzea, který je pro mnohé z nich jediným zdrojem informací (dostupné v digitálním archivu ARÚ AVČR).

Činnost všech těchto institucí se soustředila do nížinných sídleních oblastí tak, jak se dlouho o nich uvažovalo, tedy do cca 350 m n. m. Pokud se někdy upřela jejich pozornost do mnou sledovaného území, jednalo se o výzkumy spojené se středověkem. A. H. Fassel ještě před svým nástupem do muzea dělal soukromý výzkum na Kyšperku (Budinská 1972, 14). Dále z jeho první i druhé sbírky pochází pravěký a středověký materiál sídlištního charakteru z několika míst Krupky, jde ale o sběry při stavbách (Budinský 2009). Nejrozsáhlejší výzkum teplického muzea v Krušných horách proběhl na lokalitě Raubschloss (Loupežník, Loupežnický hrad – středověké opevnění strážící cínové doly). V roce 1904 zde provedl archeologický výzkum teplický archeolog a sběratel R. von Weinzierl, ale výsledky nepublikoval. Revizní výzkum provedl roku 1978 F. Gabriel (Klusáčková 1981, 66–67). Pokud se tedy dostal do sbírek nějaký pravěký artefakt z prostředí hor, šlo zpravidla o náhodný nález. Problémem řady předválečných nálezů je nepřesná nebo vůbec chybějící bližší lokalizace a někdy i problematické zařazení ke kultuře.

2.2 Dějiny bádání po roce 1945

Po druhé světové válce došlo k velké změně regionální archeologie. Odchází němečtí badatelé, kteří zde v předchozím období téměř výhradně působili, mění se osazenstvo muzeí a v poválečných zmatcích se ztrácí řada předmětů. Chabařovické muzeum brzy zaniklo. V kraji hrály rozhodující úlohu výzkumy teplického muzea a mostecké expozitury Archeologického ústavu Akademie věd, která vznikla r. 1953 speciálně pro výzkumy na doly likvidovaných lokalitách v Podkrušnohoří. Do oblasti přichází řada nových českých archeologů (např. E. Neustupný, D. Koutecký, V.

Kruta). Protože v Podkrušnohoří probíhala (a stále probíhá) intenzivní výstavba a těžba, soustředily se všechny dotčené instituce na tuto oblast a prostor Krušných hor zůstával mimo jejich zájem. To nelze vyčítat zdejším archeologům, ale především celkové koncepci archeologické památkové péče po roce 1945. Pokud došlo k nějaké aktivitě v horách, bylo to především na popud amatérských spolupracovníků, kteří oblast velmi dobře znali a přinášeli především střepový materiál. Dílčím způsobem tak byla před rokem 1990 Expoziturou Most zkoumána horská sídliště mladší a pozdní doby bronzové v Místě (léta 1963–65, 1973), Černovicích (1976) a Podhůří – Kundratic (1968–73, 1978); (Koutecký 1980, 130–131; Velímský 1986, 181, 188–189). K těmto lokalitám se vrátím později.

Výjimkou byl záchranný archeologický výzkum v Přísečnici počátkem 70. let. Toto středověké horní městečko zaniklo v důsledku výstavby stejnojmenné vodní nádrže (Velímský 1986, 227–228). Tyto lokality však všechny leží mimo mnou sledované území. Stranou zájmu pochopitelně nezůstaly hrady nacházející se na okraji Krušných hor, zde šlo ale především o sběry.

Situace se změnila až v 80. letech, kdy se cestami přes Krušné hory začal zabývat T. Velímský a středověkými sklárnami E. Černá, oba tehdy z mostecké expozitury. Jejich zájem se soustředil na Mostecko a Děčínsko. V bádání tak vznikla zvláštní mezera na Teplicku a Ústecku, kde zůstala část krušnohorských cest bez zájmu profesionálních archeologů. Zájem o středověk Krušných hor poněkud ochabl od pol. 90. let a byl obnoven ÚAPPSZČ v Mostě v souvislosti s montánní archeologií. Vznikl česko-německý projekt ArchaeoMontan, který se na české straně zaměřil na stará důlní díla v oblasti Přísečnického průsmyku (Hemker – Elburg 2013, 14–17). Nejvýznamnější prospekce proběhla v letech 2013–2014 v prostoru hornického sídliště Kremsieger. V současné době se zájem projektu (pod názvem ArchaeoMontan 2018) přesouvá do oblasti středověké těžby v okolí Krupky, zatím je ale v počátcích (<http://www.uappmost.cz/wp/2014/12/archaeomontan/>).

Další významný výzkum probíhal několik let (od r. 2009) v areálu zaniklé středověké vsi Spindelbach na Chomutovsku, kde spolupracovaly ÚAPPSZČ Most a Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF UK (Hylmarová – Klír – Černá 2013).

Všechny tyto novodobé výzkumy však přinesly jen zcela ojedinělé doklady pravěkých aktivit zpravidla ve formě štípané industrie, která čeká na další zhodnocení (viz dále).

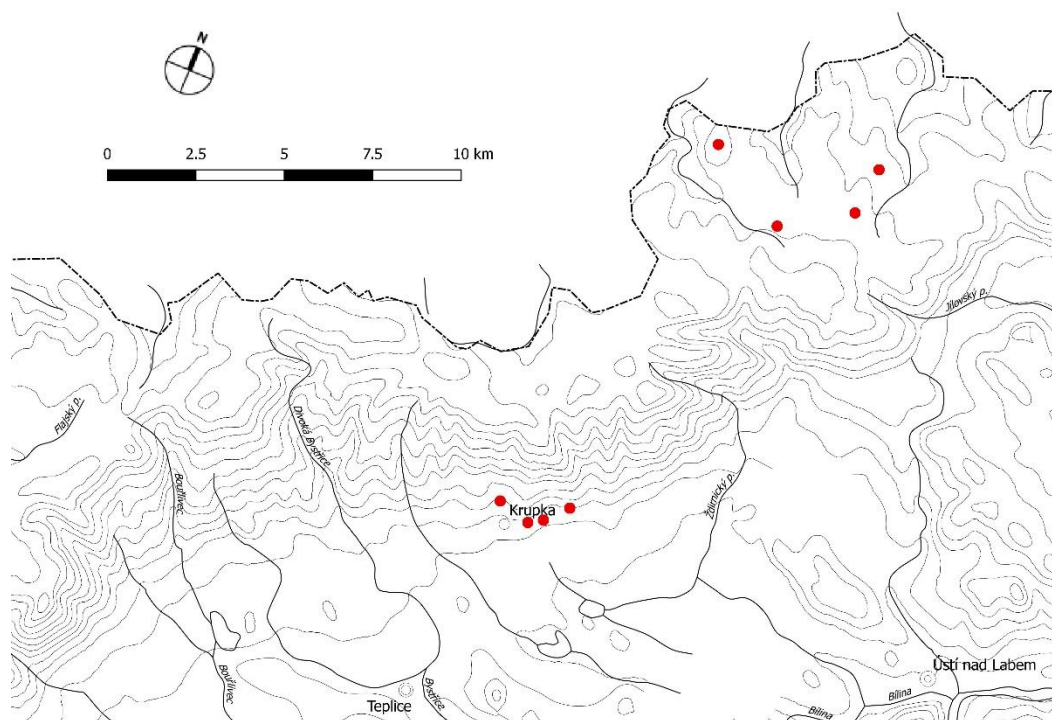
2.3 Nálezová základna do roku 1990

Z hlediska pravěkého a protohistorického osídlení se Krušné hory jevily dlouho jako oblast nevýhodná. Všeobecně se předpokládalo, že sídliště ležela do nadmořské výšky 250—300 m n. m. a vyšší polohy nebyly osídleny. Také se podle lokalizace nálezů nepředpokládalo, že by sídliště ležela bezprostředně na úpatí hor. Hory měly být využívány jen příležitostně k lovu, sběru lesních plodů a případně v nich mohla probíhat prospektorská činnost. To měly dokládat náhodné ojedinělé nálezy z různých dob v celých horách. Podíváme-li se na stav nálezové základny z východní části Krušných hor před rokem 1945, jeví se nám opravdu jako oblast mimo lidské aktivity. Článek *Vorgesichtliche Funde vom Kamme des Erzgebirges* (Anonym 1941) uvádí pouhých osm lokalit s pravěkými nálezy v Krušných horách od Měděnce po Nové Město na Teplicku (zamýšlen byl celý prostor hor). Připočítáme-li dva nálezy z katastru Krásného Lesa - štípanou industrii od Špičáku (Simon – Hauswald 1995, 36) a únětickou záušnici (či záušnice) z Panenské (Pleinerová 1966, 422) a lužický náramek z katastru Petrovic (Cvrková 1984, 23), dostáváme se k pouhým 11 lokalitám z vyšších partií hor v úseku dlouhém 73 km. Tyto nálezy reprezentují období od neolitu po dobu římskou. Pokud si všechny lokality dáme do mapy, zjistíme, proč byly Krušné hory považovány pro pravěké období za neosídlené a jen zřídka navštěvované.

Již počátkem 20. století bylo známo osídlení z doby bronzové v Krupce a neolitická kamenná sekera severně od Krupky (Budinský 1978, 110), tedy na východních svazích blízko úpatí (snad proto je autor článku v EZ nezahrnul?). Z dolních partií či z úpatí hor na mnou sledovaném úseku pochází z období před rokem 1945 měděná sekera z Bohosudova (Dobeš 2013, 31), dnes již ztracené zlomky bronzových seker z Bohosudova (Pleinerová 1966, 424) a ztracené laténské spony z Kyšperka (Filip 1956, 386).

Ani po roce 1945 se nálezová základna v celých horách příliš nerozšířila, s výjimkou několika archeologicky zkoumaných horských sídlišť (Místo, Černovice, Podhůří – Kunderatice) a sběry lokalizovaného horského sídliště u oseckého hradu

Rýzmburk (Muška 1982). U ostatních nálezů se jednalo opět o ojedinělé předměty. Na sledovaném území přibyly mezi lety 1945—1990 pouhé dva artefakty: silicitová dýka z Vrchoslavi (Zápotocký 2013, 30) a kamenná sekera od Krásného Lesa (MÚ, i. č. A 25 189).

Mapa 2. Nálezy učiněné před rokem 1990

2.4 Nálezová základna po roce 1990

Situace se radikálně změnila s počátkem používání detektorů kovů, což je v našem prostoru prakticky ihned od roku 1990 (ojediněle pravděpodobně i dříve). Počet nalezených kovových artefaktů začal prudce narůstat v celých Krušných horách, jen malá část se však dostala do rukou odborníků a ještě menší část byla někdy publikována (viz. Katalog; pro západní část Krušnohoří např. F. Prekop 2013). Ve východním Krušnohoří se jeví dvě koncentrace těchto nálezů. Jednou je oblast Chomutovska s množstvím bronzů z okolí hradu Hasištejna (Ondráčková [s. a.], 44, 49–50)⁴ a druhou oblast Chlumecké stezky. Mezi nimi leží Mostecko s výrazně menším množstvím nálezů, což může být dáno charakterem hor, které zde prudčeji

⁴ Za informace k detektorovým nálezům z Chomutovska děkuji J. Šlajsnovi, bývalému historikovi muzea v Chomutově.

stoupají, i stavem výzkumu. Z prostoru mého zájmu skoro všechny nálezy souvisí s detektorovou prospekci amatérů. I několik kusů kamenné industrie bylo nalezeno při této činnosti. Jediným nálezem z cílené archeologické prospekce je bronzová sekera ze Žďárku, kde na skryté ploše pro stavbu proběhl detektorový průzkum (Rypka 2015, 15). Výjimkami jsou nálezy části kamenné sekery jižně od Krásného Lesa, který učinil K. Simon roku 1991 při vyhledávání terénních pozůstatků Chlumecké stezky (Simon 1991), a nálezy jednoho silicitového úštěpu a kamenné sekery při stavbě chatky u Žandova (MÚ – nalezeno při stavbě). Většina identifikovaných detektorových nálezů byla odevzdána až v 21. století, naprosto nám chybí informace o nálezích z devadesátých let minulého století.

Při archeologickém výzkumu na hradě v Krupce v roce 2008 zaznamenal M. Soukup stopy osídlení pozdní doby bronzové – keramické střepy (Soukup 2009).⁵

2.5 Problematika detektorů kovů

Problematika používání detektorů kovů je velmi diskutovanou otázkou, na kterou neexistují jednoznačné odpovědi. Této problematice se např. věnuje jedno číslo Archeologických rozhledů,⁶ Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě pořádá konferenci Detektory kovů v archeologii (organizuje D. Vích)⁷ a před několika týdny organizoval internetovou anketu o spolupráci amatérů a profesionálů B. Komorózcý (Archeologický ústav AV ČR, Brno). Detektory kovů jsou u nás masově používány posledních 20 let. První přístroje se sem ale dostaly již před rokem 1989. Odborná veřejnost je názorově rozpolcena, kdy jedna část striktně odmítá detektor v rukách amatéra a v extrémním případě se odmítá i odborně zabývat jejich nálezy (Vencl 2006, 307–309). Patrně větší část odborníků uznává nutnost spolupráce s detektoráři. Archeologická věda nedokázala včas zareagovat na tento nový fenomén. Jakkoliv je používání detektorů amatéry problematické z hlediska zákona, nelze ignorovat fakt existence stovek nálezů. Poměrně dobré zkušenosti ze spolupráce s amatéry má zmiňovaný B. Komorózcý. Používání detektorů profesionály i amatéry výrazně

⁵ Za upřesnění datace děkuji M. Soukupovi.

⁶ Archeologické rozhledy 58/2006.

⁷ Naposledy 2016.

změnilo pohled na doby kovů v archeologii. Na jedné straně přinesly velké množství nového materiálu, na druhé jistě došlo i k nenahraditelným ztrátám.

V současné době odhaduji počet detektorářů, kteří někdy působili v prostoru Krušných hor, na několik set. Je známo, že sem zajížděli detektoráři i ze vzdálenějších oblastí republiky a v minulosti také hledači z Německa. Pro sledované území jde v současnosti minimálně o desítky osob, které zde s detektory aktivně působí. Primárně zde byly vyhledávány artefakty spojené s vojenskými dějinami. Prvotní zájem byl o předměty z druhé světové války a válek napoleonských (většina území zahrnuje bojiště u Chlumce ze srpna 1813 a srážky u Varvažova ze září téhož roku). Protože se jedná o sběratelsky atraktivní předměty, lze zdejší část Krušných hor považovat za nejvíce prozkoumanou z celých hor. Bohužel se předmětem obchodu, nebo sběratelské výměny staly i artefakty pravěké a řada z nich zmizela bez jakékoliv dokumentace a dnes je nelze dohledat. Zejména v prvotních obdobích používání detektorů prakticky nedocházelo k předávání nálezů do sbírek muzeí. Tato situace se začala měnit jen pozvolna. Lidé, kteří s artefakty čile obchodovali, zpravidla své aktivity nijak neprezentovali na internetových fórech a spolupráci s odborníky odmítají. Poznatky o jejich nálezech, nebo nálezích, které koupili (či vyměnili), lze získat spíše náhodně a zprostředkovaně. Podle všeho jde o velké množství artefaktů, a to i z mnou sledovaného prostoru.

Jsem si plně vědom problematiky existence soukromých sbírek a obchodu s archeologickými nálezy, na druhou stranu se domnívám, že je nutné maximálním způsobem zaznamenat informace z nich plynoucí pro potřeby vědeckého zkoumání. Za jisté pozitivum můžeme považovat fakt, že během mé práce se podařilo přesvědčit několik nálezců k tomu, aby byla alespoň část nálezů předána do muzeí.

3 Hory a osídlení v podhůří

3.1 Paleolit a mezolit Krušných hor

Přestože můj katalog nezahrnuje žádnou položku, kterou by bylo možné jednoznačně zařadit do paleolitu či mezolitu, považuji za nutné alespoň krátce tomuto období věnovat.

Ačkoliv ze zahraničí je známo větší množství osídlených míst z horského prostředí, zejména v mezolitu, a to včetně vysokohorského prostředí Alp či Kavkazu s nadmořskou výškou přes 2000 m n. m. (Vencl 1989, 481), z našeho území do nedávné doby takovéto lokality chyběly a jejich existence nebyla ani příliš předpokládána. Většina našich známých lokalit se nachází v polohách do 500 m n. m. a tuto hranici překračují zcela výjimečně (srov. Oliva 2002, 562, 570). Nálezy z posledních let však dokládají přítomnost mezolitických lovců především na Šumavě, např. několik lokalit v okolí přehrady Lipno. Nadmořská výška těchto lokalit je kolem 725 m n. m. (Vencl 89, 497). Nejvýše položenou lokalitou v Čechách je Javoří Pila u Modravy (1016 m n. m.), kde bylo nalezeno cca 150 kusů štípané industrie (Šída – Fröhlich – Chvojka 2008, 23). Z jiných pohoří v Čechách však podobné nálezy zatím nemáme. Z celých Krušných hor pochází pouze několik lokalit s jednotlivými artefakty předneolitického stáří. Blízko sledovaného území jsou to jen dvě lokality. Obě byly objeveny náhodně při hledání pozůstatků středověkých skláren. Jde o dva kusy štípané industrie z okolí Moldavy (nadmořská výška cca 750 m n. m.); (Vencl 1991a) a jeden od Nového Města (nadmořská výška cca 850 m n. m.); (Vencl 1991b). Následný, dle hlášení nijak intenzivní, průzkum obou míst nic nového nepřinesl.

Hory zcela nepochybně nabízely lovcům určité spektrum zvěře, ale také možnost sběru plodů (např. borůvky a lískové oříšky). Nabízí se otázka, v čem je Šumava tak výjimečná, že se na ní koncentrovalo osídlení. Pravděpodobně je to jen dojem daný stavem výzkumu, vždyť do poč. 80. let minulého století zde takto staré osídlení nebylo předpokládáno. Horské prostředí není „vhodné“ pro náhodné nálezy. Nedochozí zde k orbě, a pokud ano (náhorní roviny Krušných hor byly v minulosti zčásti obdělávány), neprobíhaly zde sběry. Ani stavební činnost není v horách příliš častá. Pokud už dojde k narušení půdy (např. výsadbou stromků apod.), drobné artefakty pozdního paleolitu a mezolitu snadno uniknou pozornosti dělníků. Domnívám se tedy, že ani mnou sledovaný úsek hor nebyl zcela bez pohybu lidí, jen pro to nemáme přímé důkazy.

Nejbližší pozdně paleolitické osídlení je od úpatí hor vzdáleno jen necelé 4 kilometry. Při revizi sbírky muzea v Litoměřicích S. Vencl identifikoval mezi štípanou industrií neolitu (tak byly i původně všechny nálezy označeny) a eneolitu skupinu s obloukovitě retušovanými čepeli (Federmesser-Gruppe). Nálezy pochází z dolu Petri, z období 1915–1921, kdy byly nasbírány na nevelké vyvýšenině u Ždírnického potoka a v okolí. Tato lokalita byla později zničena těžbou a pokus o její opětovné nalezení v terénu byl neúspěšný. Celkem bylo nalezeno 459 kusů kamenné industrie (částečně ale mladších). Z prostoru dolu Petri to bylo 150 artefaktů (převážně čepelí), mezi nimi i dvě typy Federmesser. Většina industrie byla vyrobena z baltských pazourků, zastoupeny jsou ale i severočeské křemence typu Skršín, Bečov a Tušimice (Vencl 1970, 13–14).

Minulý rok se mi podařilo nasbírat kolekci několika desítek kusů štípané industrie na hranici katastrů Unčín a Přestanov. Nález byl učiněn na zoraném poli.⁸ Artefakty ležely nejblíže cca 800 a nejdále cca 1300 m od úpatí hor. Kolekce je zatím nezpracována a bohužel neobsahuje typické artefakty, které by ji pomohly datovat. První konzultace s odborníky nepřinesly jednoznačné časové zařazení. Žádné jiné nálezy z této lokality nejsou známy. Fakt, že na místě nálezů nebyl žádný keramický materiál, by mohl dovést uvažovat o vyšší stáří. Zatím však nelze učinit jasné závěry.

Obr. 1. Štípaná industrie ze sběrů – Přestanov/Unčín

3.2 Neolit

Stopy po lidské aktivitě v horách v době prvních zemědělců jsou velmi sporadické. I úpatí hor leží mimo oblasti obvyklé pro neolitické osídlení. To počítá

⁸ Pole bylo předtím mnoho let neoráno a zdá se, že se tento stav bude opakovat. Lokalitu budu nadále sledovat.

s maximální nadmořskou výškou kolem 250 m n. m., vhodnými půdami a přítomností vodního toku (jen tato podmínka by byla splněna). Dosavadní výzkumy nepřinesly žádné doklady o osídlení na úpatí hor.

Nedaleké Chabařovicko bylo přírodními podmínkami pro usazení zemědělců naopak vhodné. Na většině území se nacházela úrodná půda, protékalo tudy několik potoků, nadmořská výška odpovídá obvyklým sídelním parametrům (do 250 m n. m.). V celé oblasti bylo zachyceno osídlení od starší fáze kultury s lineární keramikou, přes přechodnou fázi, tzv. šarecký stupeň, až po kulturu s keramikou vypíchanou. Ve většině případů jde o identické lokality, což je v Čechách běžné (Pavlů – Zápotocká 2007, 17), dá se tedy uvažovat o soustavném osídlení. Nejblíže horám doložená a zkoumaná sídliště se nalézají necelé 4 km od úpatí. Jde o poměrně rozsáhlé osídlení na katastru Chabařovic, Hrbovic a Českého Újezdu. Polykulturní lokalita (dnes z větší části odtěžená) o rozloze 90 ha se nacházela na mírném sprašovém svahu (mocnost spraše až několik metrů) u soutoku Ždírnického a Podhořského potoka v nadmořské výšce do 200 m n. m. Ze severovýchodu byla chráněna svahem Strážovického vrchu (Zápotocká – Muška 2007, 4). Tato lokalita byla dlouhodobě osídlena ve starším i mladším neolitu. Bohužel dodnes jsou publikovány jen některé výzkumy a dílčí studie (Zápotocká – Muška 2007; Popelka 1987; Lička – Hložek 2011) a celkové vyhodnocení chybí.

Blíže horám registrujeme již jen ojedinělé nálezy broušené industrie. Z katastru Přestanova (neznámá poloha) pochází kamenná tesla (Dig. arch. č. j. 2113/58) a ze stavby panelárny kamenná sekera datovatelná neolit – eneolit (Cvrková 1986). Několik kamenných nástrojů pocházelo z katastru Soběchleb (Budinský 1978, 147). Ve Varvažově, v místě povrchového uhelného lomu – tedy dále od úpatí, byl nalezen kopytovitý sekeromlat a klín (Budinský 1977, 51). Podobně je tomu i na dalších katastrech, jde ale zpravidla o více než sto let staré ojedinělé nálezy bez bližších náleзовých okolností. Nálezy neolitické keramiky z úpatí hor neznáme.

Z Chlumce údajně pochází kolekce devíti kusů neolitické keramiky z několika různých nádob, kterou do muzea v Chabařovicích, bez uvedení náleзовých okolností, věnoval před rokem 1945 lesní adjunkt z Chlumce (Dig. arch. č. j. 2111/58). Jde doposud o jediný nález datovatelný do neolitu na katastru Chlumce a je otázkou, zda

jde o správné údaje. Pozdější intenzivní sběry v prostoru Horky takto staré osídlení nepotvrdily.

Ve sledovaném prostoru hor jde dále také o ojedinělé nálezy, u nichž není zcela jisté časové zařazení (neolit – eneolit), zejména pokud jde o úštěpy. Podobná situace je v celých Krušných horách. Na úpatí hor byl v Žandově při stavbě zahradní chaty nalezen silicitový úštěp (kat. 67) a opodál zlomek kamenné sekery (kat. 66). Zbylé neolitické artefakty pochází z vyšších poloh. Štípaná industrie měla být nalezena po jednom kuse na katastru Cínovce (Budinský a kol. 1994, 40) a Dubí (Budinský 2009, 154), v obou případech jsem však při prohlédnutí artefaktů zjistil, že se jedná o křesadlové kameny z pušek, které lze vzhledem k lokalitě a nálezovým okolnostem spojit s událostmi napoleonských válek v srpnu 1813.⁹ Severně od Krupky, při cestě na Horní Krupku (tedy na vrcholky hor), byla nalezena část kopytnaté sekery (kat. 24). Z neznámých poloh na katastru Krupky pak pochází ještě další dva zlomky kopytnatého sekeromlatu (Budinský 1978, 110).¹⁰ Z vrcholových planin samotného konce hor jde o dvě kamenné sekery od Krásného Lesa (jižně a východně – kat. 16 a 14) a štípanou industrii z vrchu Špičák (kat. 17) a dva kusy z Nakléřova (kat. 33 a 34). Podle výpovědi nálezce pocházelo z oblasti Nakléřov - Petrovice více kusů štípané industrie. Všechny byly nalezeny při amatérském detektorovém průzkumu a náhodně vyjmuty spolu s nějakým (s nimi nesouvisejícím) kovovým předmětem. Bohužel nebyly uchovány ani fotografovány, nebo skončily mezi jinou štípanou industrií z různých lokalit a nálezci již nejsou schopni určit, odkud který kus pochází.

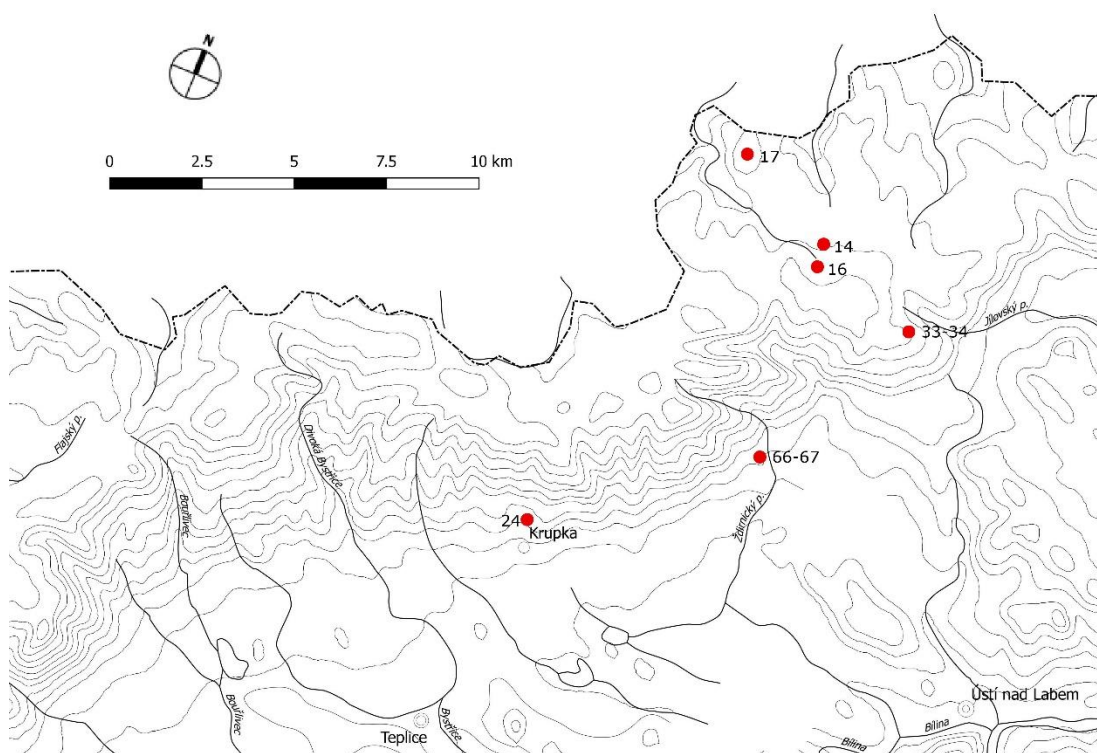
Všechny uvedené nálezy se nachází v prostoru možných cest přes hory. Pravděpodobně je nemůžeme spojovat s trvalým, ba ani sezónním osídlením. Stejně jako pro paleolit a mezolit můžeme předpokládat využívání hor pro lov a sběr lesních plodů, ale nálezy na sídlištích (tj. kosti lesní zvěře, rostlinné zbytky...) intenzivní lov nepotvrzují.¹¹ Více nálezů navíc pochází z vrcholových planin, tedy oblastí od sídlišť vzdálenějších. Interpretací neolitické a eneolitické kamenné industrie a keramiky z horského prostředí se u nás věnovali M. Zápotocká a M. Zápotocký. Nálezy z Českého středohoří (zde štípaná industrie není doložena) dávají do souvislosti

⁹ Jde o i. č. 169755 a 174013.

¹⁰ A. H. Fassel uvádí bez bližší identifikace nálezy kamenných seker, klínů a sekáčů z kopců u Krupky, Bohosudova, Maršova, Unčina a Telnice (Fassel 1888, 199).

¹¹ Zastoupení kostí lovné zvěře na lengyelských a eneolitických sídlištích se věnoval R. Kyselý (2012).

s depoty bronzových předmětů nalezenými ve stejných nebo podobných polohách a přiklání se k názoru, že souvisí s rituálními aktivitami. Argumentem jsou i výrazné polohy lokalit v terénu. Škoda, že mezi příklady z jiných hor naprosto pomíjí nedaleké Krušné hory (Zápotocká – Zápotocký 2010, 341–344). Tato interpretace je totiž v Krušných horách možná, ale s výjimkou Špičáku a Nakléřovské výšiny se nejedná o výrazné terénní útvary. Oproti Českému středohoří jde navíc o lokality značně vzdálené sídlištím a v cestě od nich se nachází náročnější terén.

Mapa 3. Nálezy z neolitu: 14, 16, 17 Krásný Les; 24 Krupka; 33, 34 Nakléřov; 66, 67 Žandov (viz Katalog).

3.3 Eneolit

Na Krušné hory a jejich úpatí je nazíráno jako na oblast, která leží již za hranicí sídelní oikumeny v eneolitu. Osídlení v severozápadních Čechách (na rozdíl od jihozápadních) je vázáno na polohy s nižší nadmořskou výškou. Drtivá většina lokalit leží v rozmezí 200–350 m n. m. (Neustupný 2008, 17). Eneolit východního Podkrušnohoří je vázán především na tok řeky Bíliny, která v prostoru mezi Mostem a Ústím nad Labem kopíruje hory ve vzdálenosti 8 až 10 kilometrů.

Z raného eneolitu jsou nejbližší sledovanému úseku hor lokality Trmice a Ústí nad Labem – Klíše. Na levém břehu řeky Bíliny jde převážně o zlomky keramiky, na pravém byl zkoumán sídlištní objekt s keramikou, štípanou a broušenou industrií (post-jordanovská fáze – schussenriedská keramika). Nálezový materiál z Podkrušnohoří je zlomkovitý a často nepublikovaný (Zápotocký 1996, 418–420, 439).

Velice podobná situace je ve starším eneolitu (kultura nálevkovitých pohárů). Poněkud blíže úpatí hor najdeme několik lokalit na území Teplic, jde o staré nálezy často bez bližších okolností. Jen na Pražské ulici jde o keramiku z kostrových hrobů. Sídlištní objekty byly zachyceny na polykulturních lokalitách na katastru Hrbovic (jeden objekt) a Tuchomyšle (blíže neurčený počet jam). Obě lokality se nacházejí cca 4, respektive 6 km od úpatí Krušných hor. Další sídlištní materiál pochází z několika míst Trmic a Ústí nad Labem (Zápotocký 2013, 448, 463–465).

Osídlení ve středním eneolitu nalezneme jen ve větší vzdálenosti od hor, opět v údolí řeky Bíliny, blíže úpatí je zastoupeno jen ojedinělými nálezy, u většiny neznáme bližší nálezové okolnosti.

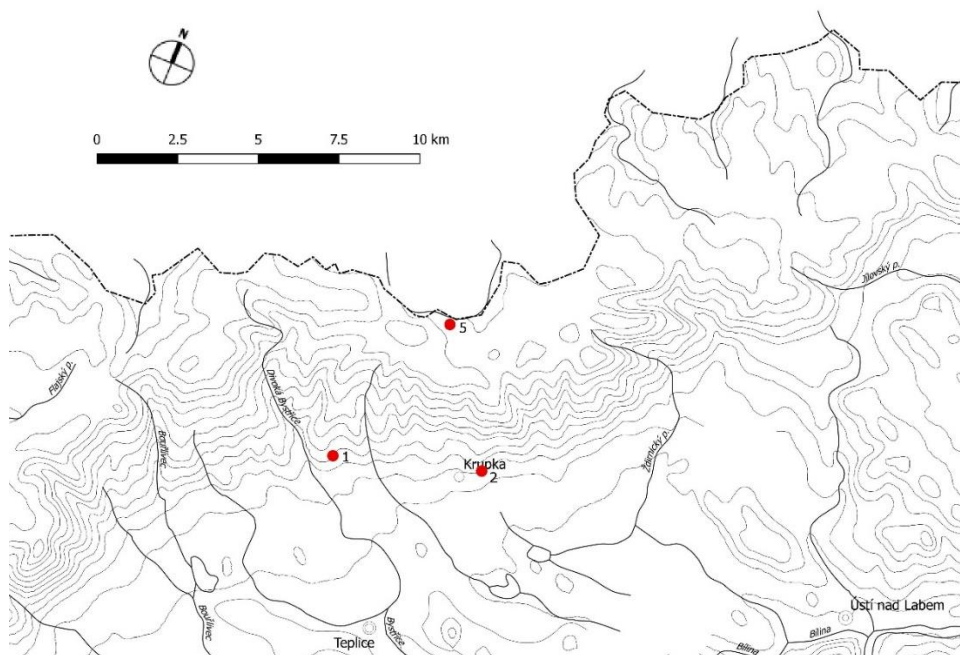
Nejpočetnější jsou doklady přítomnosti kultury se šňůrovou keramikou. Jde především o několik hrobů, např. z katastrů Trmic, Tuchomyšle a Prosetic. Na mnoha dalších katastrech jsou registrovány ojedinělé nálezy. Nejbližší sledovanému prostoru to jsou fasetované sekeromlaty z Chabařovic, Sobědruh a Krupky, kamenná sekera z Bystřice (příslušnost k KŠK je nejistá) a sekeromlat českého typu z Teplic (Buchvaldek – Cvrková – Budínký 1987, 124–130). Přestože katastr Krupky leží v mnou sledovaném prostoru, nelze stanovit, z jaké části nález pochází. Část katastru leží více než 2 km od úpatí hor v Teplickém údolí.¹²

Kulturu zvoncovitých pohárů najdeme opět spíše ve větší vzdálenosti od hor. Jmenovat můžeme rozrušené žárové hroby z Teplic – Trnovan a Teplic – Řetenic (Budínský 1978, 167–169). V prostoru dolu Petri na katastru Hrbovic byl při výzkumu roku 1978 objeven žárový pohřeb s bohatou keramickou výbavou (Zápotocká – Muška 2007, 50).

¹² Z neznámé polohy v katastru Krupky pochází ještě nález kamenné sekery, kterou lze podle tvaru datovat neolit/eneolit (Muzeum Ústí, přír. č. II/412).

Eneolitické nálezy z horského prostředí v Čechách jsou vzácné. Je otázkou, zda můžeme část broušené a štípané industrie zařadit do neolitu, nebo do eneolitu. I kdybychom připustili jejich mladší dataci, stále jde o ojedinělé nálezy. Jednoznačně eneolitické jsou pouze ploché měděné sekery. Na sledovaném území byly nalezeny tři, z toho dvě při detektorovém průzkumu. Jejich polohu našťestí nalezcí relativně přesně zaznamenali. Nejstarší nález (kat. 2) pochází již z roku 1901 a je lokalizován neurčitě, Bohosudov – Rudné odvaly (Dobeš 2013, 31), tedy mělo by jít o úpatí hor nebo přilehlé svahy. Další nález (kat. 1) je z katastru Běhánek, z cesty vedoucí na vrcholy hor, z nadmořské výšky cca 430 m n. m. Třetí sekera (kat. 5) je pak z vrcholových planin, z místa, které se již mírně svažuje k údolíčku potoka Mohelnice, který zde tvoří hranici s Německem, z nadmořské výšky 697 m n. m. – katastr Fojtovice (Dobeš – Řezáč – Smíšek – Štefl 2015, 168). Všechny spadají do časného eneolitu a upoutá nás nápadná shoda některých rozměrů (šířka a tloušťka). Jde o zajímavou koncentraci měděných předmětů, z jiných částí Krušných hor zatím nálezy měděných artefaktů chybí. Pokud vneseme do mapy nálezů plochých měděných seker dvě nově nalezené, získáme v Krušnohoří mezi Mostem a Ústím „kumulaci“ (Komořany - Běhánky – Fojtovice – Bohosudov – Koštov) srovnatelnou s oblastí východních Čech nebo Prahy (Dobeš 2013, 32–33).¹³ Všechny tři uvedené sekery byly nalezeny zcela bez návaznosti na eneolitické osídlení, ale mohou vypovídat o cestách přes hory. Nemusí jít o předměty ztracené, ale např. o depoty jednoho kusu (Einzelfunde). Zároveň každý z nálezů pochází z trochu jiného prostředí a jiné nadmořské výšky. Oproti tomu nález plochých měděných seker z Koštova a Komořan (cca 9 a 3,5 km od úpatí hor) můžeme spojovat s osídlením blízko toku Bíliny.

¹³ Musíme ale připustit, že nové detektorové nálezy i na jiném území výrazně mění mapu nálezů.

Mapa 4. Nálezy z eneolitu: 1 Běhánky; 2 Bohosudov; 5 Fojtovice (viz Katalog).

3.4 Doba bronzová

3.4.1 Starší doba bronzová – únětická kultura

I. Pleinerová se ve své studii o únětické kultuře v oblasti Krušných hor věnuje převážně jen větším nálezovým celkům a na jednotlivé nálezy maximálně odkazuje. Oblast svého zájmu pojala dosti široce, zahrnuje i oblasti od Krušných hor vzdálenější (Litoměřicko, Lounsko ad.). Pro Krušné hory vymezila dvě oblasti osídlení. Jednou je německá strana hor, respektive nížina za nimi, v oblasti Drážďan, kde se únětické osídlení soustředí podél Labe. Druhou je pak úpatí hor na české straně, kde osídlení je řeka Bílina. Oblast Teplicka a Ústecka¹⁴ považuje z hlediska únětické kultury za okrajovou (Pleinerová 1966, 344). Daleko větší množství nálezů pochází ze sousedního Bílinska a Duchcovska, kde byla zkoumána sídliště i pohřebiště (Pleinerová 1966, 425–435). O tom, že ve starší době bronzové Teplicko a Ústecko leželo na okraji osídlení, může vypovídat i fakt, že z tohoto prostoru známe jediný dochovaný depot, nález ze Zabušan¹⁵ (Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 417–419).

¹⁴ Nálezová základna se od této studie na Teplicko a Ústecko příliš nerozšířila.

¹⁵ Nález pěti měděných nákrčníků z oky, bez bližších nálezových okolností (Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 396).

Na sledovaném území registrujeme jen ojedinělé nálezy únětické kultury. V relativní blízkosti Krušných hor najdeme osídlení na Chabařovicku. Jde především o již zmiňovanou oblast dolu Petri (katastr Chabařovice a Hrbovice), kde byly při opakovaných výzkumech mezi lety 1958 a 1978 zaznamenány desítky sídlištních objektů (Koutecký 1980, 110; Zápotocká – Muška 2007, 7–9). Samostatné publikace se však dočkal jediný objekt (Kruta 1967). V roce 1974 probíhal na katastru Tuchomyšle, trať „U vodárny“, na ploše 4 ha, výzkum polykulturní lokality (cca 300 objektů), který odhalil i malé pohřebiště lidu únětické kultury. V šesti hrobech ležely kostry ve skrčené poloze, jeden hrob obsahoval ostatky dvou a jeden asi čtyř jedinců. V hrobech byla kromě keramiky i štípaná industrie a brousek (Koutecký – Waldhauser 1974). Ojedinělé sídlištní objekty, silně narušené skrývkou, byly nalezeny v následujícím roce na trati „U hřbitova“ (Velímský 1986, 178). Tyto lokality jsou vzdáleny přibližně 4 a 6 km od úpatí.

Další lokality pak najdeme na území Ústí nad Labem (Pleinerová 1966, 422).

Poprvé se setkáváme v horském prostředí i s nálezem keramiky. Z muzea v Krupce byly do teplického muzea v roce 1978 převedeny mj. nálezy z prostoru bývalého kláštera Všech svatých. Mezi mladší keramikou byly i zlomky únětických nádob (Muška – Gabriel 1978). Z Krupky měl pocházet i únětický hrnek (Pleiner – Rybová 1978, 358), při přebírání materiálu však již nebyl nalezen. Únětická nádoba byla nalezena i v pískovcových skalách u Tisé (Muška 1982), která leží v nevelké vzdálenosti (4 km) od Petrovic, tedy těsně za hranicí sledovaného území. Jde o nejvýše položený nález (cca 600 m n. m.) pravěké keramiky v širším okolí.

Obr. 2. Únětická nádoba z Tisé (Muška 1982).

Ve Vrchoslavi byla před rokem 2012 nalezena severská silicitová dýka s rukojetí (kat. 65), datovaná do mladšího období únětické kultury. Další severská dýka byla nalezena r. 1932 na horských pláních, již mimo sledované území, u Nového

Města (okr. Teplice) v nadmořské výšce 830 m n. m. (Zápotocký 2013, 28–30, 39, 43).¹⁶

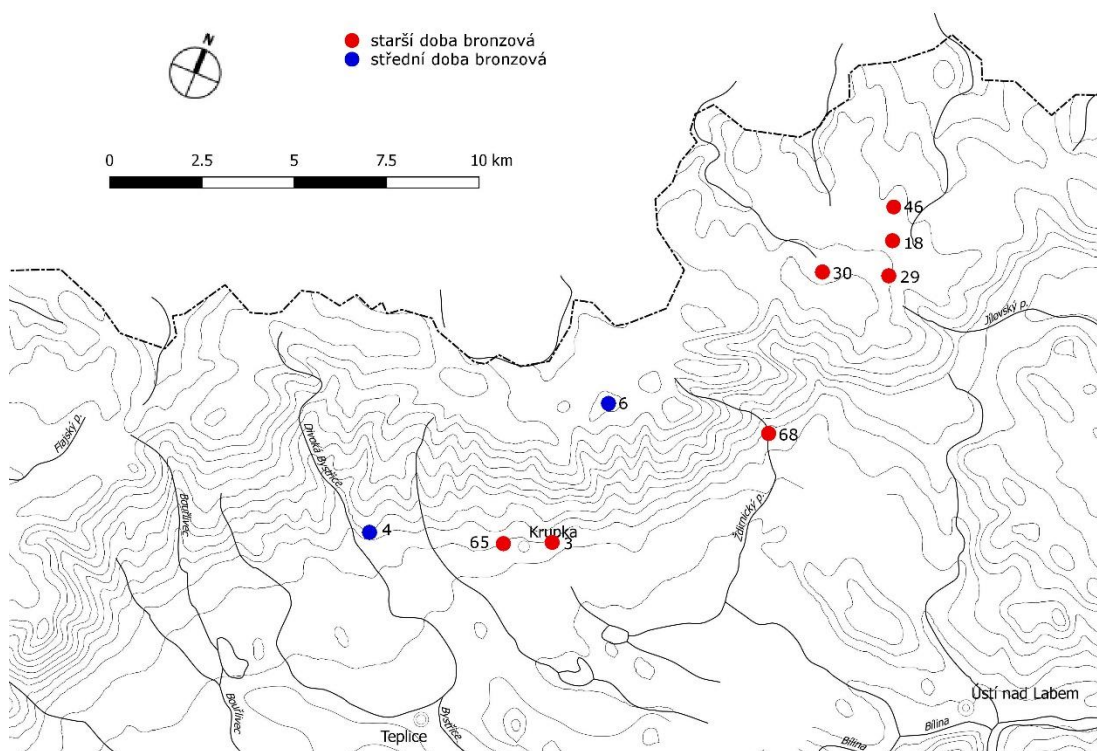
Zbytek únětických nálezů tvoří předměty bronzové. Depot zlomků plochých seker (kat. 3), nalezený údajně na úpatí hor u Bohosudova, je bohužel ztracen. Původní zpráva v Archeologickém ústavu byla skartována (Dig. arch. č. j. 5150/46) a údaj o lokalitě nelze ověřit. I. Pleinerovou (1966, 424) uváděný zdroj odkazuje na citovanou zprávu, kde o úpatí hor nic není.

Z Panenské (cca 650 m n. m.), osady ležící na cestě z Nakléřova do Petrovic, pochází zbytky záušnice (kat. 18). Jedná se o velmi starý nález, bez bližších okolností, zakoupený Národním muzeem (NM inv. č. 47751). Jde patrně zatím o jediný únětický šperk nalezený ve východní části Krušných hor. Nedaleko Panenské, již na katastru Nakléřova, byla detektorem nalezena plochá bronzová sekera (kat. 29). Z jiného místa katastru Nakléřov pochází zlomek sekery (kat. 30), pravděpodobně jde opět o plochou únětickou sekeru (či blíže neurčitelný sekeromlat?).¹⁷ Další zlomek sekery (kat. 46), který by snad mohl být ze straší doby bronzové, byl nalezen u Petrovic, při cestě vedoucí z Nakléřova přes Panenskou do Petrovic. Posledním artefaktem únětické kultury je malá bronzová sekera z Žandova na úpatí hor (kat. 68).

Únětická kultura je na sledovaném území zastoupena jen několika artefakty. Zatímco nálezy keramiky z Krupky dokládají patrně osídlení, silicitová dýka, ztracený depot z Bohosudova a sekera z Žandova měly být nalezeny na úpatí hor bez návaznosti na osídlení. V tomto případě ale nemůžeme jednoznačně říci, zda souvisí s komunikacemi, byť se to nabízí. Ústí zde totiž údolí potoků, jimiž je možné se dostat až na vrcholové partie hor. S cestami přes hory tak lze jednoznačně spojit jen zlomky seker, sekeru a záušnici z prostoru vrcholových planin Chlumecké stezky. Jde o doklad spojení české a saské oblasti únětické kultury.

¹⁶ V Krušných horách pak registrujeme ještě zlomek dýka z Křimova (okr. Chomutov) v nadmořské výšce 725 m n. m. (Zápotocký 2013, 28–30, 39, 43).

¹⁷ Nelze zcela vyloučit dataci do střední doby bronzové.

Mapa 5. Nálezy ze starší a střední doby bronzové: 3 Bohosudov; 4 Dubí u Teplic; 6 Habartice; 18 Krásný Les; 29, 30 Nakléřov; 46 Petrovice; 65 Vrchoslav; 68 Žandov (viz Katalog).

3.4.2 Střední doba bronzová – mohylová kultura

Východní část Krušných hor leží mimo sídelní oikumenu této kultury, nálezy ve východním Podkrušnohoří jsou dosti řídké. Poněkud více nálezů najdeme na Bílinsku a Mostecku (k mohylové kultuře v severozápadních Čechách Plesl 1965). Z hradiště u Černovic na jižních svazích Krušných hor na Chomutovsku pochází soubor střepů z amatérského výkopu (Koutecký 1968, 9), ale jde patrně o závěr střední doby bronzové. Následný archeologický výzkum potvrdil osídlení ve střední době bronzové (Velímský 1986, 179).

Ze sledovaného prostoru máme jediný nález jednoznačně zařaditelný do střední doby bronzové – plochou bronzovou dýku typu Hradčany (kat. 4). Byla nalezena za pomoci detektoru kovů nad Dubím, při cestě u hájovny Barvář, v nadmořské výšce kolem 500 m n. m. Okolí této lokality je z hlediska nálezů zajímavé. Registrujeme tu totiž v horách tři pravěké nálezy ze tří různých období. Kromě již zmíněné eneolitické měděné sekery a bronzové dýky zde byla kdysi nalezena i mladší spona, jejíž další osud je mi neznámý. Nálezce nečinil žádnou dokumentaci, a tak ji jen volně můžeme

datovat do protohistorie. Tyto nálezy mohou být důkazem o cestě přes hory stejně jako o prospektorské činnosti. Nedaleko leží významná ložiska cínu.

Teoreticky by středobronzového stáří mohl být i zlomek srpů (kat. 6) nalezený u Habartic (viz níže) a zlomky seker z okolí Nakléřova (viz kapitola Únětická kultura).

3.4.3 Mladší až pozdní doba bronzová

3.4.3.1 Osídlení Podkrušnohoří

Teplicko a Ústecko leží na pomezí mezi kulturními oblastmi hornodunajských popelnicových polí (knovízská kultura) a lužických popelnicových polí. Zastoupeny jsou zde oba okruhy, navíc se zde na jednotlivých nalezištích mísí prvky obou kultur. Lužická kultura se rozkládá především na pravém břehu Labe, kde byla již v 1. pol. 20. st. zkoumána velká pohřebiště – Střekov I a II. Labe však netvoří žádnou pevnou hranici, lužická kultura ho běžně překračuje a zasahuje až k úpatí Krušných hor a na Teplicko (k lužické kultuře v severozápadních Čechách více Plesl 1961 a Bouzek – Koutecký 2000). Zatímco ze střední doby bronzové nemáme např. na Chabařovicku žádné nálezy, kultury popelnicových polí jsou doloženy četnými nálezy prakticky na celém území. Knovízská kultura je hojně zastoupena i velkými lokalitami (až několik set objektů) v celém Podkrušnohoří. Osídlení se drží spíše v několikakilometrové vzdálenosti od úpatí hor, především blízko řeky Bíliny. Z významných lokalit na Teplicku můžeme připomenout eponymní depot, spíše však rozrušený bohatý hrob v Hostomicích.

Nejblíže sledovanému území bylo zkoumáno rozsáhlé lužické sídliště na polykulturní lokalitě na katastru Chabařovic, Hrbovic a Českého Újezdu. Postupně bylo odkryto přes 70 lužických objektů, z nichž 5 bylo pravděpodobných a 11 možných zahloubených chat a 46 jam zásobních. Vzhledem k tomu, že zachycena byla jen asi pětina sídliště, odhaduje se celkový možný počet objektů na 70–80 chat a 250–300 zásobních jam. Keramika nalezená v objektech dovoluje datovat existenci sídliště v rozpětí B D2 až Ha B1, tedy zhruba 300 let (Bouzek – Koutecký – Kruta 1991, 150).

Vliv knovízské (případně štitarské) kultury na lužickou keramiku uvádí P. Budinský (2009, 35–36) také ve Vyklicích, jde zde o staré nálezy. Při skrývce v Tuchomyšli (a následném výzkumu) „U vodárny“ byly 2 jámy s početnou keramikou určeny jako lužické a několik velkých jam zařazeno ke kultuře štitarské

(Koutecký – Waldhauser 1975, 225–227). Také v Trmicích u elektrárny jsou ze sběrů Z. Hraly známy jak střepy keramiky knovízské, tak lužické kultury (Koutecký 1980, 125, 132).

Pohřebiště byla zkoumána až na katastru Trmic u Ústí nad Labem, datováno do rozmezí B D – Ha A (Budinský 2009, 28–29). Jako nález z možného pohřebiště označuje E. Plesl sekeru se středovými laloky z Vyklíc (obec ležela na Zalužanském potoce jižně od Chabařovic). Nález z r. 1904 byl uložen v muzeu v Karlových Varech (Plesl 1961, 155). Další ojedinělý, pravděpodobný, žárový hrob měl být nalezen v Zalužanech. Pochází z něj jen koflík v ústeckém muzeu (Cvrková 1984, 47).

Z několika míst Teplic a Bystřan jsou známy staré nálezy sídlištního materiálu a ojedinělé žárové hroby. Většinou jde o staré nálezy zařazené ke kultuře knovízské, lužické nebo označené jako lužicko-knovízský horizont (Budinský 1978, 157–163, 46–48).

Ačkoliv jsou pro mladší dobu bronzovou charakteristické depoty kovových předmětů, na sledované území nebyl doposud žádný objeven.¹⁸ Pouze na sídlišti v Chabařovicích byl depot keramiky.

Bez bližší časové specifikace jsou uváděny nálezy keramiky doby bronzové z Přestanova (jen asi 1300 m od úpatí hor), pravděpodobně sídlištní lokalita byla zničena před zahájením výzkumu (Dig. arch. č. j. 408/82), a Chlumce – Horky, zde jde o staré sběry bez náleзовých okolností (Budinský 2009, 16).

3.4.3.2 *Výšinná sídliště a hradiště v Krušných horách*

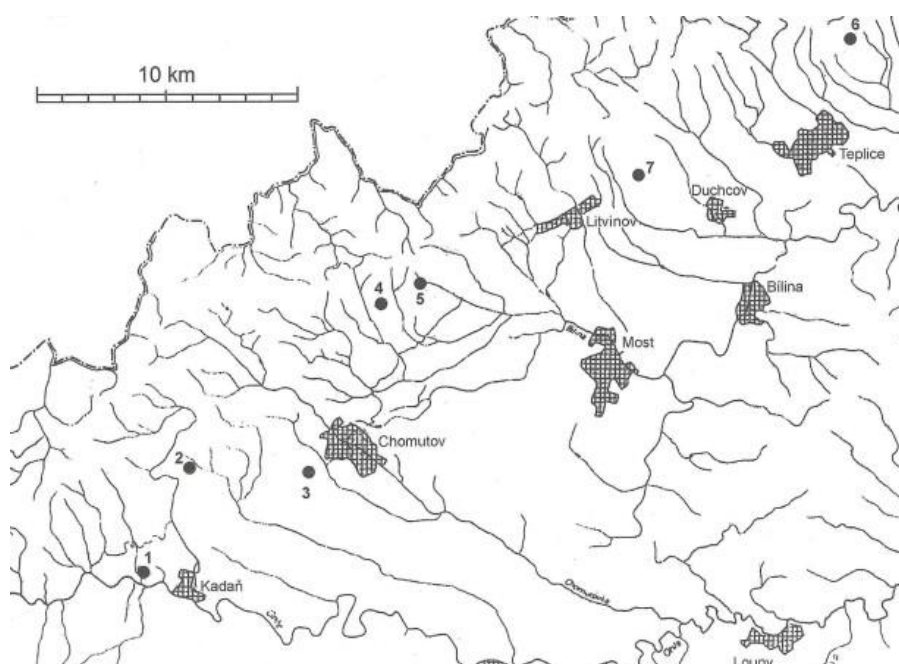
Mladší až pozdní doba bronzová je dobou, kdy poprvé osídlení proniká na více místech do Krušných hor. Jsou to výšinná sídliště knovízské kultury a její pozdní, štítarské, fáze.

Ve východní části Krušných hor¹⁹ se nachází jediné hradiště, a to u Černovic na Chomutovsku, na vrchu Hradiště (Burgberg). Leží v nadmořské výšce 590 m n. m. Samotné hradiště bylo vybudováno v mladší době bronzové, ale na jeho ploše byly nalezeny sporadické stopy neolitického osídlení, které pokračovalo i v mladších obdobích (Smrž 1995, 71). Částečně opevněné bylo sídliště v Místě (kolem 650 m n.

¹⁸ Respektive mi není znám.

¹⁹ Pro západní část Krušných hor např. Prekop 2011 a 2013.

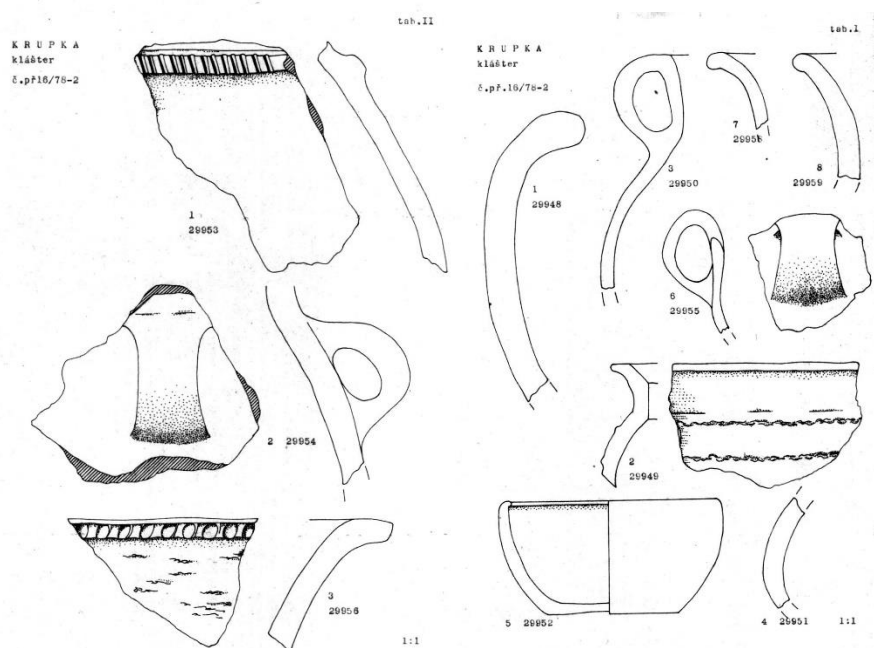
m.). Zdejší areál byl osídlen ještě v době halštatské a je spojováno s těžbou rud (zatím nelze ale jednoznačně stanovit jakých). Jde o nejhrouběji v horách položené knovízské sídliště. Z detektorových průzkumů v okolí pochází kolekce velmi zajímavých bronzových předmětů (Půlpán – Blažek 2014, 83–89). Další opevněné výšinné sídliště se nachází v Podhůří - Kundratice (650–700 m n. m.). Vzniklo patrně v pozdní době bronzové, a protože je zázemí nevhodné pro zemědělství, předpokládá se také důlní činnost (Koutecký – Blažek 2009, 227). Kolekce střepů, které by mohly indikovat knovízské/štitarské osídlení, pochází z katastru Krásná Lípa (500 m n. m.), ojedinělé střepy byly nalezeny u výrazného kamene (460 m n. m.) nad hradem Jezeří (Smrž 1995, 56). Sběrem byly získány štitarské střepy v okolí hradu Nový Žeberk ve výšce kolem 680 m n. m. (Koutecký – Blažek 2009, 233–234). Patrně další, větší výšinné sídliště se nalézá u hradu Rýzmburk (u Oseka – 520 m n. m.). Kromě množství keramiky nasbírané p. Plachým (Muška 1982) byla položena sonda, která sídliště potvrdila (Smrž 2004). Ze vzdálenějšího okolí hradu pochází nálezy bronzové sekery se schůdkem (střední doba bronzová)²⁰ a sekery se středovými laloky a vykrojeným týlem (nepublikováno).

Mapa 6. Horská sídliště v Krušných horách: 2 Místo; 3 Černovice; 4 Pyšná; 5 Podhůří - Kundratice; 6 Krupka; 7 Osek – Rýzmburk (Koutecký – Bouzek 2009, 213).

²⁰ Informace od nálezce.

Podobného charakteru bylo patrně osídlení v oblasti pozdější středověké Krupky. Z několika míst ve městě pochází nálezy keramiky. Jedna kolekce pochází z prostoru bývalého kláštera Všech svatých (350 m n. m.) na severu města. Další měla být nalezena na Vilemínině výšině (Wilhelmshöhe – 330 m n. m.), jižně od krupského hradu,²¹ a u Starého Dvora (Althof – 270 m n. m.), tvrzíště 660 m severně směrem na Bohosudov. Kromě prvního jde bohužel o soubory dnes ztracené (Muška – Gabriel 1978). Na krupském hradě (350 m n. m.) kolekci štítarských střepů našel při záchranném výzkumu M. Soukup (Soukup 2009). Výzkum není zpracován.

Obr. 3. Krupka, klášter Všech svatých, knovízská/lužická keramika (Muška 1980).

Krupské nálezy pochází jednak z úpatí hor (Starý Dvůr), jednak z údolí, kterým vede stará cesta na Horní Krupku a vrcholové planiny. Všechna místa jsou dnes zastavěna a nové informace tak může přinést jen případný záchranný výzkum. Za povšimnutí stojí, že si lid knovízské kultury vybíral stejné lokality, jako pozdější stavitelé hradů (Hasištejn – Místo, Nový Žeberk, Rýzmburk, Krupka; mimo Krušné hory např. Most – Hněvín, Klapý - Hazmburk). I na hradě Kyšperk nedaleko Krupky byly nalezeny blíže neurčené pravěké střepy doby bronzové (Simbriger 1934, 44), nález ale nelze ověřit a z novějších sběrů pravěkou keramikou již nemáme. Patrně i na kopci Doubravská hora u Teplic, na němž se nachází pozůstatky pozdně středověkého

²¹ Lokalita se nachází na výrazné vyvýšenině s vynikajícím výhledem do teplického údolí a kontrolující cestu do hor. Leží bezprostředně před krupským hradem.

hradu, bylo hradiště lužické kultury, o čemž mohou svědčit četné nálezy keramiky, ale i např. kadlubu (Budinský 1978, 165–166).²²

Výšinná sídliště nejsou v severozápadních Čechách omezena jen na Krušné hory. Z. Smrž uvádí 33 výšinných lokalit s knovízskými nálezy (Smrž 1995, 41). V jeho seznamu chybí Osek, Nový Žeberk a Krupka. Ne vždy ale musí nálezy keramiky, zejména pokud jde jen o několik kusů, signalizovat osídlení.

3.4.3.3 Jednotlivé nálezy z hor

Ve sledovaném prostoru registrujeme nálezy jednotlivých artefaktů, které je možno zařadit do mladší až pozdní doby bronzové. Jejich kulturní zařazení je obtížné, protože kovová industrie na rozdíl od keramiky není takto signifikantní a prostor leží na pomezí kultur, mezi kterými kovové zboží jistě běžně proudilo. Převážně jde o detektorové nálezy z nedávné doby. Z katastru Bohosudova by pak měly pocházet ještě dva následující bronzové předměty, které v katalogu neuvádím. Jeden byl nalezený těsně vedle vymezeného sledovaného území (cca 400 m od úpatí hor) a je ztracen, v druhém případě není určená lokalita jistá.

Bezpochyby nejzajímavějším artefaktem je meč liptovského typu. Byl nalezen v jámě se zbytky dřeva, patrně šlo o narušený hrob. Bohužel je dnes ztracen a známe jen fotografie a kresby (Dig. arch. č. j. 1952/45).²³

Sporný je nález bronzové sekery s tulejí a ouškem (obr. 4). Předmět se spolu s dalšími (z jiných období) dostal do muzea ve Starém Městě u Uherského Hradiště s údajem, že jde o lokalitu Bohosudov (Venclová 2002, 271).²⁴

Jedenáct artefaktů jsem zařadil do katalogu. Jde o dva šperky (náramky), jednu zbraň (hrot kopí) a osm nástrojů (3 sekery, 2 nože, 2 zlomky srpů a dlátko). Tyto artefakty byly převážně nalezeny na předpokládané hlavní trase Chlumecké stezky (katastry Chlumeck, Žandov, Knínice u Libouchce, Naklěřov, Krásný Les a Petrovice).

²² Z Doubravské hory pochází i několik blíže nespecifikovaných bronzových předmětů (soukromá sbírka, nepublikováno). Za hradiště toto místo označuje spíše starší literatura (viz Budinský 1978, 166).

²³ Byl nalezen v roce 1914, později se dostal do ústeckého muzea a roku 1939 byl věnován K. Henleinovi. Po válce se meč ztratil.

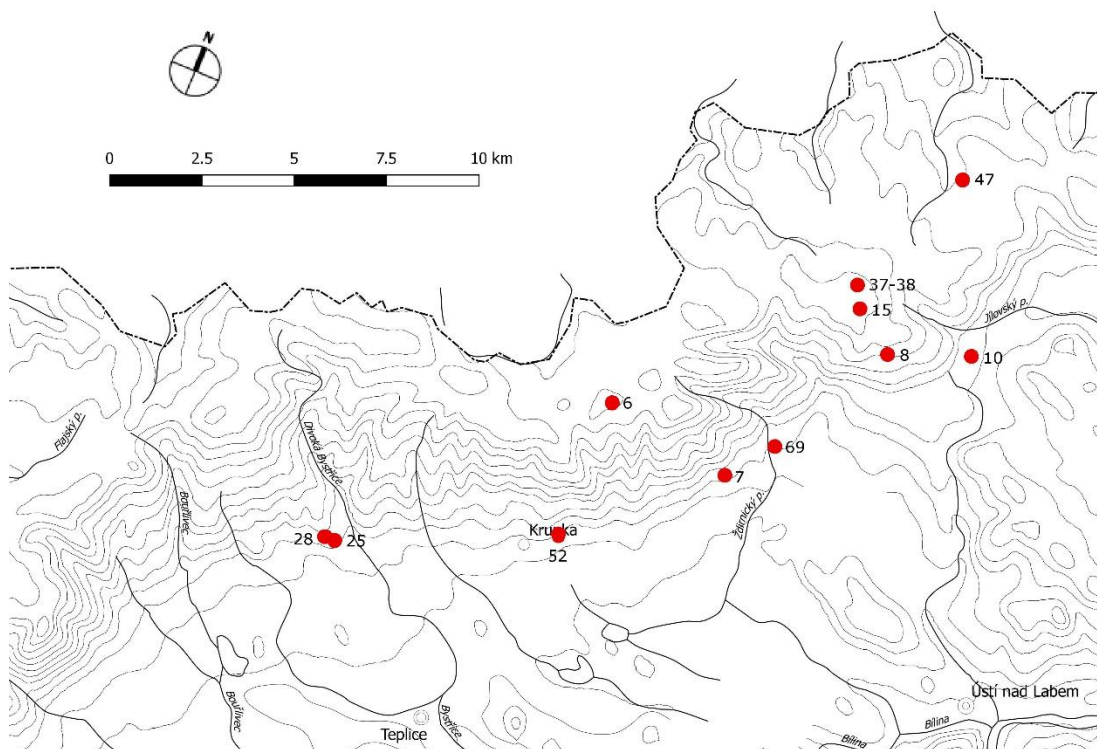
²⁴ Nálezy byly převedeny roku 1951 Státního archeologického ústavu v Praze a později do muzea v Teplicích. Udajný dárcem byl po mnoha letech vypátrán, ale jakoukoliv spojitost s předměty popřel.

I jejich rozmístění v terénu napovídá trase dálkové komunikace, navíc jsou zastoupeny všechny výškové úrovně. Z úpatí hor pochází zlomek srpů (Chlumeck – kat. 7) a sekery se středovými laloky (Žandov a Knínice – kat. 69 a 10), ze svahů hor tyčinkovitý náramek (hranice katastrů Knínice a Telnice - svah vrchu Rožný – kat. 8) a z vrcholových planin malý nezdobený tyčinkovitý náramek (Petrovice – kat. 47), zlomek nože (Krásný Les – kat. 15), sekera s tulejí a ouškem a kopí (oba Nakléřov – kat. 37 a 38). Z jiných eventuálních tras Chlumecké stezky registrujeme zlomek srpů z Habartic (kat. 6). Je to zatím ojedinělý nález z tohoto úseku, což je spíše dáno stavem bádání. 1,5 km jihovýchodně měla být kdysi nalezena sekera s laloky.²⁵ V nejzápadnější části sledovaného prostoru, na katastru Mstišov, byly nalezeny bronzové dlátka (kat. 25) a bronzový nůž (kat. 28) s destičkovitou rukojetí (Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014, 171–172).²⁶

Ani v jednom případě se nejednalo o depot více předmětů, na druhou stranu byly všechny nalezeny mimo sídliště a u většiny z nich je návaznost na stezky přes hory zřejmá. Nemůžeme tedy vyloučit předměty ztracené ani tzv. Einzelfunde. Mezi artefakty je zjevný časový rozptyl od počátku mladší doby bronzové (dlátka B D, nůž typu Riegsee B D – Ha) po závěr pozdní doby bronzové (sekery s tulejí a ouškem, Ha B; náramek z vrchu Rožný, Ha B3).

²⁵ Nálezce neučinil žádnou dokumentaci a neví, kde se nyní sekera nachází. V okolí nálezu mělo být vyzvednuto více artefaktů.

²⁶ Autoři článku mylně uvádějí katastr Dubí. Také je zde uvedeno, že předměty jsou uloženy v teplickém muzeu, ale k jejich předání nikdy nedošlo, nachází se tedy v soukromé sbírce.

Mapa 7. Nálezy z mladší až pozdní doby bronzové: 6 Habartice; 7 Chlumec; 8, 10 Knínice u Libouchce; 15 Krásný Les; 25, 27 mstišov; 37, 38 Nakléřov; 47 Petrovice; 52 Unčín; 69 Žandov (viz Katalog).

3.5 Doba železná

3.5.1 Straší doba železná – bylanská kultura

V době železné oblast severozápadních Čech pokrývá bylanská kultura. Na Ústecko, Teplicko a zejména Duchcovsko (a i dále) proniká také kultura billendorfská. D. Koutecký považuje nálezy této kultury v tomto prostoru za součást kultury bylanské (Venclová a kol. 2008, 15). Nebylo zde doposud nalezeno samostatné pohřebiště či sídliště billendorfské kultury, jde především o nálezy její keramiky na území kultury bylanské (Koutecký – Vokolek 2008, 97–99).

Doba železná přináší pro Podkrušnohoří výrazný úbytek osídlení proti předchozí mladší a pozdní době bronzové. Na Teplicku se podle literatury ani ojedinělými nálezy neblíží osídlení horám. Sledovanému území se nejvíce blíží nejisté hrobové nálezy ze Zabušan a Želének, tedy asi 7 km od úpatí hor (Budinský 2009, 219, 251). Na Ústecku byla sice sídliště bylanské kultury zaznamenána z části na stejných lokalitách jako v době předešlé (Hrbovice, Vyklice), ale jejich počet, stejně jako počet nálezů a zkoumaných objektů je oproti době bronzové výrazně nižší

(Budinský 2009, 8, 37). Nejblíže horám je lokalita Chlumeč – Horka, odkud pochází zlomky keramiky. Jde sice o výšinnou lokalitu, ale zároveň jde o staré nálezy z let 1887–1891 bez nálezových okolností (Budinský 2009, 16). Novější sběry nebyla přítomnost halštatského materiálu potvrzena. Jediné velké sídliště, z pozdní doby halštatské až časně laténské, bylo prozkoumáno u Tuchomyšle. Výzkum zde v letech 1932 a 1935 vedl E. Simbriger. Datace celého sídliště se opírá o rozbor keramiky. D. Koutecký ji datuje do rozmezí Ha D2 až LA (Koutecký 2004, 656–659). Další výzkumy ze sedmdesátých let minulého století (kolem 150 objektů halštatsko – laténského období) nejsou publikovány (Koutecký – Waldhauser 1974; Koutecký 1976). Na několikrát zmiňované polykulturní lokalitě u Chabařovic bylo také několik halštatských objektů (Vencl 1962, 105–107).

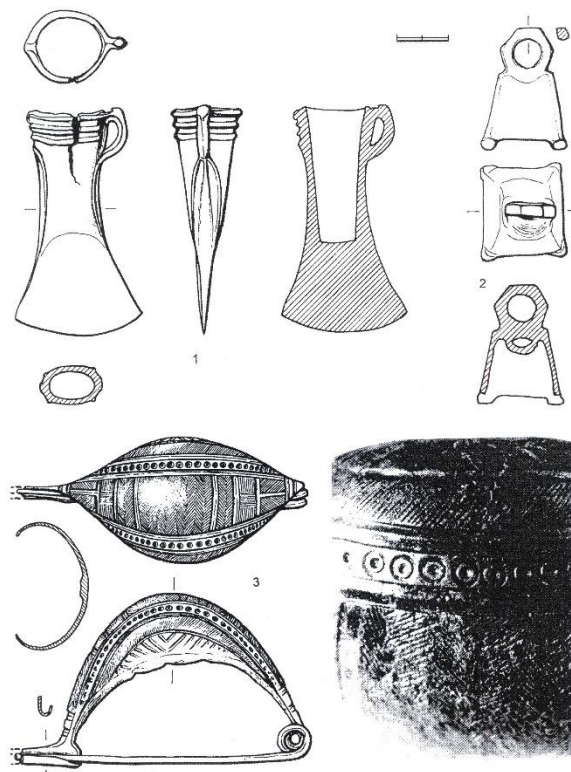
E. Simbriger uvádí ve Vyklicích dva žárové hroby s etážovitými (knovízský vliv?) nádobami (Simbriger 1934, 30).

Malá hustota podkrušnohorského osídlení koresponduje s registrovanými nálezy z hor.²⁷ Jediným do starší doby železné jednoznačně datovatelným nálezem je železná sekera s raménky (kat. 21) z Krásného Lesa (Čižmář 2008, 231). Do přelomu doby halštatské a laténské by snad mohly být zařazeny železné sekery s tulejí (kat. 27) ze Mstišova (Farský – Waldhauser – Šteffl – Trefný 2014, 173)²⁸ a Telnice (kat. 51). Unikátním nálezem by mohla být loďkovitá spona „italského typu“, nalezená údajně v Bohosudově.²⁹ Jedná se o velkou etruskou sponu (obr. 4), která je datována Ha C. Ve střední Evropě je to velmi ojedinělý nález (Venclová 2002, 271–272). Správnost lokalizace do Bohosudova patrně nepůjde již ověřit. Z neznámé polohy v Bohosudově pochází ještě železná jehlice s kroužkem (Cvrková 1984, 65).

²⁷ Situace je jiná v Krušných horách na Chomutovsku. Zde pokračovalo osídlení, byť slabě, na hradišti Černovice (Smrž 1991, 66).

²⁸ Opět chybně publikováno jako Dubí.

²⁹ Nálezy byly převedeny roku 1951 Státního archeologického ústavu v Praze a později do muzea v Teplicích. Údajný dárcce byl po mnoha letech vypátrán, ale jakoukoliv spojitost s předměty popřel.

Obr. 4. Možný soubor nálezů z Bohosudova (Venclová 1984).

3.5.2 Doba laténská

O sídlišti přechodného halštatsko – laténského období u Tuchomyšle již bylo pojednáno. V době laténské najdeme husté keltské osídlení na Bílinsku i Teplicku, ale i zde platí, že se drží především toku Bíliny (přehled lokalit Budinský 2009, 2014). Ústecko, respektive Chabařovicko leží na samotném okraji keltského osídlení Čech. Ačkoliv povodí řeky Bíliny bylo hojně Kelty osídleno a největší doposud prozkoumané pohřebiště na našem území, Jenišův Újezd, není příliš vzdálené (vzdušnou čarou od západního okraje sledovaného území cca 13 km) a Lahošť se slavným duchcovským pokladem je ještě blíže (6 km), řeka Labe na Ústecku tvoří hranici keltského osídlení a lokalit s keltskými nálezy směrem k ní prudce ubývá. Keltský svět se zde střetával se světem Germánů, oblast podél Labe od Ústí po Děčín a dále do Saska (tzv. Labská průrva) zaujímala podmokelská skupina. Ta je sice známa jen ze čtyř pohřebišť (Podmokly, Neštěmice, Křešice, Střekov) a pravděpodobně z výšinného sídliště Střekov, ale právě na protějším (tj. pravém) břehu Labe se nachází mikroregion Střekov, kde se mísí prvky keltské a germánské (Waldhauser 2015, 295–327). Jako jediné je zdejší pohřebiště birituální. Výskyt kostrových hrobů je

vysvětlován vlivem keltského obyvatelstva, jehož pohřebiště a sídliště najdeme nedaleko, na levém břehu řeky (Tuchomyšl, Trmice ad.). O etnicitě pohřbených můžeme jen spekulovat, jednoznačně se však právě v tomto prostoru (pravděpodobně na obou březích Labe) obě kultury prolínají (Salač 2008, 129–131). Severní hranicí keltského osídlení byly Krušné hory. Za nimi byl již germánský svět. Vzájemné kontakty Germánů a Keltů přes Krušné hory se předpokládaly zejména po Labské cestě, méně stezkami přes hory (k dopravě více Salač 1997).

Laténská sídliště opět najdeme na identických katastrech jako ve starším období, v mnoha případech přímo na stejných lokalitách. Jde o katastry Chlumce, Tuchomyšle, Zalužan, Chabařovic a Vyklic. Na Teplicku se nejvíce blíží horám v sledovaném úseku sídliště na území Teplíc (více Budinský 1978, 157–170).

V Chlumci (poloha Cihelna) byl roku 1848 nalezen bronzový vývalkovitý kruh s pečetítkovými konci, snad z kostrového hrobu (Budinský 1983, 6), a z polohy Horka máme ze sběrů zlomky keramiky (Budinský 2009, 16).³⁰ Laténské sídliště a pohřebiště bylo např. zkoumáno u Tuchomyšle. Z pohřebiště pochází více jak 40 kovových artefaktů, mimo jiné i 2 spony předduchcovského horizontu, tedy LT B1a (Koutecký – Waldhauser 1974). U cesty z Modlan do Roudníků (cca 4, 5 km od úpatí hor) měly být nalezeny před rokem 1902 dva kostrové hroby. Z nich byly vyzvednuty dva bronzové kruhy s vývalky, bronzový kruh, bronzový náramek, zlomky železného kruhu s vývalky, švartnový kruh a část skleněné perly s modrobílými očky (Budinský 1983, 31).

V Krušných horách nebyly dlouho keltské aktivity významněji doloženy, případně je dnes materiál neověřitelný. Na hradišti Černovice měly být nalezeny zlaté keltské mince (neznámý počet i typ), ale jinak zde stopy osídlení v době laténské nejsou (Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 75). V Meziboří (okr. Most; cca 500 m n. m.) byly v roce 1950 nalezeny střepy, kamenný brousek a švartnový kruh (Dig. arch. č. j. 7550/50). Část tohoto materiálu se dnes nachází v mosteckém muzeu.³¹ V mnou sledovaném úseku hor byly nalezeny laténské spony na hradě Kyšperk. Tato informace je známa jen z literatury a nikde není uveden ani počet, ani typ (Simbriger 1934, 44).

³⁰ J. Waldhauser ovšem uvádí jen sběry z Horky datované do 6. – 5. století (Walhauser 2001, 236).

³¹ Za vyhledání materiálu děkuji J. Bílkové.

Samotné místo nálezu leží při důležité cestě přes hory.³² Ojedinělým nálezem blízko úpatí hor je situlovitá nádoba (3. – 1. st. př. Kr.) z Přítkova (Waldhauser 2001, 422–423),³³ z tohoto katastru zatím nemáme jiné předhistorické nálezy.

Zlom v dosavadních představách o cestách mezi Saskem a Čechami přineslo používání detektorů kovů. Nové nálezy se především koncentrují v prostoru předpokládané Chlumecké stezky.³⁴ Jedna koncentrace nálezů pochází z podmáčeného území těsně pod vrcholovými planinami (katastr Krásný Les, 635 m n. m.). Pokud jsou údaje nálezce správné, nálezy by bylo možné označit alespoň v jednom případě za depot.³⁵ Jde o unikátní soubor importů sestávající ze 4 jantarových korálů (jeden nedovrtaný) a malé bronzové figurky jezdce (kat. 19), která má analogie v okolí italské Padovy, kde se předpokládá její vznik. Soubor je datován figurkou mezi 6. a 3. století př. Kr. Druhý soubor (kat. 20) byl nalezen asi 50 m od předchozího.³⁶ Tvoří jej bronzový náramek s kuličkovitými nálitky a třemi oky. Náramek je jihovýchodního původu (nálezy na Moravě jsou častější), snad dáckého. Spolu s ním byl nalezen i malý kroužek s nálitky (závěsek?), typický nález opidálního období, větší množství známe z Moravy (Staré Hradisko, Ptení ad.). Přesné datování náramku není jisté, okolnost, že byly předměty nalezeny společně, nabízí dataci do pozdně laténského období (Čižmář 2008, 230–232).³⁷

³² Na úpatí hradního kopce mělo dojít k nálezu depotu železných předmětů, nálezce neudělal žádnou dokumentaci. Podle hrubého popisu nalezených předmětů nelze rozhodnout, zda se jedná o depot protohistorický, nebo raně středověký.

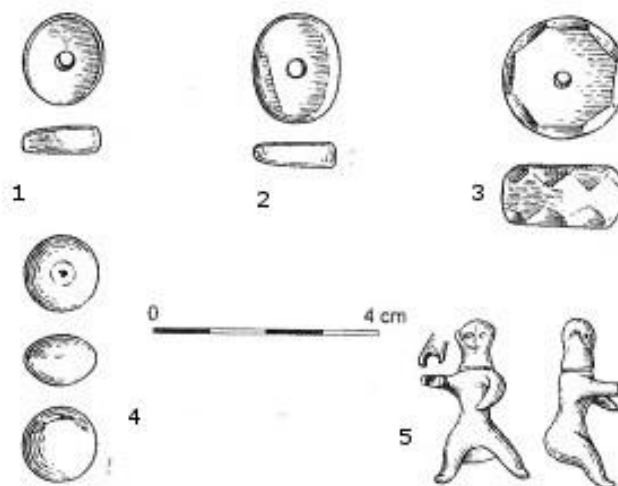
³³ E. Droberjar se domnívá, že jde o nádobu časně doby římské, grossromstedtské kultury (Droberjar 2006, 45).

³⁴ Zároveň to byly první publikované detektorové nálezy pravěkého nebo protohistorického stáří z východní části Krušných hor.

³⁵ V Encyklopedii pravěkých pokladů v Čechách však chybí, přesto že byl nález publikován 5 let před jejím vydáním.

³⁶ Chronologicky nalezeny opačně.

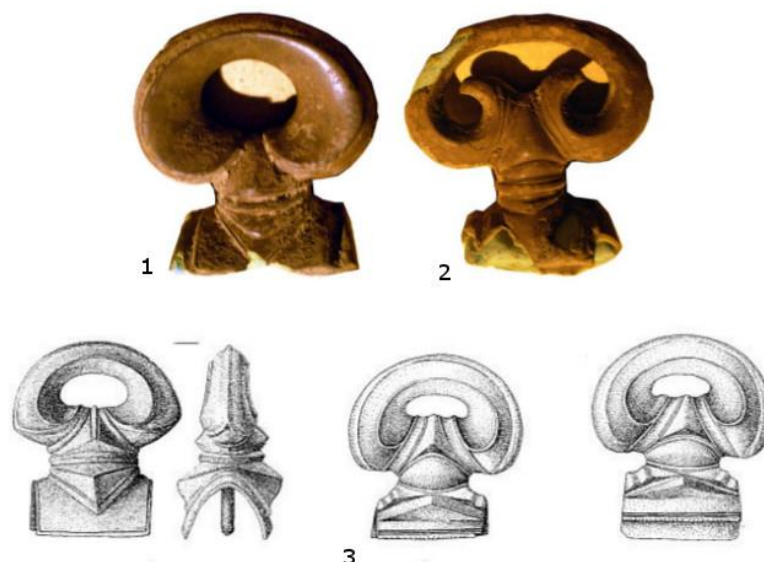
³⁷ Podařilo se mi zjistit, že náramek byl původně nabídnut k prodeji, a zdá se, že do Národního muzea ho nepřinesl skutečný nálezce. Mohlo by to poněkud zpochybnit nálezové okolnosti, ale místo nálezu je pravděpodobně určeno správně.

Obr. 5. Krásný Les, jantarové korále a figurka jezdce (Čižmář 2008, 231).

Další koncentraci nálezů (spolu s artefakty z doby římské) registrujeme na úpatí hor na katastru Varvažova, v údolí pod silnicí na Nakléřov. Především zde byly nalezeny dva (rozdílné) bronzové vodící kroužky strojů vozů (kat. 54 a 55). Analogie se podařilo nalézt například na oppidu Manching (van Endert 1991, Taf. 18). Z Čech jsou doposud známé jen dva nálezy (Kropáčková Vrutice a Stradonice), z Moravy z více lokalit. Datovány jsou do stupně LT D1 a LT D2 (Walhauser 2015, 256–258). Nabízí se sice možnost ztráty při dopravě za pomoci vozů, ale vzhledem k tomu, že oba nalezené artefakty jsou typově rozdílné, a při tom byly nalezeny blízko sebe, domnívám se, že nejde o náhodnou ztrátu.³⁸ Kromě uvedených předmětů byly na této lokalitě nalezeny ještě dvě železné sekery s tulejí (kat. 56 a 57). Oba předměty jsou dosti korodované, zatím neprošly konzervací a jejich přesnější časové zařazení je otázkou dalšího výzkumu.

³⁸ Nálezce artefakty konzultoval s odborníky, kteří je bohužel označili za zcela novověké, a proto je neuchoval. Máme tedy k dispozici pouze fotografie bez měřítka. Identifikace místa nálezů a předmětů je zcela nepochybná.

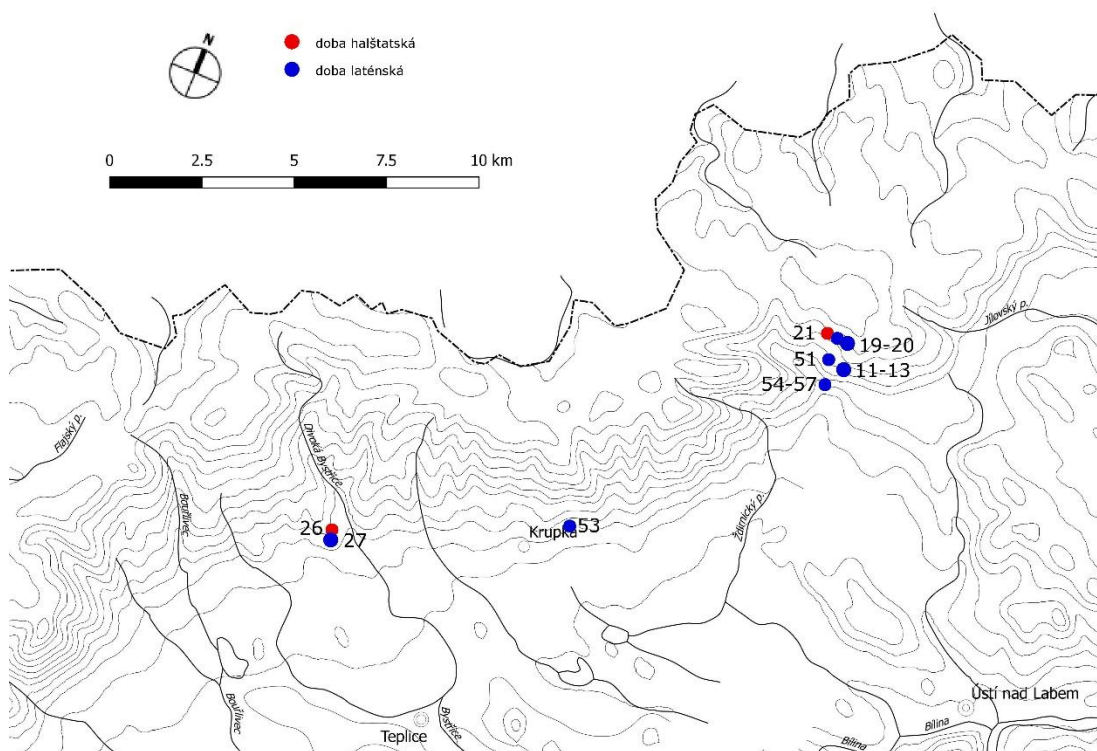
Obr. 6. Vodící kroužky postrůjů vozů; 1–2 Varvažov, 3 Manching (van Endert 1991, Taf. 18).

Z pomyslné spojnice mezi uvedenými nálezy z úpatí hor a vrcholové planiny pochází ještě nález malé železné sekery s tulejí (kat. 51) ze svahu Rožného (nález ve výšce cca 600 m n. m.). Na katastru Knínice, při cestě z Telnice na Nakléřov, byly nalezeny dvě tetradrachmy (kat. 11 a 12), NEMET a ADNAMATI (Militký 2015, 95). Jde o zcela výjimečný nález keltských mincí v Krušných horách. Z nálezů v Podkrušnohoří můžeme jmenovat např. dvě keltské mince z minerálního pramene v Teplicích (Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 364–365). Dácká mince z let 150–70 př. Kr. byla nalezena někde na území města Ústí (Waldhauser 2001, 505–506).

Zbývajícím laténským nálezem z trasy Chlumecké stezky je bronzová figurka kance (kat. 13) z cesty na Nakléřov (katastr Knínice). V oblasti jde o ojedinělou pozdně laténskou plastiku v Krušnohoří (Kysela, v tisku). Ačkoliv jsou plastiky kanců častým ilustračním materiálem pro keltské umění, na našem území najdeme jen několik kusů (např. Tábor, Stradonice, Praha - Šárka).

Poslední laténský artefakt ze sledovaného prostoru je od ostatních místem nálezu vzdálen několik kilometrů, jde o železnou sekeru s tulejí (kat. 27) z katastru Mstišova (Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014, 171–173).³⁹

³⁹ Další železná sekera s tulejí byla detektorem nalezena na katastru Dubí, při staré cestě na Cínovec, dokumentace neexistuje.

Mapa 8. Nálezy ze starší a mladší doby železné: 11–13 Knínice u Libouchce; 19–21 Krásný Les; 26, 27 Mstišov; 51 Telnice; 54–57 Varvažov (viz Katalog).

3.6 Doba římská a doba stěhování národů

3.6.1 Starší doba římská

Germánské osídlení je na Teplicku a Ústecku zastoupeno především ve starší době římské. Sídliště najdeme opět především při řece Bílině, Krušným horám se přibližují na území Teplic. Je to např. žárový hrob u divadla (DŘ B1) nebo sídliště v poloze Günterova cihelna. (Budinský 1978, 160, 158). V Trnovanech (dnes součást Teplic) byl objeven kostrový hrob datovaný sponou do horizontu Marobudovy říše (Droberjar 2002, 341). V Srbicích bylo zkoumáno polykulturní sídliště, na němž část objektů spadala do starší doby římské (Budinský 2009, 136–138). Nejvýznamnějším nálezem z Teplic je depot římských mincí nalezený při čištění minerálního pramene. Šlo patrně o několik desítek kusů, ty ale nemusely být vhozeny do pramene najednou⁴⁰ (Militký 2013, 247–249). Za pozůstatek žárového hrobu z časné doby římské by mohl být považován nález situlovité nádoby z Přítkova (Droberjar 2006, 45).⁴¹

⁴⁰ Je otázka, zda pak takovýto nález označovat za depot.

⁴¹ Pokud by šlo opravdu o hrob, byl by to v této oblasti hrob nejbliže horám.

Ústecko je na nálezy z doby římské velice chudé. Nejvýznamnější lokalitou se jeví v nedávné době zkoumané rozsáhlé polykulturní sídliště (158 objektů),⁴² z části ze starší doby římské (DŘ A – B2), na pravém břehu Bíliny v Trmicích (Salač 2008, 25). To je však od hor již vzdáleno přes 8 km. Blíže horám je nejlépe sledovatelné germánské osídlení na katastru Chabařovic. Již r. 1888 se do mosteckého muzea dostala z Chabařovic tuhovaná miska, ovšem bez nálezových okolností (Dig. arch. č. j. 5147/52). V roce 2014, kdy proběhl na stavbě výrobní haly (trať U Pískovny) záchranný archeologický výzkum pod vedením archeologa A. Káčerika (Archeo Sever o.p.s.), byla odkryta pravděpodobně výrobní a sídelní část germánského sídliště. Na ploše 0,5 ha bylo zkoumáno 16 zahloubených objektů, ne všechny však musí časově souviset (kůlové jamky bez nálezů). Jednalo se o 7 sídlištních jam, 6 kůlových jamek, kůlový žlab a 2 hutnické pece. Výrobní areál (pece) a areál sídelní byly od sebe vzdáleny 30 – 50 m. Podle nalezené keramiky, mimo jiné zdobené rádélkem, lze datovat areál do stupně B. Kromě střepů nádob a strusky byl také nalezen hliněný přeslen. Jediným kovovým artefaktem je železný předmět, pravděpodobně část bodky kopí (Káčerik 2015).

Z okolí je pak ještě několik ojedinělých nálezů, z nichž zaujme římská provinciální spona typu Aucissa z Českého Újezdu, z polohy u kostela sv. Vavřínce (Vencl 1961, 585–586). Dvě římské mince byly nalezeny při stavbě mostu u Chlumce před r. 1883. Obě mince jsou ztracené, mělo jít o blíže nepopsané mince Vespasiana a Antonina Pia (Militký 213, 250).

Jediné pohřebiště na Chabařovicku bylo objeveno roku 1888 ve Vyklicích, nálezové okolnosti ale nejsou známy. Mělo jít o pět popelnic, v jedné byla bronzová jehlice. Protože ani o urnách, ani o dalších nálezích nejsou další informace, nelze je blíže datovat (Droberjar 2002, 371). Z Vyklic (Walterova cihelna) pochází další staré nálezy, v roce 1946 převedené do muzea v Ústí nad Labem, dokládající germánské sídliště – keramika a železná struska (Dig. arch. č. j. 2226/48). Také na několika dalších místech katastru došlo před více než sto lety k nálezům germánské keramiky a také železářské pece (Budinský 2009, 35–39).

⁴² Z počtu 158 objektů jich lze zařadit po bližším rozboru do doby římské jen 50 (Reszcyńska 2008, 233).

3.6.2 Mladší doba římská

Stopy osídlení v mladší době římské jsou ve východním Podkrušnohoří velice řídké. Ve Věšřanech (část obce Modlany – 5 km od úpatí hor) bylo při záchranném výzkumu zachyceno polykulturní sídliště, na kterém byl z objektu č. 9 (polozahloubená chata) získán keramický materiál datovaný do přelomu pozdní doby římské a stěhování národů, DŘ C3–D1, (Káčerik 2015, 15–16). Z nedalekých Zalužan pochází kostěný hřeben snad z pol. 3. století (Preidel 1930, 288). O něco blíže horám se nacházela polykulturní lokalita v Srbicích, kde bylo v době římské osídlení do fáze C2 (Budinský 2009, 132–138).

Nedaleko kostela sv. Vavřince (uváděno pod katastrem Hrbovice) mělo dojít někdy před rokem 1947 k nálezů minimálně 3 římských mincí z 3. století (mince pochází z konfiskovaného německého majetku). Jde o antoniniany tzv. galského císařství, císařové Postumus a 2 x Tetricus I. Jde na našem území o poměrně ojedinělý nález těchto ražeb (Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 111). Až do roku 2008 bylo z celého okresu Ústí nad Labem publikováno jen 5 lokalit s nálezů římských mincí (Militký 2013, 250).⁴³

Nejistým nálezem je bronzový zvonek s hexagonálním ouškem z Bohosudova. Pochází z téže kolekce jako loďkovitá spona a tulejová sekera s ouškem (Venclová 2002, 271–272). Nálezové okolnosti již byly popsány výše.

3.6.3 Doba stěhování národů

Pro dobu stěhování národů máme z východního Podkrušnohoří minimum nálezů. Nejbližše sledovanému území je v ČR poměrně ojedinělý nález pohřbu do sídlištní jámy z Trmic (na pravém břehu Bíliny), který obsahoval železný zvonek a kostěný hřeben (Reszczyńska 2008, 233–234).⁴⁴ Z Chabařovic pochází nádoba získaná bez nálezových okolností pro teplické muzeum (Budinský 2009, 16)⁴⁵. Kostrové hroby měly být v 2. pol. 19. st. objeveny v Duchcově, hrob s koněm v Ledvicích a bohatý hrob u Světce (Budinský 1978, 56, 125, 151).

⁴³ V současné době kromě mnou uváděných nálezů z Nakléřova registrujeme další denáry z okolí řeky Bíliny (nepublikováno).

⁴⁴ Nález bude patrně přehodnocen a datován do pozdní doby římské.

⁴⁵ Chybně datována do doby římské.

3.6.4 Aktivity v horách

Doposud bylo z Krušných hor publikováno jen několik málo artefaktů z doby římské. Jde vlastně jen o nález středního bronzu Caracally nebo Elagabala (mince opatřena ouškem) od Přísečnice (Anonym 1941, 83) a snad i bronz Marca Aurelia (Militký 2013, 233).⁴⁶ Dalším je pak depot železných předmětů z Hrádečné. Depot (či snad kenotaf) měl být objeven detektorem kovů v roce 2003 v lese nad Chomutovem, již v Krušných horách. V mělké jámě mělo být uloženo 11 hrotů kopí, čtyři deformované štítové puklice, pět držadel štítů a dokonale stočený meč (Ondráčková [s. a.], 26).⁴⁷ Zbylé publikované nálezy (Čižmář 2008, Militký 2010) jsou již z prostoru Chlumecké stezky.

Podobně jako v době laténské najdeme na Chlumecké stezce dvě místa s větším množstvím nálezů. Jedním jsou vrcholové planiny u Nakléřova a druhým již popisované údolí u Varvažova. Na planinách byl detektoráři objeven depot 57 denárů (kat. 45) datovatelný post quem do závěru 2. st. po Kristu (Militký v přípravě)⁴⁸. Není zcela zřejmé, zda šlo skutečně o jeden rozoraný depot, nebo více depotů blízko sebe. Mincí bylo pravděpodobně více, okolí neslo výrazné stopy dalších zásahů do terénu. Kromě tohoto depotu registrujeme ve vzdálenosti 900–1000 m jednotlivé nálezy čtyř dalších denárů (kat. 41–44). Ty patrně nikdy netvořily celek.⁴⁹ Zatímco z bezprostředního okolí depotu zatím neznám jiný artefakt z doby římské, v blízkosti jednotlivých denárů byla nalezena řada dalších rozptýlených artefaktů. Je to východogermánská plechová spona wielbarské kultury (kat. 32),⁵⁰ bronzové tordované držadlo kotle (kat. 31)⁵¹ a noricko-panonská spona s křídélky (kat. 35). Ze svahů těsně pod vrcholem hor pochází další noricko-panonská spona s křídélky (kat. 36) a spona Langton Down (kat. 22) nalezená nedaleko laténských souborů (Čižmář 2008, 233–234). Byť je mezi nimi vzdálenost větší než kilometr, ležely obě na vyústění možných

⁴⁶ Jde o nálezy z třicátých let, oba jsou uváděny pod stejnou lokalitou Waldschloss a mince nelze dnes dohledat.

⁴⁷ Svým charakterem připomínají nálezy artefakty ze žárových hrobů. Depot před odevzdáním do muzea údajně delší dobu ležel ve sklepě. Následný pokus o přesnou identifikaci místa nálezů byl neúspěšný. Nabízí se otázka, zda jde skutečně o depot. Ve stejné době, kdy byl odevzdán, došlo k nálezům bohatého žárového pohřebiště u Nezabylic. Amatérští hledači před jeho ohlášením vyzvedli řadu cenných předmětů, které až následně postupně odevzdali. Celá kolekce z Hrádečné by tak mohla ve skutečnosti pocházet z Nezabylic (ústní sdělení bývalého pracovníka muzea v Chomutově J. Šlajсны).

⁴⁸ J. Militkému děkuji za poskytnutí informací.

⁴⁹ Za jejich určení děkuji J. Militkému.

⁵⁰ Za kulturní zařazení děkuji L. Rypkovi. Příslušnost k wielbarské kultuře potvrdil i M. Bahr, univerzita Wrocław.

⁵¹ Určení datace není jednoznačné.

cest z údolí na planiny. Z dosud blíže nelokalizovaného místa na Nakléřově pochází obloukovitá ostruha s trnem (kat. 39. Další byly nalezeny až u německé hranice na katastru Krásného Lesa (kat. 23), mezi vrchy Špičák a Mordovna, a na svahu vrchu Rožný (kat. 50), katastr Telnice.

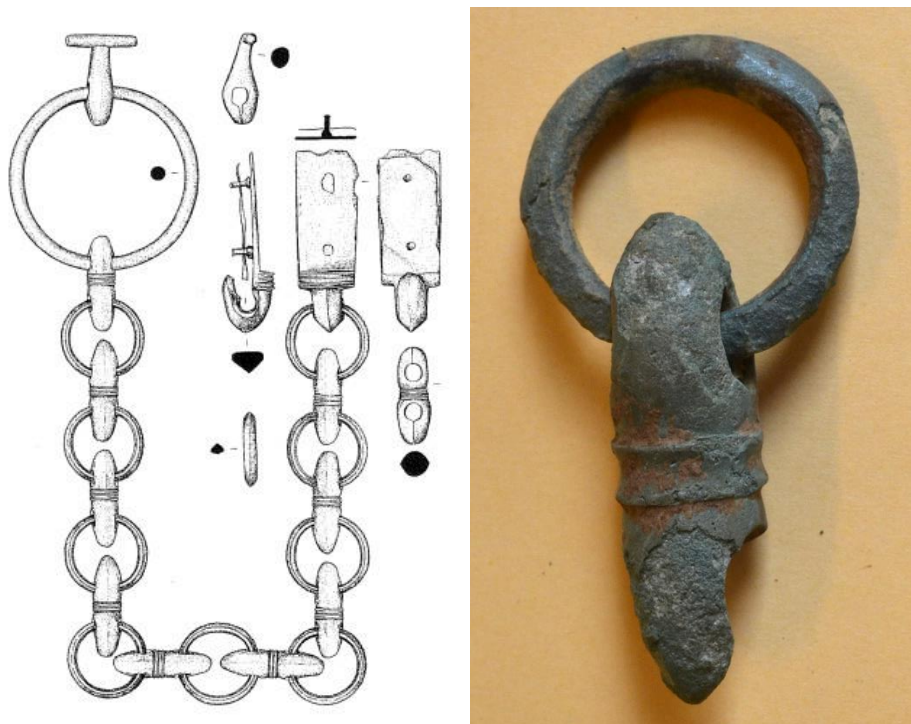
Druhou koncentraci nálezů najdeme u Varvažova. Z údolí na úpatí hor pochází velice zajímavá a nezvykle pestrá kolekce artefaktů. Tato pestrost je dána jednak variabilitou nálezů, ale také jejich proveniencí. Žádný z těchto předmětů nebyl doposud publikován. Tvoří ji poničený římský cedník E 161 (kat. 58),⁵² atase bronzové plechové nádoby E 91 (kat. 59), část postroje koně (kat. 60), provinciální římská spona s křídélky (kat. 62), časně římská zápona (kat. 63), opasková přezka G 47 (kat. 64) a bronzový předmět neznámého účelu připomínající tvarem rybí hlavu (kat. 61). Právě ten patří u nás k naprostým unikátům. Jediný další známý exemplář z Čech pochází z výzkumu v Trmicích, kde byl vyzvednut z objektu 35, a může tak být dobře datován do fáze B1–B2. Analogie mají tyto nálezy až ve Skandinávii (Reszcyńska 2011, 323–326). I k uzdě máme na našem území jediný další nález, z Čelákovic, ostatní pak ze zahraničí, např. z Drážďan (Droberjar – Špaček 2003, 339–340).⁵³ I nález cedníku a atase mimo sídliště či pohřebiště je unikátní. Tyto předměty se v depotech doby římské u nás nevyskytují. Podobně vzácný je výše uvedený nález spony Langton Down, z našeho území známý ještě z pohřebiště ve Stehelčevsi (Droberjar 2002, 312–313).

Obr. 7. Předmět tvaru „rybí hlavy“, vlevo Trmice (Reszcyńska 2011), vpravo (foto) Varvažov.

⁵² Teoreticky by se mohlo jednat i o naběračku ze soupravy, na cedník soudím podle toho, že se tělo nedochovalo – snad rozpadlo? Podle provedeného výzkumu se domnívám, že se na místo dostal již v tomto poničeném stavu (v okolí nebyly nalezeny další úlomky).

⁵³ Což je do našeho nález jen cca 40 kilometrů.

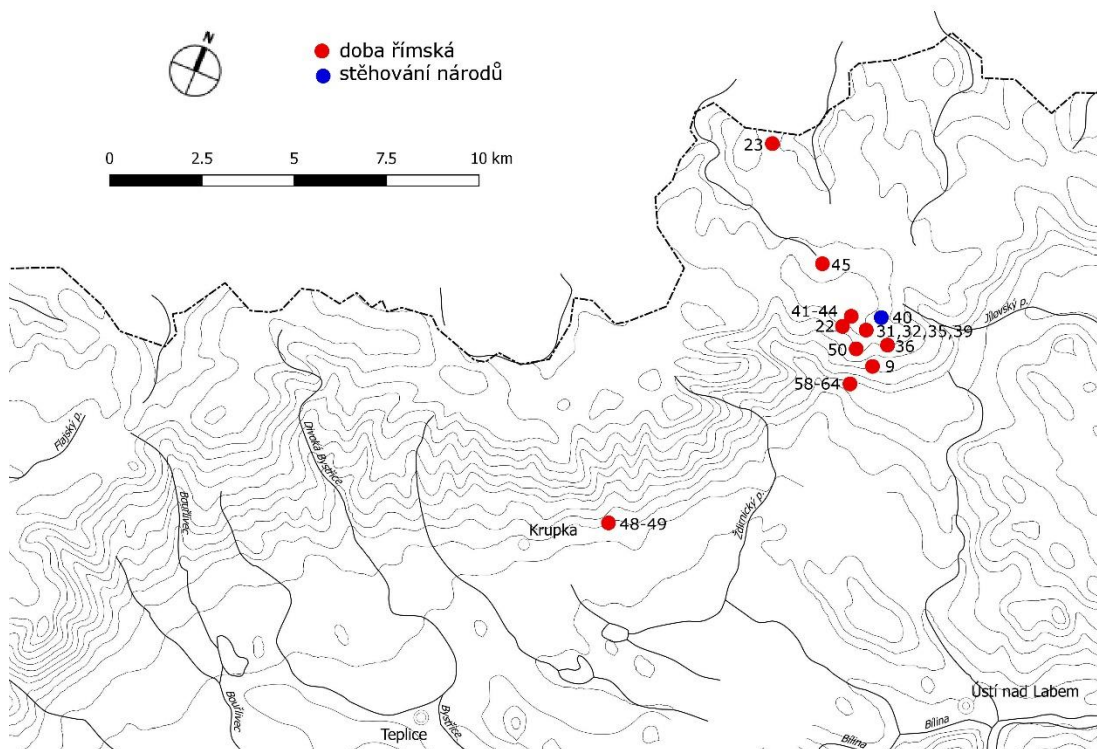
Obr. 8. Postroj z Čelákovic (Droberjar – Špaček 2003) a Varvažova.

Mezi Nakléřovem a Varvažovem, tedy opět v prostoru možných cest, byla nalezena germánská spona s očky (kat. 9). Zbývající dvě spony pochází ze svahů hor těsně u úpatí na katastru Přestanova. Jsou tedy od předchozích ve vzdálenosti 6 kilometrů. Odlišují se výrazně i datací, jde o spony mlado – pozdně římské. Je to samostřílová spona (kat. 48) z fáze C2–C3 a spona s polyedrickým knoflíkem na lučičku (kat. 49) z fáze C3–D1. Zatím jde z tohoto prostoru o ojedinělé (ověřené) nálezy,⁵⁴ které by mohly naznačovat preferenci jiné trasy Chlumecké stezky v pozdní době římské.

Doba stěhování národů je z celého prostoru doložena jediným nálezem, zlatým předmětem s almandiny (kat. 40) nalezeným u Nakléřova. Artefakt je v teplickém muzeu identifikován jako spona, mohlo by však jít o součást kování pochvy meče nebo koňského postroje. Zatím jde o zcela ojedinělý nález z horského prostředí severozápadních Čech. Na spojení Čech a Saska v době stěhování národů ukazuje i depot z Hřenska, datovaný do první třetiny 5. století po Kr., který byl uložen ve skalní dutině asi 30–40 m nad řekou Labe a může být dokladem využívání Labské cesty

⁵⁴ Artefaktů mělo být nedaleko nalezeno více, ale informaci od detektorářů nelze ověřit.

(Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 113).⁵⁵ Oba nálezy jsou od sebe vzdáleny jen asi 23 km.

Mapa 9. Nálezy z doby římské a stěhování národů: 9 Knínice u Libouchce; 22, 23 Krásný Les; 31, 32, 35, 36, 39, 40–45 Nakléřov; 48–49 Přestanov; 50 Telnice; 58–64 Varvažov (viz Katalog).

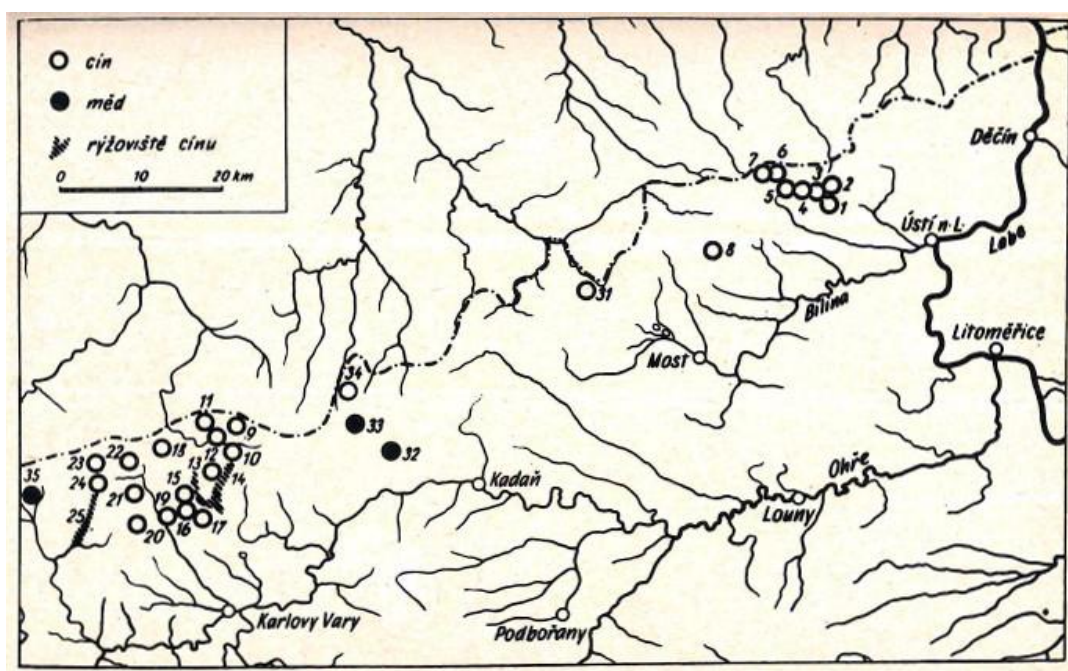
⁵⁵ Jde o jediný publikovaný (k roku 2016) depot doby římské a stěhování národů na našem území složený jen ze šperků.

4 Interpretace nálezů

4.1 Krušné hory a rudy

V historii jsou Krušné hory spojovány především s těžbou rud. Nalezneme zde ložiska mědi, cínu, stříbra a železa. S výjimkou stříbra se předpokládá jejich využívání již v pravěku a protohistorii.

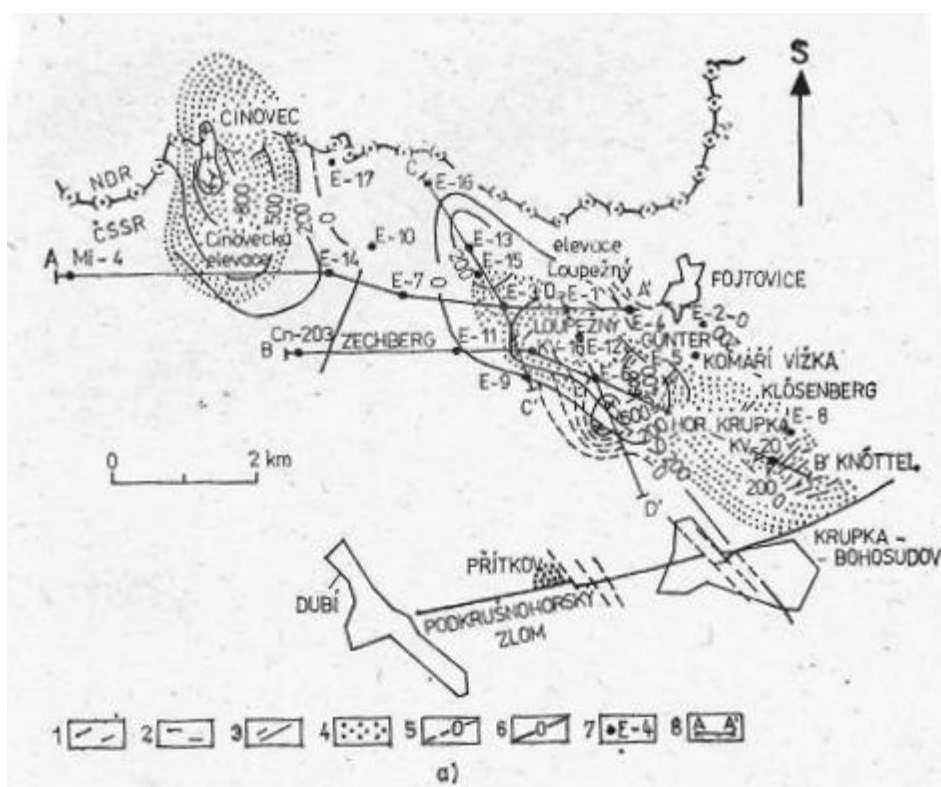
Ložiska mědi nejsou nijak rozsáhlá, nalezneme je především v prostoru Měděnce. Zato nejvýznamnější ložiska cínu v ČR jsou právě v Krušných horách. Cín zde najdeme ve dvou oblastech. V západní části hor je to na Nejdecku a ve východní se nachází cínovecko – krupský okrsek. Ve středověku zde byly výnosné těžební revíry Krupka, Günther, Komáří vížka, Klösenberg a revír Bohosudov – Knöttel. Tato ložiska byla těžena dolováním, ale u Krupky se nacházela i cínonosná rýžoviska (Havelka – Rozložník 1990, 238, 275–281). Kromě cínu se v okolí Krupky nachází i chalkopyrit (Kořán 1970, 103), což dovoluje uvažovat i zde o získávání mědi. Pro výšinná sídliště Místo a Podhůří se uvažuje i o získávání železné rudy, ale důkazy pro to chybí (Koutecký – Bouzek 2009, 234).

Mapa 10. Ložiska cínu a mědi v Krušných horách, 1–7 cínovecko - krupský revír (Pleinerová 1970, Bild 3).

Možnosti využívání krušnohorského cínu v pravěku jsou dlouhodobě diskutovány, ale nepanuje na to jednotný názor. V roce 1969 byla této problematice

věnována část symposia pořádaného Národním technickým muzeem v Praze.⁵⁶ Např. I. Pleinerová tam těžbu cínu pro starší dobu bronzovou jednoznačně odmítla (Pleinerová 1970, 67). Jiní autoři jsou zdrženliví a tuto možnost připouštějí (Moucha 1970, 92). Další práce se přiklánějí spíše k tomu, že cín byl minimálně rýžován u Krupky. Cín mohl být v korytech potoků zanesen poměrně daleko od hor, a tak k jeho rýžování mohlo docházet již v údolí (Jangl 1971, 41, 50–51). V jedné z posledních větších prací věnovaných těžbě cínu v Krušných horách se kolektiv autorů přiklání spíše k názoru, že byl cín těžen nebo rýžován, a to jak ve starší, tak především v mladší době bronzové. Důkazem jsou stopy osídlení v Krupce a Bohosudově, na výšinných sídlištích Místo a Podhůří a hlavně nálezy ze saské strany hor, kde v prostoru středního Vogtlandu, v blízkosti výskytu mědi a cínu, bylo doloženo osídlení od eneolitu po mladší až pozdní dobu bronzovou a na lokalitách Taltiz a Dobeneck byly nalezeny kousky rudy a strusky (datováno Ha A2 – B1). Ve východní části saských Krušných hor nalezneme osídlení v době bronzové v okolí Drážďan a jednotlivé artefakty na Chlumecké stezce až u české hranice (Bouzek – Koutecký – Simon 1989, 203–210).

Mapa 11. Cínovecko-krupský rudný okrsek. 3. známé zóny a žíly Sn-W-Mo (Havelka – Rozložník 1990, 276).

⁵⁶ Cín v dějinách vědy, techniky a umění.

Problémem všech těchto diskusí je fakt, že se předpoklady využívání krušnohorských rud opírají jen o nepřímé důkazy. Těmi jsou stopy trvalého či sezónního osídlení v horách, což jde o nečetná, alespoň částečně zkoumaná výšinná sídliště (Místo, Podhůří) nebo jen nálezy keramiky (např. Krupka). Dalším argumentem jsou nálezy jednotlivých předmětů v horách. U nich však nelze stanovit, zda jejich uložení/ztráta souvisí s těžbou, prospekci či jinou aktivitou v horách včetně využívání stezek přes hory. Doklady případné pravěké těžby či rýžování byly setřeny intenzivní hornickou činností ve středověku a novověku. Zajímavé argumenty souvisí např. s výskytem stop metalurgie na sídlištích v podhůří (tyglíky, dyzny, kadluby), nebo s četností nálezů bronzových předmětů. V severozápadních Čechách bylo nalezeno přibližně 70% všech kadlubů z Čech (Blažek – Černá – Velímský 1995, 467). K možnosti zpracování krušnohorské mědi již ve starší době bronzové se vyjadřuje M. Zápotocký na základě nálezu měděné strusky na mladoúnětickém sídlišti ve Velkých Žernosekách (Zápotocký 1982, 395–396), vzdálených od Krupky něco přes 20 km, od Měděnce téměř 70 km. Z laténského sídliště u Radovesic pochází nález hlušiny polymetalických rud získaných v prostoru Přísečnice – Rithensehma (Waldhauser 2012, 293–294). Ani doposud provedené chemické analýzy bronzových předmětů nepřinesly jednoznačné výsledky, které by dovolily rozpoznat měď nebo cín krušnohorského původu. Bylo by třeba mnoha dalších analýz (Smejtek 1998, 21–22).⁵⁷ Naopak pro únětickou kulturu metalografické rozborů velkého souboru bronzových artefaktů z Čech prokázaly alpský původ mědi (Jiráň a kol. 2008, 49). Ani případné legování cínem není ve starší době bronzové v Podkrušnohoří prokázáno. Ze severozápadních Čech sice pochází velké množství hřiven, ale jde o nálezy z oblasti Poohří (z toho v Hořovičkách na Rakovnicku 79 kusů), z Teplicka a Ústecka nejsou zatím registrovány (Moucha 2007, 29–32, Abb. 7–9). Samotné nálezy depotů bronzových předmětů nemají souvislost s těžbou.

Názory na získávání měděné a cínové rudy na území Čech shrnul L. Smejtek v práci věnované kadlubům v severozápadních Čechách. Pro těžbu v Krušných horách nepřináší žádné nové argumenty (Smejtek 1998, 18–33)

Kromě rud máme v Krušnohoří, na hradišti Černovice, doloženu i těžbu křemitého pískovce, který byl od doby laténské používán na výrobu žernovů. Žernovy,

⁵⁷ Problémem při těchto analýzách je i předpokládaná recyklace materiálu.

ač často o váze desítek kilogramů, byly v laténu distribuovány na velké vzdálenosti. Na oppidu Staré Hradisko tvoří žernovy pravděpodobně černovického původu 14% z celkového počtu (Čižmář – Leichmann 2002, 267–268).

Z hlediska objasnění možné těžby rud nepřináší mnou shromážděný materiál žádné nové poznatky. Největší četnost nálezů je v prostoru (Krásný Les - Nakléřov - Varvažov), kde významná ložiska rud nejsou.⁵⁸ Naopak v okolí cínových revírů Krupka a Cínovec je nálezů velmi málo, což z části může být dáno stavem výzkumu. Poněkud překvapí absence artefaktů z mladší – pozdní doby bronzové v bezprostředním okolí Krupky, když je zde pro tuto dobu doloženo nálezy keramiky osídlení z několika míst.⁵⁹ V kontextu celých hor je nápadný výskyt 3 měděných eneolitických plochých seker, ale těžbu mědi v tomto prostoru mohou těžko dokládat. Ačkoliv M. Farský dává své detektorové nálezy z katastru Mstišova jednoznačně do souvislosti s těžbou rud (Farský 2015),⁶⁰ jeho argumenty nelze akceptovat jako dostačující. Zjevně tak soudí na základě neznalosti a nedostatečně shromážděného nálezového materiálu.⁶¹ Ani jeden z mnou uváděných nalezených nástrojů nemůžeme jednoznačně spojit s exploatací kovů. Nejčastěji nalézáný nástroj, sekera, je nástrojem zcela univerzálním.

Nalezené zlomky bronzových předmětů zřejmě měly sloužit k dalšímu metalurgickému zpracování, ale jejich nález mimo sídliště souvisí spíše s obchodem/recyklací materiálu. Nezbyvá než konstatovat, že pravěká těžba rud v Krušných horách je pravděpodobná, a vyslovit domněnku, že alespoň část nalezených artefaktů (nálezy mimo hlavní trasy komunikací) by snad s prospekci souviset mohla.

4.2 Východní Krušné hory a cesty

4.2.1 Terminologie

Terminologie pro cesty není doposud zcela ustálena, zejména to platí pro označování středověkých a prehistorických komunikací. Opírám se tedy o

⁵⁸ Středověká těžba a prospekce se zde v terénu doložit dá, ale ta souvisí patrně s hledáním nových ložisek po vyčerpání revíru Krupka.

⁵⁹ Pravděpodobně jde opět jen o stav výzkumu.

⁶⁰ Autor na stránkách academia.edu publikoval několik obdobných článků, ve všech opírá své argumenty jen o své vlastní nečetné nálezy.

⁶¹ Snad je příliš ovlivněn svou profesí geologa a svým přáním těžbu doložit.

terminologii D. Adama (2004) a metodickou příručku Centra dopravního výzkumu (Martínek a kol. 2013). Nejčastěji se setkáváme s tímto vysvětlením:

- a) Cesta - obecné označení spojení dvou bodů (cílů).
- b) Historická cesta – dopravní koridor, vázaný na určité historické období, spojující důležité lokality nebo regiony, uvažuje se i o možnosti alternativního označení prehistorická cesta (Martínek a kol. 2013, 7–8).
- c) Stezka – cesta nižší úrovně předpokládající průchod jen pěšího, jezdce nebo soumara.
- d) Historická stezka – vžitě označení pro staré cesty, např. Zlatá stezka, Chlumecká stezka.
- e) Trasa – konkrétní prostorové vyjádření cesty v krajině, směr
- f) Větev – jedna z tras cesty.

Pojmy cesta a stezka se běžně zaměňují, aniž by tímto označením byla dáována jakákoliv kvalita. Ve své práci tímto způsobem využívám oba pojmy. Pro prehistorii nejsme v Krušných horách schopni rozlišit, zda na cestě byly využívány vozy, nebo jen soumaři. D. Adam se záměrně vyhýbá pojmu komunikace, pro postupné přenášení významu do oblasti moderních komunikačních technologií (Adam 2004, 12). Já ho však využívám (ve stejném významu jako stezka - cesta), protože se domnívám, že jde o adekvátní označení spojení dvou cílů.

4.2.2 Stezky přes hory

Spojení nálezů z Krušných hor s možnými dálkovými komunikacemi je jedno z pravděpodobných vysvětlení jejich přítomnosti mimo sídelní oblasti. Po zanesení míst nálezů do mapy se nám objevují trasy možných cest. Budeme-li sledovat cesty středověké a novověké, jejichž relikty je možné v terénu stále pozorovat, a když je porovnáme s lidarovými snímky, které nám jasně ukazují svazky úvozových cest, můžeme konstatovat, že lidé opakovaně preferovali stejné trasy přes hory. Teorie sledování středověkých cest v terénu byla již dobře rozpracována J. Martínkem (Martínek a kol. 2013). Zdá se, že pro pravěk budou platit stejné závěry. Lidé opakovaně preferovali stejné koridory, v terénu se řídili stejnými zákonitostmi. Cesty vedly zpravidla nejkratší trasou, nešly bezprostředně podél potoků... Studium cest středověkých je u nás velmi rozvinuto, jsou pořádány konference a vyšla řada publikací. Jmenovat můžeme např. dlouhodobou práci P. Boliny, který publikoval

řadu článků o cestách nejen na Moravě, ale věnuje se např. i významné spojnici severních Čech (severně od Labe) s Lužicí (Bolina – Klimek 2014).⁶² V Krušných horách byly v terénu sledovány a následně publikovány cesty především na Mostecku a v okolí Oseka (např. Klápště 1985; Černá 1998; Lehký 2006). Tyto studie se ale zabývají jen středověkými cestami a zatím nebyly z jejich okolí publikovány pravěké nálezy. Základní přehled o starých cestách na Teplicku, včetně jejich středověké i novověké historie, publikoval G. Laube. Přestože se pravěkem nezabývá, jde o velmi detailní popis cest, které byly pravděpodobně využívány i ve strašných dobách (Laube 1903).

Bohužel průběhem pravěkých cest obecně se u nás zabýval především R. Květ, jehož závěry jsou přinejmenším diskutabilní. Navíc své poznatky neopírá o prameny, ale spíše o svou intuici, a jím uváděné trasy lze zpochybnit, nebo je udává velmi obecně (Květ 1998; 2011). Jiní autoři se zpravidla zabývali buď cestami v konkrétní době, nebo vybranému úseku (např. Jantarová stezka), ale neřeší konkrétní trasy v terénu. Využívání tras pozdějších středověkých cest již v pravěku předpokládají autoři pro Zlatou stezku v jižních Čechách. Dokládají to výskytem pravěkých artefaktů na všech hlavních variantách stezky, která měla v pravěku sloužit především k dopravě soli z oblasti Solné komory (Kubů – Zavřel 2007; 2009). Prokázat využívání cest v pravěku jinak než na základě archeologických nálezů, ať již jde o nálezy z tras cest, nebo importy na sídlištích, je v našem prostředí málo pravděpodobné.

Dálkové cesty mezi Čechami a Saskem jsou pro pravěk a protohistorii předpokládány, ale bohužel nedoloženy písemnými prameny. Existuje několik prací, které se zabývají kontakty mezi osídlením na české a saské straně Krušných hor a shodují se na tom, že tyto kontakty existovaly. Důkazy jsou spatřovány především v materiálové náplni na lokalitách po obou stranách. Již méně je řešena otázka, kudy materiál putoval. Pro starší dobu bronzovou I. Pleinerová prostě konstatuje existenci cest, protože přejít hory je zde možné (Pleinerová 1966, 340). Podobně M. Cvrková připouští existenci cest přes hory, ale pouze uvádí sídliště na obou stranách hor a ojedinělé nálezy, které se jim blíží (Cvrková 1993).⁶³ Pro lužickou kulturu podobně

⁶² P. Bolina dlouhodobě spojuje práci s písemnými prameny s terénním výzkumem.

⁶³ Pro únětickou kulturu na saské straně uvádí sídliště Struppen u Pirny a na české straně jako důkaz starý nález silicitové dýky od Přestanova (Cvrková 1993, 306). Tato dýka podle předběžné konzultace s M. Zápotockým bude patrně hrotem amerických indiánů. Nález pochází z chabařovického muzea (Dig. arch. č. j. 2112/58), odkud se dostal do muzea v Ústí (inv. č. 25119).

postupuje W. Coblenz, také on se však spokojí s konstatováním možného využití Naklérovkého průsmyku, respektive Chlumecké stezky (Coblenz 1961, 362). D. Koutecký pojednal o kontaktech ve starší době železné na základě přítomnosti billendorfské keramiky v Podkrušnohoří, ale o možné spojnici nepíše (Koutecký 1993). Většina autorů se shoduje na využívání labské cesty, tedy předpokládají dopravu po vodě, kde sledují osídlení na obou březích a nálezy jednotlivých artefaktů z říčního koryta (Zápotocký 1969). Nejvíce rozpracoval labskou cestu pro dobu laténskou V. Salač, který se zároveň věnuje laténskému (nejen) obchodu obecně. Předpokládá existenci i pozemní cesty a podrobuje ji teoretickému rozboru z hlediska možností dopravy. Klíčovým bodem na dálkové cestě jsou podle něj Lovosice, výrobně – distribuční centrum na levém břehu Labe⁶⁴ (Salač 1997; 2006; 2013). Z Krušných hor však uvádí jedině nálezy publikované M. Čižmářem (2008).⁶⁵ Soupis nálezů (nečetný) z prostoru přechodu východní části Krušných hor a Labských pískovců podal T. Velímský (1991, 26–39). T. Velímský, archeolog středověku, se dlouhodobě zabýval středověkými cestami přes Krušné hory, především v prostoru Mostecká a Labských pískovců. Jako jeden z mála nejen že vyhledával starší nálezy (i nepublikované), ale věnoval se i terénní práci při sledování úvozových cest apod.⁶⁶ Bohužel v jeho bádání vznikla mezera právě v prostoru zájmu mé práce.

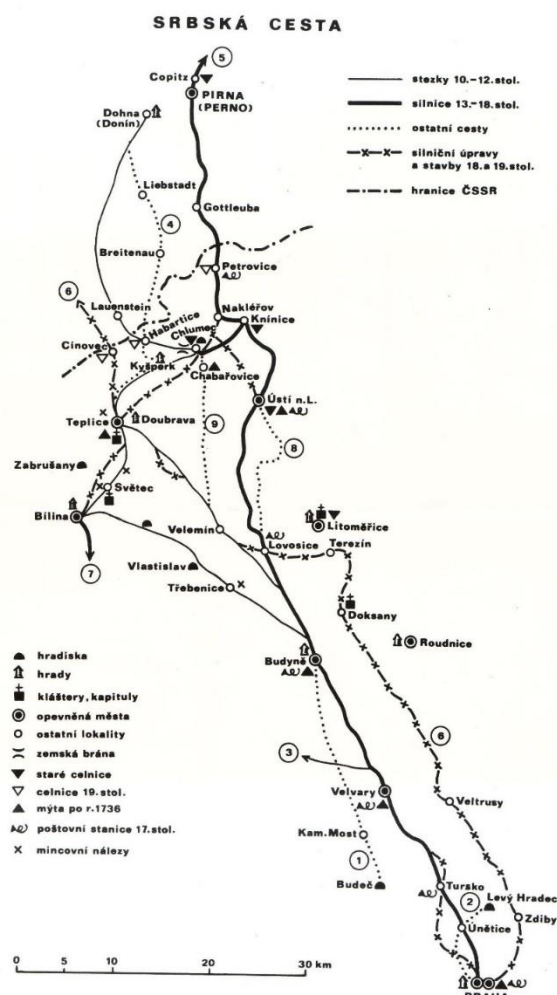
Označení Chlumecká stezka se běžně objevuje v literatuře pojednávající o pravěkých dějinách, a to přes to, že jde o označení známé až ze středověku. Podle dosavadních výsledků se zdá, že skutečně jde o využívání stejného prostoru v pravěku, protohistorii i středověku, respektive novověku. Chlumecká stezka je vyústěním středověké Srbské stezky, která vedla z Prahy, přes České středohoří do Míšeňska. Její využívání je doloženo již od pravěku, v písemných pramenech je doložena až v souvislosti s Chlumcem k roku 1040. Můžeme se jen dohadovat, zda r. 1004 vedl kníže Jaromír své tažení proti Praze obsazené Poláky právě tudy (Vávra 1978, 369). V místě, kde překračovala Krušné hory, dostala název Chlumecká podle celní stanice v Chlumci. Průběh Chlumecké stezky přes hory není v písemných pramenech

⁶⁴ Obdobné, byť bohatší sídelní centrum najdeme na Moravě – Němčice na Hané (centrum typu Roseldorf – Němčice – Nowa Cerekwia).

⁶⁵ Na tento článek odkazuje více autorů, jde o jednu z mála nově publikovaných nálezů z Chlumecké stezky.

⁶⁶ Přínosnou práci zaměřenou na osídlení české části Krušných hor publikoval v roce 1995. Přestože je zaměřena spíše na středověk, v úvodu shrnuli autoři dosavadní poznatky pravěkého osídlení a jeho možnou návaznost na získávání surovin (Blažek – Černá – Velímský 1995, 463–479).

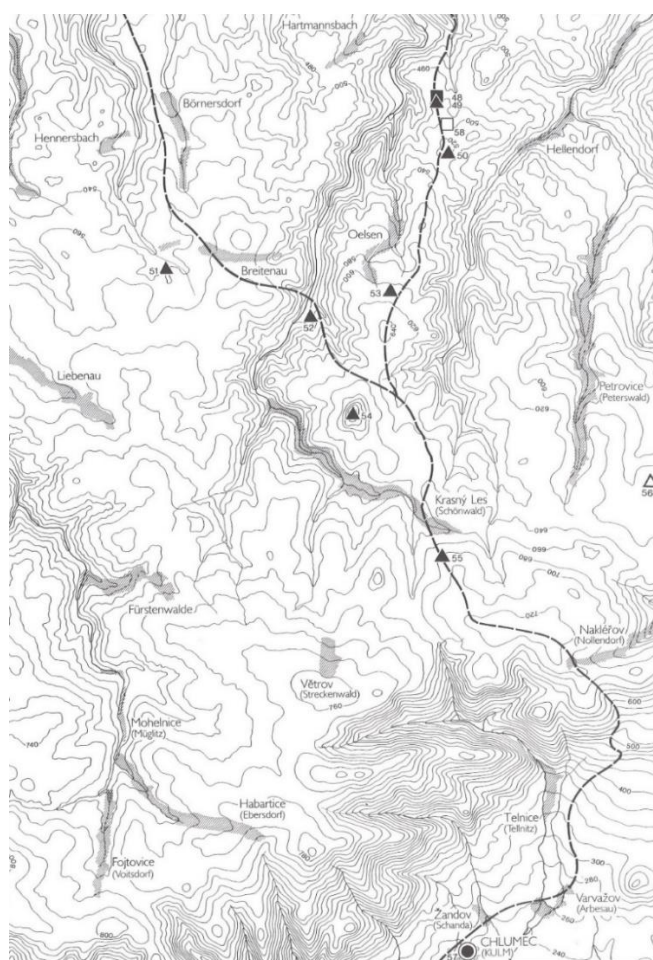
zmiňován. Průběh celé Srbské cesty se pokusil rekonstruovat I. Vávra. Předpokládá, že z Chlumce šla dvěma směry. Jeden stoupal přímo do hor směrem na Habartice. Druhý měl vést tradičně předpokládanou cestou přes Žandov podél úpatí hor směrem na Telnici (v době hradištní neexistující) a za ní na Nakléřovský průsmyk (jde o vžitě označení, ve skutečnosti se o průsmyk nejedná).⁶⁷ Chlumecký byl dlouho klíčovým bodem. Teprve ve 13. století došlo k posunům trasy z vnitrozemí směrem na Ústí nad Labem. Silnice, která pak vedla přes nově zakládáné osady směrem na Petrovice, dostala název Solná cesta. Tehdy se také objevuje nová celnice, patrně ve vsi Knínice, jak dokládá zápis z roku 1383, kdy byla zastavena šestinou výnosu k hradu Střekov (Vávra 1978, 404). Další z možných větví Chlumecké stezky mohla vést kolem pozdějšího hradu Kyšperk.

Mapa12. Srbská cesta (Vávra 1978).

⁶⁷ Přesnější je např. francouzské označené débouché = vyústění, nebo oblast označit za koridor.

Pro pravěk detailně rozpracovali možné trasy Chlumecké stezky K. Simon a K. Hauswald. Sledovali pravěké osídlení, které na německé straně Krušných hor vystupuje daleko výše než na české, i jednotlivé artefakty z okolí stezky. Podařilo se jim zmapovat cesty spojující Čechy s oblastí Drážďan. Na české straně však pouze naznačují možné varianty stezky a uvádí jen několik starších nálezů, které je mají dokládat.⁶⁸ V podstatě nechávají detaily české části stezky na českých badatelích. Jde o stěžejní práci pro poznání přechodů hor v saské části hor a jedinou, která se pro předhistorické období věnuje trochu podrobněji i části české. Pro vrcholové partie a českou část navrhují trasy Oelsner Höhe – Nollendorf (Nakléřov) – Kulm (Chlumeč) a Peterswald (Petrovice) – Hellendorf – Berggieshübel (Simon – Hauswald 1995, 34–41).

Mapa 13. Pravěké a protohistorické nálezy v okolí Chlumecké stezky před rokem 1995 (Simon – Hauswald 1995, 29).

⁶⁸ Jejich práce vznikala před dobou masivního používání detektorů kovů, tedy nálezová základna byla velmi omezena. Přesto se jim podařilo na německé straně shromáždit zajímavé doklady o aktivitách v horách.

Podíváme-li se na rozmístění nálezů z české strany hor, zjišťujeme, že jejich navrhované trasy odpovídají polohám artefaktů. Minimálně od mladší doby bronzové máme v horách takové množství předmětů, že si můžeme dovolit uvažovat o dálkové komunikaci. Nápadně se nám jeví koncentrace nálezů v prostoru předpokládané trasy Chlumecké stezky.

V. Salač považuje Chlumec za organizační bod chlumecké stezky. Na saské straně ho předpokládá v prostoru Pirny, kde se setkává pozemní cesta a říční a kde měl být brod nebo přívoz přes Labe (pro tu vidí organizační bod na české straně v děčínské kotlině). Před přechodem hor bylo nutné si odpočinout, opravit vozy a případně přeložit zboží (Salač 1997, 473–474).

4.2.3 Chlumec – centrální bod Chlumecké stezky?

Chlumec hrál jistě důležitou roli na Chlumecké stezce ve středověku. Chlumecké hradiště se mělo nacházet na vrchu Horka cca 250 m od současného jádra obce.⁶⁹ Pozdější aktivity na Horce (úpravy pro vinici, stavba hrobky a kaple ad.) úplně setřely terénní stopy po středověkém či pravěkém osídlení či opevnění. Z této lokality ale máme doklady o pravěkém osídlení v podobě sběrů keramiky. Řádný destruktivní výzkum zde zatím neproběhl. Nejstarší keramika je z mladší doby bronzové, pozdní doby halštatské až časně doby laténské (Ha D2-3, LT A), doby laténské LT B – D1. Z nástrojů to je jen část kamenného sekeromlatu kultury se šňůrovou keramikou (Budinský 2009, 16). Z katastru Chlumce má pocházet neolitická keramika (Dig. arch. č. j. 2111/58), z cihleny, snad z narušeného hrobu, bronzový vývalkovitý kruh s pečetítkovými konci (Budinský 1983, 6). Z doby římské nemáme doklady o osídlení

⁶⁹ Je doloženo písemnými prameny poprvé k roku 1040 v Kosmově kronice. Bílinský kastelán Prkoš zde měl postavit hlídky v souvislosti s konfliktem mezi knížetem Břetislavem a králem Jindřichem III. Na stejném místě se měla nacházet celnice, poprvé zmiňovaná k roku 993. Středověké sídliště je doloženo sběry mlado a pozdně hradištní keramiky (Rusó 1994, 162–163). Nedaleko celní stanice Chlumec mělo dojít roku 1126 k porážce vojska německého krále Lothara III. českým vojskem Soběslava I. Bitva se odehrála 18. února (což je samo o sobě naprosto nevhodná doba pro přechod Krušných hor) někde v průsmyku, patrně v některém z údolí. Lotharův předvoj byl překvapen a obklíčen, v bitvě padla řada příslušníků říšské šlechty a také Ota Olomoucký (Bláhová – Frolík – Profantová 1999, 531–232). Bojiště není dodnes spolehlivě lokalizováno, kromě Nakléřovského průsmyku se uvažuje i o jiné větvi Chlumecké stezky v oblasti pozdějšího hradu Kyšperk. Ve vrcholném středověku ztratil Chlumec na důležitosti, patrně v souvislosti se vzestupem nedalekého královského města Ústí.

Chlumce, jen jižně od Horky byly nalezeny dvě římské mince - blíže nepopsané mince Vespasiana a Antonina Pia (Militký 2013, 250). Severně od Horky, již na úpatí hor, byl detektorem nalezen zlomek bronzového srpu. Přestože okolí Chlumce je intenzivně prohledáváno detektory v souvislosti s bitvou roku 1813, nepodařilo se mi zaznamenat více kovových artefaktů.

Horka by snad mohla být přiřazena k výšinným sídlištím pozdní doby bronzové (viz výše), o její funkci v rámci pravěkých komunikací nám dosavadní stav bádání nedovoluje učinit jednoznačný závěr.

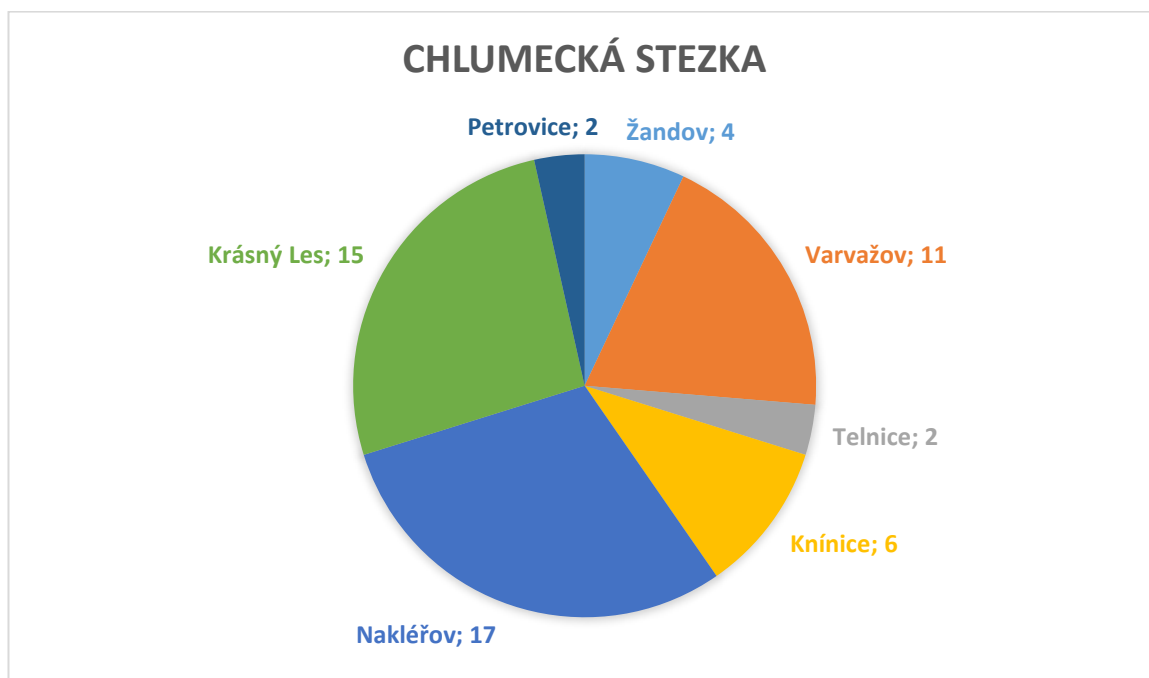
4.2.4 Možné trasy cest na základě artefaktů

Do hor cesta vstupovala ve své přepokládané hlavní trase, v prostoru Varvažova, kde nalézáme výraznou koncentraci artefaktů z doby laténské a doby římské. Odtud pak stoupala přímo vzhůru nad údolím Černého potoka, kolem vrchu Rožný, až k lukám na náhorních planinách. Dodnes zde můžeme sledovat svazky úvozových cest, z jejichž okolí pochází několik artefaktů (náramek z pozdní doby bronzové, laténská železná sekera s tulejí, bronzová germánská ostruha). Na vrcholcích můžeme pokračovat několika směry, dva hlavní byly využívány od středověku do novověku a potvrzují to i pro starší doby nálezy řady artefaktů. Jeden nás zavede směrem na Krásný Les a dále k německé hranici, druhý do Petrovic, které na hranici leží. Zde se již terén svažuje směrem do Německa.

Druhou možností je, že cesta vedla mírnějším svahem, ale delší trasou, zhruba v místech dnešní silnice. Na tuto navrhovanou trasu se můžeme napojit i z oblasti Knínic, jak naznačují další nálezy (bronzová sekera s laloky na úpatí, spona s očky a tetradrachmy s figurkou kance ze spojnice cest). Možnost, že by cesta na Nakléřov vedla i údolím jílovského potoka, nemůžeme opřít o nálezy.

V tomto úseku nám vyvstávají dvě výrazné koncentrace nálezů. Je to již zmíněná lokalita u Varvažova, místo z části kamenité, protkané potůčky, které se při deštích rozvodňují a mění koryta, jak lze v terénu vysledovat, tedy nevhodné pro trvalé osídlení. Nalezené artefakty svou skladbou jsou dosti ojedinělé. Nacházíme zde luxusní předměty, zatímco to, co bychom obvykle očekávaly na sídliště, zde chybí. Pouze při položení malé sondy v místě nálezů římského cedníku byly nalezeny dva malé zlomky keramiky pravděpodobně pravěkého stáří. Další malý zlomek byl

nalezen o několik desítek metrů dále v místě nálezů raně středověké sekery – bradatice. Keramika s vyzvednutými artefakty nemusí souviset, ale dává možnost uvažovat o tomto místě jako o bodu, na kterém se lidé zastavovali před náročným výstupem do hor, který sice není nijak dlouhý, ale poměrně strmý. Jsou to zatím jediné známé pravěké keramické nálezy z této trasy.

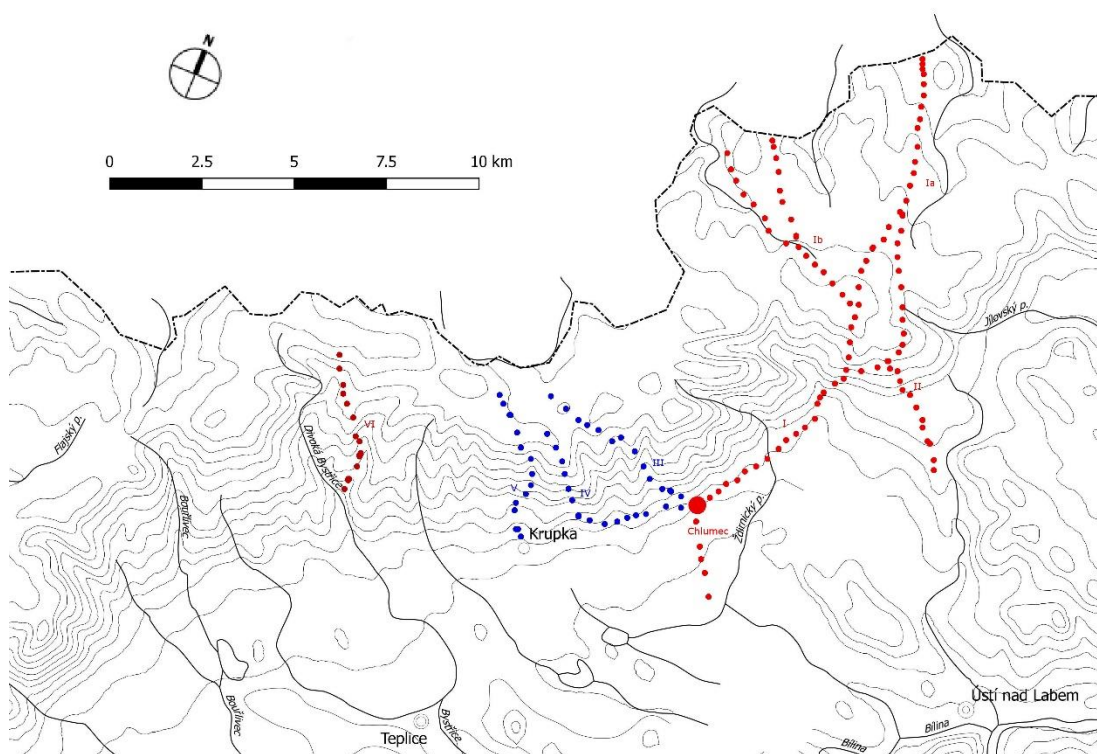

Obr. 9. Nálezy na Chlumecké stezce (trasa Žandov – Varvažov – Nakléřov – Krásný Les/ Petrovice, nebo Knínice - Nakléřov – Krásný Les/ Petrovice) podle katastrů (depot mincí počítán jako jedna položka).

Jako další možný výchozí bod pro cestu přes hory se nabízí Přestanov. Několika údolími je možno se bez problémů dostat na vrcholové planiny. Pro tuto trasu svědčí nález dvou mladořímských spon. Nově zachycené sídliště ve Věšťanech by snad s ní mohlo souviset, Přestanov je výrazně blíže než Varvažov. V těsném sousedství se nalézá další možná trasa, okolo pozdějšího hradu Kyšperk, kde byly nalezeny blíže neurčené laténské spony a keramika doby bronzové. Z náhorní planiny, kam stezka ústí, pochází zlomek bronzového srpů. Naznačuje to možnost, že tato trasa

byla využívána ve stejné době jako klasická přes Nakléřovský průsmyk. Nedostatek nalezených artefaktů může být dán stavem výzkumu.⁷⁰

Poslední směr cest přes hory, o kterém můžeme uvažovat na základě nálezů, je cesta z Dubí na Cínovec, bez možné bližší specifikace, protože nálezů je zde málo a i ve středověku bylo možné vystoupat k Cínoveckému hřebenu několika cestami. O této variantě nebylo doposud pro pravěká období uvažováno. Není možné rozhodnout, zda nalezené artefakty souvisí s prospekci, dálkovou komunikací nebo jinou aktivitou. Nálezy, byť ojedinělé, z eneolitu a střední doby bronzové pochází z oblasti nad levým břehem bystrického potoka, zatímco předměty mladší doby bronzové a doby halštatské/laténské z prostou pravého břehu.

Mapa 14. Možné trasy cest využívaných v pravěku a protohistorii.

Na základě jednotlivých nálezů i depotu je možné konstatovat, že se lidé museli v prostoru Chlumecké stezky pohybovat od neolitu po dobu stěhování národů. Intenzivnější využívání cesty předpokládám od mladší doby bronzové, v době laténské a římské soudím i na značný význam cesty, jak mohou doložit nálezy artefaktů na

⁷⁰ Podle neověřené informace na cestě ve směru Přestanov – Habartice bylo nalezeno mnohem více předmětů. Část měla být na úpatí hor, část z vrcholových partií (informaci o konkrétním předmětu mám však o jediném – bronzové seceře s laloky).

našem území poměrně vzácných a ojedinělý depot denárů z horského prostředí. Zda se jednalo o cestu určenou i pro vozy nemůžeme určit, dva vodící kroužky z vozu z Varvažova náleзовými okolnostmi nepřipomínají náhodnou ztrátu a nijak nedokazují přítomnost vozu.

Ačkoliv je za organizační bod dálkové trasy označován Chlumec (poloha Horka), vzhledem ke koncentraci nálezů u Varvažova, kde byly nalezeny mj. i poměrně ojedinělé předměty mladší doby železné a starší doby římské, mohli bychom uvažovat o nové lokaci organizačního bodu. Pro Chlumec hovoří výrazná terénní lokalita, blízkost zemědělského zázemí v podobě nedalekých sídlišť a především množství nalezené keramiky. Na Horce se předpokládá trvalé osídlení. Je také odtud možno vyrazit přes hory více směry.

Tři a půl kilometru vzdálené místo u Varvažova leží bezprostředně pod prudkými svahy a je zde dostatek vody. Také zde již byla nalezena keramika, byť jde jen o tři malé zlomky, ale na rozdíl od Chlumce zde sběry nikdo neprováděl. Prostředí tu není pro sběry vhodné, potoky se na jaře rozvodňují a často mění koryto a dnes je terén zarostlý lesem a křovinami. Možná šlo o místo využívané jen sezónně, každopádně podle nálezů mělo na trase zvláštní význam. Předpokládat, že by bylo nutné po hodině cesty z Chlumce opět dlouho odpočívat, asi nemůžeme. Když se podíváme na dataci keramiky z Horky blíže, zjistíme, že již zde není zastoupena doba římská (Budinský 2009, 16–17).⁷¹ Nemohlo dojít během latěnu k posunu organizačního bodu?

Jako druhý významný bod na trase Chlumecké stezky se jeví lokalita na pomezí katastrů Krásný Les a Nakléřov. Na rozdíl od Varvažova tu najdeme větší rozptýl artefaktů se dvěma koncentracemi. Jedna je pod vrcholovou planinou s nálezy publikovanými M. Čižmářem. Ten ji označuje za vrcholový tábor, kde si lidé odpočinuli po náročném výstupu, případně před sestupem. Ve skutečnosti jde ale jen o dva hromadné nálezy (5 kusů a 2 kusy) doby laténské a v okolí po jednom kuse artefaktu z doby halštatské a starší doby římské (Čižmář 2008, 234). Od doby těchto nálezů se mi nepodařilo, přes intenzivní činnost detektorářů, zaznamenat další v bezprostředním okolí. Navíc lokalita neleží úplně na vrcholu a je otázkou, proč by

⁷¹ Všechny nálezy starší keramiky byly získány již před rokem 1900 a bylo by potřeba materiál prověřit a doplnit novými sběry.

vrcholový tábor umísťovali těsně před výstupem na vrcholové planiny (cca 300–500 m). Nejedná se o vysokohorské prostředí, kde by bylo třeba výstup rozložit na více fází. Daleko více artefaktů bylo nalezeno právě na vrcholových planinách. Lokalita zde nese starý název Na Šancích (Schanzenflur),⁷² ale v terénu ani na lidarových snímcích není žádné opevnění znát. Protože zde není jasně terémem vymezené místo, jako je údolí u Varvažova nebo kopec Horka u Chlumce, je možné, že se vrcholové body cesty v čase pohybovaly tak, jak se mírně lišily trasy cesty. Na katastrech Krásný Les a Nakléřov nalézáme v nevelké vzdálenosti od sebe artefakty od neolitu po mladší dobu římskou. Část nálezů by mohly být předměty ztracené při provozu cesty a případného sezónního osídlení,⁷³ část by mohla souviset s kultem jako poděkování bohům za překonání hor. Z jedné strany (české) dorazili poutníci na nejvyšší bod cesty a před nimi se otevřel pohled na vrcholové planiny mírněji klesající po jejich další trase, pokud přišli z opačné strany, došli na konec dlouhého stoupání od Labe (přes 20 km Krušnými horami) a před sebou měli pohled na údolí Chabařovické a Teplické pánve a za nimi již vrcholy Českého středohoří. Jestliže je České středohoří přijímáno jako oblast spojená s kultem, proč by tomu nemohlo být i v Krušných horách.⁷⁴ Můžeme i předpokládat, že lidé přicházející z německé strany na vrcholových planinách před sestupem do údolí přenocovali a tím rozložili obtížnou cestu přes Krušné hory na dvě etapy.

⁷² Název by mohl souviset i s novověkými vojenskými aktivitami, nakléřovský průsmyk byl v minulosti opakovaně využíván k přesunům vojsk.

⁷³ To by bylo závislé na dovozu potravin. V této nadmořské výšce můžeme počítat asi jen s pastvou, stáda by bylo nutné na zimu značně redukovat, získávání a uskladnění množství píce by bylo problematické.

⁷⁴ I současný člověk bývá uchváten pohledem z Nakléřovské výšiny, odkud jsou vidět Labské pískovce (nejen nedaleké Tiské stěny), České středohoří a samozřejmě nejvýhodnější část Krušných hor.

varianta cesty	neolit	eneolit	starší DB	střední DB	mladší - pozdní DB	starší DŽ	latén	starší DŘ	mladší DŘ	DS N
Ia	x	x	x		x	x	x	x	x	x
Ib	x	x	x		x	x	x	x	x	x
II	x	x	x		x	x	x	x	x	x
III		x			x					
IV		x			x				x	
V	x	x	x		x					
VI		x		x	x	x	x			

Obr. 10. Možné varianty stezek a jejich využití podle nálezů: **I.a** Chlumec – Varvažov – Nakléřov – Krásný Les – Bad Gottleuba **I.b** Chlumec – Varvažov – Nakléřov – Petrovice – Hellendorf **II.** Žďárek – Knínice – Nakléřov **III.** Chlumce – Habartice **IV.** Přestanov – Habartice **V.** Krupka – Horní Krupka – Fojtovice **VI.** Dubí – Cínovec⁷⁵

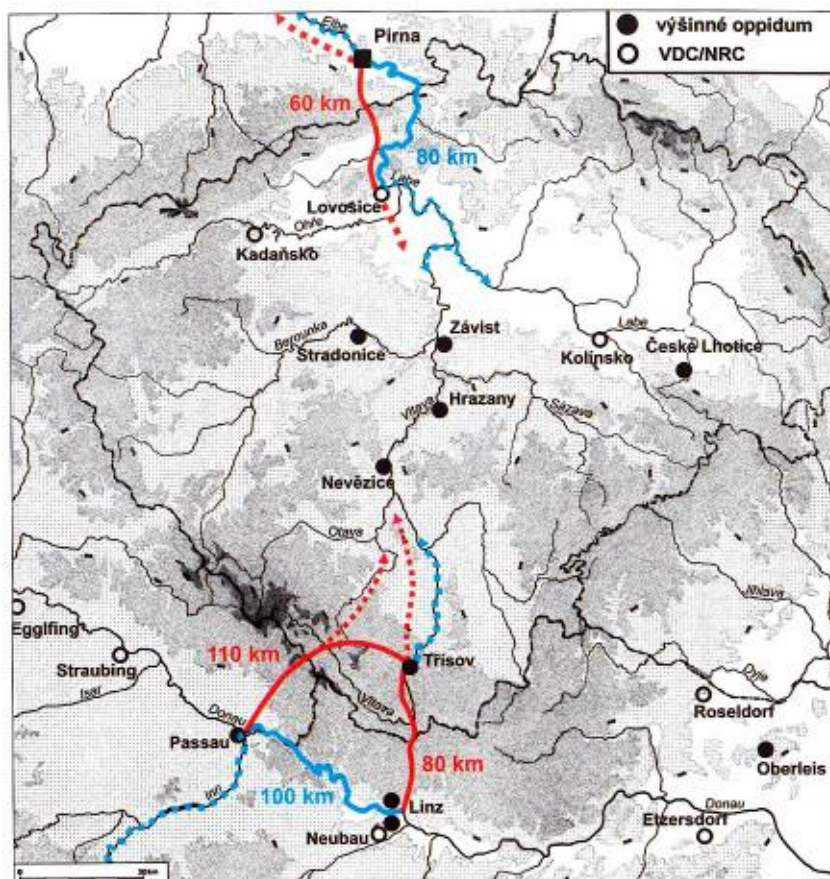
4.3 Obchod

Jestliže připustíme jako nejpravděpodobnější vysvětlení rozptylu artefaktů v Krušných horách, že jde o pozůstatky po dálkových komunikacích, musíme si položit otázku, co bylo předmětem tohoto obchodu. O směně na velké vzdálenosti v pravěku není pochyb, stačí připomenout výskyt silicítů glacienních sedimentů na sídlištích od paleolitu. Pro mladší doby kovů jsou to měď a cín, které se nacházejí v Evropě jen na několika místech, přesto bronzové předměty nalezneme i na malých sídlištích. Zatímco měď v Čechách pochází asi z alpské oblasti (krušnohorská měď není prokázána), původ cínu není objasněn. Další dováženou komoditou byl jantar. Na naše území přicházely asi jak hotové výrobky, tak surovina. Ta byla např. zpracovávána na oppidu Staré Hradisko, což znamená, že obchod zde byl přerušen a následovala distribuce výrobků (Salač 2006, 40).⁷⁶ Pro starší dobu bronzovou M. Ernée předpokládá, že byl jantar z centrálních Čech redistribuován směrem přes Krušné hory do saské enklávy únětické kultury, ale konkrétní trasou obchodu se nezabývá (Ernée 2012, 124–125). Pro Chlumeckou stezku se předpokládá především

⁷⁵ Tyto varianty se v určitých pasážích kryjí a jde o jejich širší prostor.

⁷⁶ Surový jantar byl nalezen např. i na oppidu Stradonice (Venclová 1995, 603).

dovoz soli z oblasti Halle (Posálí). Druhý směr dovozu soli do Čech je z jihu, z oblasti Solné komory. Protože spotřeba soli musela být relativně velká, šlo patrně o stálý obchod využívající dobře známé stezky. Ty musely být nějakým způsobem udržovány. V případě využívání Labské cesty, tedy lodní dopravy, by lodě musely být asi proti proudu taženy. To by také předpokládalo pravidelné udržování cesty podél vody. Na pozemních komunikacích pak musí být překonávány vodní toky, podmáčená místa apod., toto vše vyžaduje jistou míru organizovanosti obchodu.

Mapa 15. Trasy dovozu soli v době laténské (Salač 2013, Obr. 12).

Dalším dováženým zbožím byly luxusní předměty ze Středomoří, v Čechách především z Itálie a později z římských provincií. O tom, že hory nebyly nepřekročitelnou překážkou, svědčí fakt, že část obchodu byla vedena přes alpské průsmyky.⁷⁷ V době římské však římské importy tvoří jen předměty luxusní, ale i

⁷⁷ Pro kulturu Golasecca se předpokládá, že na dálkovém obchodu přes Alpy byla postavena část jejich ekonomiky. Trasy cest přes alpské průsmyky dokládají nálezy artefaktů, např. spon (více Schmid-Sikimić 2002).

relativně běžné zboží jako jsou spony (k římským importům a obchodu např. Droberjar 2007; Sakař 1970; 1991).

Co bylo protihodnotou tohoto dovozu? Pro dobu laténskou máme doloženu distribuci spropelitových šperků mimo české území.⁷⁸ Také laténská keramika vyráběná v Čechách je nacházena na sídlišťích v Sasku (Salač 2002, 22, 25). Zde se také nachází keltské zlaté mince, jejichž výroba je doložena v Čechách a na Moravě (Waldhauser 1995, 623). Tyto nálezy jsou ale vázány na dobu laténskou a pro starší období musíme hledat jiné komodity. Kromě uvažovaného cínu to patrně byl materiál, který podléhá snadno rozkladu a není ho možné zachytit při archeologických výzkumech, natož v místech, kde se opíráme spíše o ojedinělé nálezy. Antičtí autoři nám zanechali písemné zprávy např. o obchodu s kožešinami, látkami, dřevem, dehtem, ale i se zvířaty. Např. v oblasti výrobně – distribučního centra v Lovosicích se našly i kosti oslů a koní (Salač 2002, 26, 39). Z úrodných oblastí kolem řeky Bíliny můžeme předpokládat přebytky zemědělských produktů, které mohly být distribuovány do míst v horách, kde se těžilo,⁷⁹ ale i dále přes hory. Mohli bychom snad uvažovat i o vývozu ryb, vždyť kolem Komořanského jezera na Mostecku je doložena řada sídlišť různých dob.⁸⁰

4.3.1 Nalezené artefakty a obchod

Mezi artefakty nalezenými v sledovaném úseku Krušných hor nacházíme řadu předmětů, které nám dokládají dálkové kontakty. Ať již byly předmětem směny, nebo je jen vlastnili lidé po stezkách se pohybující, každopádně se k nám musely dostat z větší či menší vzdálenosti. Jejich původ někdy musíme hledat v oblastech poměrně vzdálených. Pominu-li fakt, že importem mohl být materiál na všechny měděné a bronzové předměty, dovezeným materiálem jsou jednoznačně silicity na štípanou industrii. Obvykle jde ale o dovoz suroviny a její zpracování v regionu. Severského původu je silicitová dýka ze starší doby bronzové z Vrchoslavi. O větším množství importů můžeme hovořit od doby laténské. Italského původu je patrně figurka jezdce z Krásného Lesa, náramek ze stejné lokality je původu jihovýchodního. Spolu s figurkou byly nalezeny i jantarové korále, vzhledem k tomu, že každý je jiný a jeden

⁷⁸ Spropelitový kruh byl nalezen i v Krušných horách, v Meziboří – dnes bohužel ztracený nález.

⁷⁹ Střediska těžby v Krušných horách byla vždy závislá na dovozu potravin.

⁸⁰ Obchod s rybami v této oblasti je doložen až pro středověk, ale předpokládá se rybolov již v pravěku. Rybí zbytky však nejsou často na sídlišťích zachyceny. Pravěku Komořanského jezera se věnoval např. E. Neustupný (1985).

nedovrtaný, soudím, že byly předmětem směny.⁸¹ O importu se dá uvažovat i v případě vodících kroužků k záprahu vozu, vzhledem k tomu, že z Čech jsou zatím známy jen čtyři kusy, zatímco na oppidu Manching jich najdeme celou škálu (van Endert 1991, 67–68, Taf. 18).

Z doby římské máme hlavně zastoupeny importy římského zboží. Je to několik římsko-provinciálních spon. Západního původu je spona Langton Down z Krásného Lesa,⁸² další pochází z oblastí jižně od Čech (spony noricko-panonské z Nakléřova). Patrně z dílen v Itálii budou pocházet cedník (v tomto případě může jít i o dílny galské nebo dolnogermánské) a ataše mísy z Varvažova (Musil 2008, 102–104). Stejného původu by mohlo být i tordované držadlo kotle z Nakléřova. K těmto římským importům musíme připočítat více jak 60 denárů nalezených na náhorních planinách u Nakléřova.⁸³

Importem z prostředí východogermánského je spona wielbarské kultury z Nakléřova a z prostředí barbarika je snad i část koňského postroje z Varvažova a neznámý předmět ve tvaru rybí hlavy ze stejné lokality.

Když nebudeme počítat římské mince, tak z 67 artefaktů jich 13 pochází z poměrně velké vzdálenosti, což tvoří 19,4 %. Několik dalších předmětů jsou importy pravděpodobné, vyplývá z toho, že původ asi čtvrtiny nalezených artefaktů musíme hledat ve vzdálenosti i několika set kilometrů.

4.4 Funkce předmětů?

Je nutné si položit otázku, kde se artefakty v horském prostředí vzaly. Vrcholové pláně, stejně jako strmé svahy Krušných hor spolu s jejich klimatickými podmínkami a nadmořskou výškou nedovolují uvažovat o trvalém osídlení. Poněkud problematický může být výklad nálezů broušené industrie. Ta bývala později druhotně využívána a mohla se z místa původního nálezu dostat i do větších vzdáleností. Jde o tzv. hromové

⁸¹ M. Čižmář připouští jisté pochybnosti při dataci korálů, opírá ji jen o nález figurky.

⁸² Západního původu je také spona typu Aucissa nalezená u Českého Újezdu, tedy v nevelké vzdálenosti od úpatí hor.

⁸³ O úloze římských mincí se vedou stále diskuse. Minimálně v části barbarika zřejmě sloužily jako platidlo, mohly ale mít funkci obětiny, zdroje materiálu ad. Jejich stále větší počet nalézáný na sídlišťích svědčí o značném oběhu mezi Germány. Do barbarika se dostávaly díky obchodu. Další možností je kořist, která v určitých fázích doby římské nepochybně proudila z římských provincií do Germánie. Dalším zdrojem původu mincí, především v mladším období, byly platby Římanů germánským spojencům – federátům, nebo tributů placené Germánům. To se však zatím netýká mnou sledovaného prostoru, kde nejmladší denáry pochází z konce druhého století po Kristu. O tom, že římské zboží kolovalo mezi Germány ve velkém množství, nelze pochybovat.

kameny (klíny) jimiž se naposledy zabýval K. Sklenář (1999). Vzhledem k faktu, že kromě broušené industrie jsem na některých katastrech zaznamenal i industrii štípanou (v jednom případě nalezeny v podstatě vedle sebe), nemohu sice „hromové kameny“ vyloučit, ale spíše bych tyto nálezy spojoval s aktivitami pravěkými.

Na nalezené artefakty se můžeme dívat ze dvou pohledů. Buď jde o ztrátu při nějaké aktivitě, nebo o jejich záměrné uložení. O ztracených předmětech můžeme uvažovat především tehdy, pokud jde o předměty běžně užívané při aktivitě v horách předpokládané, jako jsou sběr plodin, těžba dřeva, prospekce kovů nebo lov. Do této kategorie bychom mohli zařadit nálezy ostruh, spon, seker či poškozenou záponu. Sekery tvoří největší procento artefaktů mezi nálezy (celkem 17 kovových kusů a 4 nástroje kamenné), ale vzhledem k tomu, že jde o nástroj (nebo zbraň) univerzální, nemůžeme je spojit s konkrétní aktivitou. Na druhou stranu pokud jde o lov, neregistruji z hor jediný nález bronzové šipky.⁸⁴ S lovem by mohl souviset nález hrotu kopí/oštěpu z Krásného Lesa. Pokud by se jednalo o předměty ztracené při aktivitách výhradně obyvatel podhorských sídlišť, mělo by zhruba odpovídat procentuální zastoupení artefaktů hustotě osídlení v konkrétní době. Tedy nejvíce bychom očekávaly nálezy neolitické a z mladší až pozdní doby bronzové. Vzhledem k tomu, že většina nálezů pochází z detektorového průzkumu, dochází však k nálezům neolitické štípané či broušené industrie a keramiky zcela ojediněle. Pro keramiku to platí obecně. Přesto nejvíce artefaktů je datováno do latěnu a doby římské. Navíc jde v případě starší doby římské i o předměty, které těžko mohou souviset s lovem nebo sběrem (římský cedník, atašé mísy, depot mincí). Ty považuji za důkaz existence a využívání stezky.

Všechny nálezy lze teoreticky spojit s provozem na dálkové komunikaci. Dají se tak vysvětlit nálezy spojené s dopravou, jako jsou ostruhy, součást udidla a vodící kroužky řemenů záprahu vozu. Stejně tak zbytek artefaktů můžeme označit za ztrátu při překonávání hor. Pokud však byla cesta běžně užívána, musíme předpokládat, že byla alespoň natolik upravena, aby na ní nedocházelo ke ztrátám v důsledku průchodu neprůchodným terénem. Pohled na mapu nálezů nám navíc ukazuje, že koncentrace nálezů máme v místech, kde ještě nebylo nutné překonávat náročný terén, tedy

⁸⁴ Připouštím, že železná šipka může zůstat mimo zájem detektorářů – část z nich by malý železný předmět vůbec nevyzvedávala. Lov by mohly prokázat osteologické rozbory kostí zvířat nalezených na sídlišťích v podhůří, je otázkou, zda se dá jednoznačně říci, že některé z lovených zvířat je vázáno výhradně na horské prostředí.

pravděpodobnost ztráty byla nižší. Pokud připustíme ztracení předmětu, spíše by se mohlo hovořit o ztrátě v místě, kde se lidé zastavili před výstupem na hory, nebo po něm, či před sestupem z hor nebo po něm.

Vzhledem k tomu, že jsou místa nálezů podél možných komunikací, předpokládám, že většina z nich souvisí právě s nimi. Jejich nerovnoměrný rozptyl mne vede zároveň k domněnce, že by nemuselo vždy jít o ztrátu, ale i o záměrné uložení, tedy depot, byť to nelze doložit. Například J. Waldhauser považuje výklad laténských artefaktů z Českého středohoří ve spojitosti s kultem za nepravděpodobný (Waldhauser 2012, 294).

4.5 Otázka deponování

Pojem depot se v archeologické literatuře ustálil koncem 19. století jako označení specifického nálezového fondu. Předpokládá záměrné současné uložení dvou a více předmětů libovolné povahy, přičemž tyto nesmí být součástí hrobové výbavy. Pojem depot je často zaměňován s označením hromadný nález, část badatelů je považuje za synonymní. Někdy se lze také setkat s označením sklad či poklad. Zejména pojem poklad není příliš vhodný, neboť evokuje představu uložených cenností. Je však obtížné stanovit, co vše mělo pro pravěkého člověka cenu a jakou. Termín sklad by zase mohl být uplatněn i na situaci, kdy došlo k archeologizaci skutečného skladu, například kovové suroviny u zpracovatelské dílny, který mohl být zasypan hořícími troskami apod. Někteří autoři vidí v pojmech depot a hromadný nález rozdíl. „...*hromadný nález je výraz ryze archeologický, odvozený přímo z nálezové situace, zatímco termín depot... představuje méně archeologizovaný pojem, více tedy reflektuje historický kontext této formy nálezového fondu.*“ (Salaš 2005, 13). Kromě toho se prosazuje i termín depozitum. Zcela jiná situace je pro označení nálezu mincí. Zde pojem depot označuje záměrně uložený soubor nejméně deseti mincí a pojem hromadný nález dvou až devíti. Jde o dělení čistě subjektivní, které má jen rozlišit velký a malý soubor mincí (Militký 2013, 20). Otázkou je, jak zařadit ojedinělé nálezy, které mohou mít také charakter záměrného uložení, byť to v mnoha případech nelze rozlišit. Jestliže se nám například v určitém úseku dálkové komunikace soustředí ojedinělé nálezy římských mincí, zatímco v jiné části cesty mince chybí, jde s největší pravděpodobností o jejich záměrné uložení a ne o náhodnou ztrátu.

Depoty se dělí na dva základní druhy související s motivací a způsobem jejich uložení. Reverzibilní depoty předpokládají možnost jejich opětovného vyzvednutí, jde

tedy o jakousi dočasnou úschovu. Mohlo by se jednat o ochranu majetku v době velkých válečných událostí, politické nestability či hrozícího přepadení. Dále to mohou být sklady obchodníků, kteří si je z nejrůznějších důvodů nemohli již vyzvednout. Můžeme uvažovat i o kombinaci těchto motivací, nájezdníci získali kořist, kterou dočasně schovali, a počítali s jejím vyzvednutím při návratu z výpravy. Takovéto situace si lze představit i při vpádech Germánů do římských provincií. Mohli bychom ale také uvažovat o tom, že i votivní depoty mohly být z rituálních důvodů opětovně vyzvednuty, jak se tomu někdy dělo například při otevírání hrobů.

Ze sledovaného prostoru můžeme dva nálezy, podle běžných představ, označit za depoty. Jde o ztracený soubor zlomků plochých seker z Bohosudova a depot denárů z Nakléřova. Ten je zatím v horském prostředí Čech poměrně ojedinělý. Kromě uvedeného jde zatím jen o neověřený depot minimálně 9 bronzových mincí (Constantius II, 350–361) z Jáchymova v Krušných horách a hromadný nález 3 mincí z Folmavy (Český les). Ty jsou však nezvěstné, snad šlo o ražby Augustovy (Militký 2013, 251–252).

5 Závěr

Shromážděná kolekce artefaktů z prostředí Krušných hor je nepochybně torzovitá a postihuje pouhý zlomek antropogenních aktivit, které zde probíhaly. Ač většina z nich není archeologicky doložitelná, můžeme přesto díky znalosti prostředí z nálezů vyvodit konkrétní závěry.

Ačkoliv je trvalé osídlení většinou soustředěno v podhůří, v blízkosti řeky Bíliny, ani jeden z nálezů nereprezentuje kulturu, jejíž osídlení by se zde nenacházelo. V případě kultury s lineární keramikou, kultury s vypíchanou keramikou, únětické kultury a kultury lužické jde o rozsáhlejší sídliště v minimální vzdálenosti 4,5 km od úpatí hor, což odpovídá hodině chůze. Také ostatní archeologické kultury, byť by šlo o menší sídliště, najdeme v nejbližší vzdálenosti do 10 kilometrů od úpatí hor. Výjimkou je osídlení středního eneolitu a střední doby bronzové. Tato období jsou však mezi artefakty z hor zatím zastoupena minimálně, v podstatě jen bronzovou dýkou z Dubí. Všechny nálezy tak lze hypoteticky spojit s běžnými aktivitami obyvatel osad v podhůří (sběr, lov, těžba dřeva). Takové aktivity však archeologicky nelze jednoznačně doložit. Což ovšem vede k úvaze, že by tyto nálezy měly být zachytitelné plošně v celé sledované oblasti bez zvýšené koncentrace v určitých úsecích hor (!), a to potvrdit nemohu.

Lov - Protože jsou zbraně zastoupeny v nálezech minimálně a naprosto chybí šipky, doklad lovu nemáme. Určitě by bylo zajímavé vyhodnotit množství zbytků lovné zvěře na nejbližších sídlištích.

Těžba dřeva – dřevo v požadované kvalitě (z hlediska možností pro přírodovědný výzkum) však z dosavadních archeologických výzkumů téměř neznáme, takže se jedná o úvahu čistě v rovině hypotézy bez možnosti potvrzení.

Lákavou možností je spojení nálezů s **prospekcí a těžbou** (resp. rýžováním) rud kovů. Jakkoliv se to zdá pravděpodobné v blízkosti velkého ložiska cínu u Krupky, nepodařilo se mi nalézt konkrétní spojitost. A prostý výskyt většího množství bronzových předmětů není vypovídající, neboť mezi nálezy chybí např. vlastní surovina. Depot bronzových předmětů jsem zaznamenal pouze jediný (dnes nezvěstný). Nemluvě o tom, že ani četnost depotů nemusí mít přímou spojitost s místní těžbou. Ani podle přepokládané funkce předmětů/nástrojů (škála je dosti omezena,

výrazně převládají sekery) nemohu nic označit za nástroje specificky sloužící k těžbě rud. V bezprostředním okolí ložisek rud doposud nálezy chybí, respektive zatím o nich nevíme. Intenzivním terénním průzkumem a sběrem lze dle mého soudu pramennou základnu podstatně navýšit, samozřejmě za předpokladu, že středověká a novověká těžba zcela nesetřela stopy po těžbě starší. Část nalezených artefaktů s vyhledáváním rud jistě souviset může, ale nemohu to prokázat.

S ohledem na to, co uvádím výše, volím jako nejpravděpodobnější vysvětlení nálezů v horách jejich **spojitost s komunikacemi**. Tedy s místy, kde se pohybovali lidé, spolu s nimi jejich předměty, ať již motivace pro pohyb byla jakákoliv. Obchod, zejména pokud jde o komodity archeologicky prakticky nedoložitelné (sůl, potraviny, látky, kůže ad.), nemůžeme jednoznačně prokázat. I když se mezi nalezenými předměty objevuje několik ojedinělých (a snad i „luxusních“) kusů, nelze aktuálně rozhodnout, zda byly předmětem obchodu, nebo se jen jedná o ztráty či obětiny. Některé předměty (mince apod.) kdysi dálkovým obchodem prošly, ale možné je i vysvětlení, že byly darem, kořistí, nebo „výplatou“ (jak například uvádí Droberjar 2007, 60).

Indikátorem existence dálkové komunikace je prostorové rozložení nálezů při cestách středověkých a novověkých, bylo by však zapotřebí navržené varianty tras doplnit o novější nálezy na německé straně hor. Avšak vzhledem k tomu, že v Německu podléhá využívání detektorů kovů přísnější kontrole, neočekávám srovnatelné množství nálezů jako na straně české. Je třeba také vzít v úvahu, že okolí cest je na české straně podrobena daleko intenzivnější detektorové prospekci než zbytek hor. Takže tu je největší úbytek pramenného fondu.

Nálezy dle mého soudu dokládají využívání Chlumecké stezky (tak jak jsem ji vyznačil v mapě č. 14, trasa I) již od neolitu. Intenzita pohybu artefaktů na této trase pak dále narůstá zejména od mladší doby bronzové s vrcholem v latěnu a starší době římské. Zároveň je zřejmé, že konkrétní trasa stezky se různě měnila a že stezka měla několik větví, které mohly být využívány souběžně. Mnou naznačenou hypotézu, že v mladší době římské byla více využívána cesta u Přestanova (na mapě č. 14, trasa IV), zatím nelze opřít o dostatečné množství nalezených artefaktů.

Většina nálezů pochází z blízkého okolí reliktních středověkých a novověkých cest, což ukazuje na to, že lidé v minulosti preferovali stejné trasy. K částečné změně

dochází až od poloviny 19. století (železnice, nové silnice), ale některé starší cesty jsou využívány i nadále, takže jsou nezdědka „kontaminovány“ bohatým výskytem zcela recentních artefaktů.

Naznačený směr úvah nás jednoznačně vybízí k dalšímu studiu materiálového fondu - nabízí se např. problematika luxusních předmětů a depotu římských denárů. Důsledné využití analogií a přesné určení provenience předmětů (což nebylo a ani nemohlo být hlavním cílem této práce) může dále vést ke zpřesnění interpretace ve věci funkce těchto (dálkových?) komunikací. Také by mělo dojít k přehodnocení dosavadních zjednodušených představ o v pravěku výlučném využívání Chlumecké stezky nebo Labské cesty. Bylo prokázáno, že hory je možné překročit na mnoha místech a většina těchto tras byla v minulosti různými způsoby využívána.

Značným limitem předkládané práce je fakt, že byla podchycena jen malá část detektorových nálezů ze soukromých sbírek a nálezů, které se prostřednictvím nelegálního trhu s archeologickými nálezy dostaly do soukromých rukou. Přesto se domnívám, že shromážděný materiál je reprezentativní a lze z něj vyvodit některé konkrétní závěry. Patrně nikdo nezabrání tomu, aby artefakty nadále mizely bez jakékoliv dokumentace, ale je třeba v maximální možné míře zdokumentovat vše, co bude možné. Během psaní jsem se dozvěděl ještě o dalších nálezech ze sledovaného prostoru, avšak z časových důvodů již nebylo možné je zahrnout (jedná se o cca 5 ks).

Protože aktivity detektorářů ve sledované oblasti neustávají, očekávám, že pramenná báze bude dále narůstat. Pevně doufám, že se mi v budoucnu podaří získat k dokumentaci co nejvyšší počet dalších nálezů a v důsledku toho předložit nové hypotézy, případně zrevidovat mé dosavadní závěry.

6 Literatura a prameny

Literatura

1. Anonym 1941: Vorgesichtliche Funde vom Kamme des Erzgebirges, EZ 62/2, 81–84.
2. Atzmüller, T. 2010: Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum – Lesefunde aus dem nordöstlichen Weinviertel. Diplomarbeit, Universität Wien.
3. Bemmann, J. 2008: Anmerkungen zu einigen Kleinfunden der jüngeren Römischen Kaiserzeit Völkerwanerungszeit aus Mitteldeutschland. In: B. Niezabitowska-Wiśniewska – M. Juściński – P. Łuczkiewicz – S. Sadowski (eds.): The turbulent epoch I. New materials from the Late Roman Period and the Migration Period, Lublin, 21–38.
4. Bláhová, M. – Frolík, J. – Profantová, N. 1999: Velké dějiny zemí koruny české I. Praha.
5. Blažek, J. – Černá, E. – Velímský, T. 1995: Zur Siedlungsgeschichte der böhmischen Seite des Erzgebirges, Germania 73, 463–749.
6. Bolina, P. – Klimek, T. 2014: Bělá pod Bezdězem ve světle výzkumu starých cest. In: J. Martínek (ed.): Výzkum historických cest ve světle interdisciplinárního výzkumu, Brno, 40–51.
7. Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian culture in Northwest Bohemia. Most.
8. Bouzek, J. – Koutecký, D. – Kruta, V. 1991: Lužické sídliště v Chabařovicích u Ústí nad Labem, PA LXXXII/1, 94–165.
9. Bouzek, J. – Koutecký, D. – Simon, K. 1989: Tin and prehistoric mining in the Erzgebirge (Ore Mountains): some new evidence, Oxford Journal of Archaeology 8, 203–212.
10. Budinská, J. 1972: Dějiny teplického muzea. Teplice.
11. Budinský, P. 1977: Příspěvky k pravěku Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea. Teplice.
12. Budinský, P. 1978: Teplicko v pravěku II. Teplice.
13. Budinský, P. 1983: Keltské kostrové hroby z Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea. Teplice.
14. Budinský, P. a kol. 1994: 100 let archeologické práce teplického muzea (1894–1994). Teplice.

15. Buchvaldek, M. – Cvrková, M. – Budinský, P. 1987: Katalog šňůrové keramiky v Čechách III. Ústecko a Teplicko – Die Kataloge der Schnurkeramik in Böhmen III. Die Räume von Ústí nad Labem und Teplice. In: *Varia Archaeologica* 4, *Praehistorica* XIII, Praha, 123–146.
16. Coblenz, W. 1961: Böhmisch-sächsische Kontakte während der Lusitzer Kultur, *PA* 52, 362–373.
17. Cvrková, M. 1984: Archeologická sbírka Okresního vlastivědného muzea v Ústí nad Labem. Teplice.
18. Cvrková, M. 1993: Labské údolí v pravěku a raném středověku. In: K. Kaiserová (ed.): *Česko a Sasko v proměnách dějin*, Ústí nad Labem, 303–315.
19. Černá, E. 1998: Komunikační síť v SV části Krušných hor v období vrcholného středověku a její kontext s polohami sklářských hutí, *AH* 23/98, 89–110.
20. Čižmář, M. – Leichmann, J. 2002: Laténské žernovy ze Starého Hradiska, *PA* 93, 259–271.
21. Čižmář, M. 2008: Příspěvky k otázce spojnice mezi Čechami a Saskem v době železné. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách 2003–2007*, Most, 229–239.
22. Demek, J. a kol. 1965: *Geomorfologie českých zemí*. Praha.
23. Demek, J. a kol. 2006: *Hory a nížiny*, *Zeměpisný lexikon ČR*. Brno.
24. Dobeš, M. 2013: *Měď v eneolitických Čechách*. Praha.
25. Dobeš, M. – Řezáč, M. – Smíšek, K. – Šteffl, J. 2015: Nové a staronové nálezy eneolitické měděné industrie v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 19, 167–177.
26. Droberjar, E. 2002: *Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě*. Praha.
27. Droberjar, E. 2006: Plaňanská skupina grossromstedtské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar – M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005*, Praha, 11–90.
28. Droberjar, E. 2007: „Veteres illic Sueborum praede et nostris e provinciis lixie ac negotiatores reperti...” (Tacitus, *Ann.* II, 62,3). K interpretaci římských importů u českých Svěbů v době Marobudově. In: E. Droberjar – O. Chvojka (eds.): *Archeologie barbarů. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum* 3, České Budějovice, 41–91.

29. Droberjar, E. 2015: Wielbarské vlivy v Čechách a na Moravě. In: L. Tyszler – E. Droberjar (eds.): BARBARI SVPERIORES ET INFERIORES. Archeologia barbarzyńców 2014, Łódź – Wieluń, 35–60.
30. Droberjar, E. – Špaček, J. 2003: Žárové hroby a ostrovní (?) nález z mladší doby římské v Čelákovících, Archeologie ve středních Čechách 7, 319–347.
31. Eggers, H. J. 1951: Der römische Import im Freien Germanien. Hamburg.
32. van Endert, D. 1991: Die Bronzefunde aus Oppidum von Manching. Die Ausgrabung in Manching 13. Stuttgart.
33. Ernée, M. 2012: Jantar v české únětické kultuře – k počátkům jantarové stezky, PA 103, 71–172.
34. Farský, M. – Waldhauser, J. – Šteffl, J. – Trefný, M. 2014: Detektorové nálezy artefaktů z doby bronzové a železné v Krušných horách, Archeologie ve středních Čechách 18, 171–176.
35. Fassl, A. H. 1888: Vorgeschichtliche Ansiedlungen und Begräbnisstätten im Teplitzer Thale, EZ 9, 160–162, 198–199, 212–215.
36. Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Praha.
37. Havelka, J. – Rozložník, L. 1990: Ložiska rud. Praha.
38. Hemker, Ch. – Elburg, R. 2013: ArcheoMontan – Mittelalterlicher bergbau in sachsen und Böhmen. Aufgaben und Ziele des grenzübergreifenden Projektes. In: Archeomontan 2012, Dresden, 7–17.
39. Hylamrová, L. – Klír, T. – Černá, E. 2013: Kovové předměty ze zaniklého Spindelbachu v Krušných horách. K výpovědi detektorového průzkumu, AH 38, 569–609.
40. Jacobi, G. 1974: Werkzeug und Gäret aus dem Oppidum von Manching. Die Ausgrabungen in Manching 5. Wiesbaden.
41. Jahn, M. 1921: Der Reitersporn und seine Entstehung und früheste Entwicklung. Mannus-Bibliothek 21. Berlin.
42. Jangl, L. 1971: K otázce využívání krušnohorského cínu ve starší době bronzové, Studie z dějin hornictví 1, 37–55.
43. Jílek, J. 2012: Bronzové nádoby z doby římské na Moravě a naddunajské části Dolního Rakouska. Pardubice.
- 43 Jiráň L. a kol. 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Doba bronzová. Praha.
44. Klápště, J. 1985: Raně středověké. Mostecko a síť dálkových cest, AR 37, 502–515.

45. Klusáčková, V. 1981: K problému opevnění v Krušných horách, AH 6/81, 63–70.
46. Kořán, J. 1970: Z minulosti krušnohorského a slavkovského cínovce. In: J. Majer (ed.): Cín v dějinách vědy, techniky a umění I, Praha, 97–174.
47. Koutecký, D. 1968: Černovice, BZO, 9.
48. Koutecký, D. 1980: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1953–1972. Praha.
49. Koutecký, D. 1993: Doklady česko-saských kontaktů v době bronzové na území severozápadních Čech. In: K. Kaiserová (ed.): Čechy a Sasko v proměnách dějin, Ústí nad Labem, 316–326.
50. Koutecký, D. 2004: Halštatské osídlení v Tuchomyšli, okr. Ústí n. L., AR 56, 627–660.
51. Koutecký, D. – Blažek, J. 2009: Horská sídliště v Krušných horách, Archeologie ve středních Čechách 13/1, 213–282.
52. Koutecký, D. – Vokolek, V. 2008: Billendorfská kultura. In: N. Venclová (ed.): Archeologie pravěkých Čech 6, Doba halštatská, Praha, 97–99.
53. Koutecký, D. – Waldhauser, J. 1975: Tuchomyšl, okr. Ústí n. L., Výzkumy v Čechách 1974, Praha, 225–227.
54. Kruta, V. 1967: Pozdněúnětická jáma z Chabařovic - důl Petr I, AR 19, 380–390.
55. Kubů, F. – Zavřel, P. 2007: Zlatá stezka I, II. České Budějovice.
56. Kubů, F. – Zavřel, P. 2009: Zlatá stezka III. České Budějovice.
57. Květ, R. 1998: Keltské osídlení české republiky v závislosti na predispozici stezek, AH 23/98, 215–222.
58. Květ, R. 2011: Atlas starých stezek a cest na území České republiky. Brno.
59. Kysela, J. (v tisku): Return of the lost swine and other stories. Incoherent contributions to Late(r) La Tène figural Art in Bohemia.
60. Kyselý, R. 2012: Peleoeconomika lengyelského období a eneolitu Čech a Moravy z pohledu archeozoologie, PA 103, 5–70.
61. Kytlicová, O. 2007: Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen. Prähistorische Bronzefunde XX/12. Stuttgart.
62. Laube, G. 1903: Alte Wege über das Erzgebirge in der Gegend von Teplitz, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 41/4, 451–489.

63. Lehký I. 2006: Staré cesty v Krušných horách mezi Osekem a Jirkovem. In: J. Hlavová – M. Sýkora (eds.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1998–2002, Most, 183–190.
64. Lička, M. – Hložek, M. 2011: Antropomorfní soška kultury s lineární keramikou z Chabařovic, okr. Ústí nad Labem, Archeologie ve středních Čechách 15/1, 35–49.
65. Martínek, J. a kol. 2013: Moderní metody identifikace a popisu historických cest. Metodická příručka. Brno.
66. Militký, J. 2010: Nález denáru císaře Nerona v Nakléřově (okr. Ústí nad Labem), Numismatický sborník 24, 317–319.
67. Militký, J. 2013: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách. Praha.
68. Militký, J. 2015: The Coins of the Taurisci and Norici Found in Bohemia and Moravia. In: M. Karwowski – P. C. Ramsel (eds.): Boii – Taurisci. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 85, Wien, 91–115.
69. Motyková – Šneidrová, K. 1961: České nálezy prolamovaných zápon z nejstaršího období římského, PA 52, 405–413.
70. Moucha, V. 1970: Použití cínu ve starší době bronzové v Čechách. In: J. Majer (ed.): Cín v dějinách vědy, techniky a umění I, Praha, 53–62.
71. Moucha, V. 2007: Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen. Praha.
72. Musil, J. 2008: Výrobky římských dílen v Čechách. In: V. Salač (ed.): Archeologie pravěkých Čech 8, Doba římská a stěhování národů, Praha, 100–112.
73. Muška, J. 1990: Archeologická sbírka bývalého městského muzea v Bílině. Teplice.
74. Neustupný, E. 1985: K holocénu Komořanského jezera, PA 76, 9–70.
75. Neustupný, E. 2008: Všeobecný přehled eneolitu. In: E. Neustupný (ed.): Archeologie pravěkých Čech 4, Eneolit, Praha, 11–37.
76. Novák, P. 2011: Die Dolche in Tschechien. Prähistorische Bronzefunde VI/13. Stuttgart.
77. Oliva, M. 2002: Využívání krajiny a zdrojů kamenných surovin mladého paleolitu českých zemí, AR 54, 555–581.
78. Ondráčková, L. [s. a.]: Pohledy do pravěku. Chomutov.
79. Pavlů, I. – Zápotocká, M. 2007: Archeologie pravěkých Čech 3, Neolit. Praha.

80. Pleinerová, I. 1966: Únětická kultura v oblasti Krušných hor a jejím sousedství I, PA 57, 339–458.
81. Pleinerová, I. 1970: Zur Frage der Verwendung des Zinns aus dem Erzgebirge in der älteren Bronzezeit. In: J. Majer (ed.): Cín v dějinách vědy, techniky a umění I, Praha, 63–96
82. Pleiner, R.– Rybová, A. (eds.): Pravěké dějiny Čech. Praha.
83. Plesl, E. 1961: Lužická kultura v severozápadních Čechách. Praha.
84. Plesl, E. 1965: Otázky středobronzového osídlení v severozápadních Čechách, PA 56, 457–512.
85. Popelka, M. 1987: Štípaná industrie z Chabařovic, okr. Ústí n. L. – Spaltindustrie aus Chabařovice, Kr. Ústí n. L. In: Varia Archaeologica 4, Praehistorica XIII, Praha, 9–26.
86. Preidel, H. 1930: Die germanischen Kulturen in Böhmen und ihre Träger I. Kassel – Wilhelmshöhe.
87. Prekop, F. 2013: Možnosti prehistorického využívání nerostných surovin. In: T. Karel – A. Kratochvílová (eds.): Proměny montánní krajiny. Historické sídelní a montánní struktury Krušnohoří, Loket, 14–21.
88. Prekop, F. 2011: Význam Krušnohoří v mladší a pozdní době bronzové. In: A. Kratochvílová (ed.): Bohatství historického stavebního vývoje Krušnohoří, Loket, 23–30.
89. Půlpán, M. – Blažek, J. 2013: Výšinná lokalita z doby bronzové a železné v Místě, okr. Chomutov. Zpráva z výzkumu v roce 2013. In: ArcheoMontan 2013, Dresden, 83–94.
90. Reszeczyńska, A. 2008: Pohřeb z doby stěhování národů na sídlišti Trmice – Ústí nad Labem v kontextu drobných nálezů. In: E. Droberjar – B. Komorózczy – D. Vachútová: Barbarská sídliště, Brno, 233–241.
91. Reszeczyńska, A. 2011: Ein zoomorpher Beschlag aus Kupferlegierung von der Siedlung in Trmice-Ústí nad Labem. In: E. Droberjar (ed.): Archeologie barbarů 2010: Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem, Olomouc, 323–327.
92. Rusó, A. 1990: Archeologická sbírka bývalého městského muzea v Duchcově. Teplice.
93. Rusó, A. 1994: Prameny k ranému a vrcholnému středověku. In: P. Budinský (ed.): 100 let archeologické práce teplického muzea, Teplice, 115–184.

94. Rypka, L 2015.: Detektorový průzkum u osady Žďárek, Příspěvky k ústecké vlastivědě 11, 14–19.
95. Sakař, V. 1970: Roman Imports in Bohemia. *Fontes Archaeologici Pragenses* 14. Pragae.
96. Sakař, V. 1991: Čechy a podunajské provincie Římské říše. Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie 45/1–4, 1–66.
97. Salač, V. 1997: Význam Labe pro česko-saské kontakty v době laténské (úvod do problematiky), AR 49, 462–494.
98. Salač, V. 2002: Zentralorte und Fernkontakte. In: A. Lang – V. Salač (eds.): *Fernkontakte in der Eisenzeit*, Praha, 20–46.
99. Salač, V. 2006: O obchodu v pravěku a době laténské především, AR 58, 33–58.
100. Salač, V. 2008: Starší doba římská. In: V. Salač (ed.): *Pravěké dějiny Čech 8, Doba římská a stěhování národů*, Praha, 17–126.
101. Salač, V. 2013: O rychlosti dopravy v době laténské a jejích hospodářských, politických a kulturních dopadech na společnost, AR 65, 89–132.
102. Salaš, M. 2005: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I. Brno.
103. Simbriger, E. 1934: *Die Vorgeschichte des Aussig-Karbitzer Bezirkes*. Reichenberg.
104. Simon, K. – Hauswald K. 1995: Der Kulmer Steig vor dem Mittelalter. Zu den ältesten sächsisch-böhmischen Verkehrswegen über das Osterzgebirge, *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 37, 9–98.
105. Sklenář, K. 1999: Hromové klíny a hrnce trpaslíků. Z pokladnice české folklórní archeologie. Praha.
106. Smejtek, L. 1998: Zur urgeschichtlichen Kupfer- und Zinnengewinnung in Böhmen. In: J. Blažek – M. Ernée – L. Smejtek: *Die bronzezeitlichen Gußformen in Nordwestböhmen*, Most, 18–33.
107. Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: *Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách*. Praha.
108. Schmid-Sikimić, B. 2002: Hochgebirge - ein Hindernis, das die kommunikation fördert. Zur Frage der Paß- und Handelswege über die Alpen im 6. und 5. Jh. vor Chr. In: A. Lang – V. Salač (eds.): *Fernkontakte in der Eisenzeit*. Praha, 110–133.

109. Smrž, Z. 1991: Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách, AR 43, 63–89.
110. Smrž, Z. 1995: Höhenlokalitäten der Knovízer Kultur in NW-Böhmen, PA 86, 38–80.
111. Sochocký, S. 2003: Muzeum města, Chabařovické noviny 22, 4–5.
112. Šída, P. – Fröhlich, J. – Chvojka, O. 2008: Pozdně paleolitická a mezolitická stanoviště na horní Vltavě u Perneku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 21, 5–31.
113. Vávra, I. 1978: Srbská stezka, Historická geografie 17, 369–432.
114. Velímský, T. 1986: Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1973–1982. Praha.
115. Velímský, T. 1991: Nový nález lužické keramiky z Děčínských stěn a problematika kontaktů pravěkého osídlení na území Saska a severozápadních Čech, Děčínské vlastivědné zprávy 1/1, 26–38.
116. Vencl, S. 1961: Provinciální spona z Českého Újezda (okres Ústí nad Labem), AR XIII, 585–586.
117. Vencl, S. 1962: Halštatské sídliště v Českém Újezdě, okres Ústí nad Labem, AR 14, 105–108.
118. Vencl, S. 1970: Das Spätpaläolithikum in Böhmen, Antropologie 8, 3–68.
119. Vencl, S. 1989: Mezolitické osídlení na Šumavě, AR 41, 481–501.
120. Vencl, S. 2006: Detektoráři jsou specializovaní zloději, něco na způsob bytařů. AR 58, 307–309.
121. Venclová, N. 1995: Specializovaná výroba: teorie a modely, AR 47, 541–564.
122. Venclová, N. 2002: Bronzy z Bohosudova. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.): Sborník Drahomíru Kouteckému. Most, 271–277.
123. Venclová, N. a kol. 2008: Dějiny bádání. In: N. Venclová (ed.): Archeologie pravěkých Čech 6, Doba halštatská, 13–17. Praha.
124. Waldhauser, J. 1995: Keltské zlaté mince v českých zemích jako produkt výrobní specializace a jejich distribuce v Evropě, AR 47, 619–631.
125. Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
126. Waldhauser, J. 2012: Aktivity Keltů v „horském“ terénu českého středohoří, Archeologie ve středních Čechách 16/1, 285–296.

127. Waldhauser, J. 2015: Nález segmentu koňského postroje oppidálního latěnu v Kropáčově Vrutici na Mladoboleslavsku, *Archeologie ve středních Čechách* 19, 255–261.
128. Zápotocká, M. – Muška, J. 2007: Hrbovice, okres Ústí nad Labem. Výzkum 1978. Sídlní areál kultury s keramikou lineární a vypíchanou. Praha.
129. Zápotocká, M. – Zápotocký, M. 2010: Kult hor v neolitu? Neo- a eneolitické nálezy z hor a vrchů Českého středohoří. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.): *Ecce Homo in Memoriam Jan Fridrich*, Praha, 330–347.
130. Zápotocký, M. 1969: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty, *PA* 60, 277–366.
131. Zápotocký, M. 1996: Raný eneolit v severočeském Polabí, *AR* 48, 404–459.
132. Zápotocký, M. 2013: Kultura nálevkovitých pohárů v severočeském Polabí (ca 40. – 33. století př. Kr.), *Archeologie ve středních Čechách* 17/2, 387–513.
133. Zápotocký, M. 2013: Silicitové dýky z mladšího eneolitu a starší doby bronzové v Čechách, *AR* 65, 3–55.

Internetové zdroje:

1. Adam, D. 2004: *Staré stezky na Ivančicku*. (Doktorská disertační práce). Brno, 241s. [citováno 2017-15-04]. Dostupné na:
<http://projekty.geolab.cz/gacr/a/files/adam.pdf>.
2. Budinský, P. 2009: *Okres Teplice*, [cit. 2016-12-08]. Dostupné na:
<http://www.muzeum-teplice.cz/archeologicka-sbirka/> .
3. Budinský, P. 2014: *Okres Teplice*, [cit. 2016-12-08]. Dostupné na:
<http://www.muzeum-teplice.cz/archeologicka-sbirka/> .
4. Budinský, P. 2009: *Okres Ústí nad Labem*, [cit. 2016-12-08]. Dostupné na:
<http://www.muzeum-teplice.cz/archeologicka-sbirka/> .
5. Farský, M. 2015: *Pravěká a středověká exploatace cínového ložiska z jižních svahů krušných hor včetně jeho znázornění na lidarových mapách*, [cit. 2017-06-04]. Dostupné na:
https://www.academia.edu/31168813/Tin_deposit_in_the_Erzgebirge_mined_in_the_La_Tene_period

6. Archaeomontan, [citováno 2017-15-04]. Dostupné na:
<http://www.uappmost.cz/wp/2014/12/archaeomontan/>

Prameny:

1. Cvrková, M. 1986: Nálezová zpráva. Dig. arch. č. j. 1601/87.
2. Dig. arch. č. j. 2113/58
3. Dig. arch. č. j. 2111/58
4. Dig. arch. č. j. 408/82
5. Dig. arch. č. j. 1952/45
6. Dig. arch. č. j. 7550/50
7. Dig. arch. č. j. 5147/52
8. Dig. arch. č. j. 2226/48
9. Káčerik, A. 2015: K. ú. Chabařovice (650498), trať U Pískovny, ppč. 1517/56; Název stavby: „KS Discus – Nová výrobní hala“; záchranný archeologický výzkum. Nálezová zpráva č. j. 01/2015.
10. Káčerik, A. 2015: k. ú. Věšťany (k. ú. 697737), trať Pod Věšťanským vrchem, ppč. 431/6, 431/13; okr. Teplice., Nálezová zpráva č. j. 02/2015.
11. Koutecký, D. 1976: Zpráva. Dig. arch. č. j. 3569/76
12. Koutecký, D. – Waldhauser, J. 1974: Zpráva. Dig. arch. č. j. 8755/74
13. Muška, J. – Gabriel, F. 1978: Nálezová zpráva. Dig. arch. č. j. 7025/78.
14. Muška, J. – Gabriel, F. 1978: Nálezová zpráva. Dig. arch. č. j. 7025/79.
15. Muška, J. 1980: Nálezová zpráva. Dig. arch. č. j. 412/82.
16. Muška, J. 1982: Nálezová zpráva. Dig. arch. č. j. 452/85.
17. Simon, K. 1991: Fundbericht. Muzeum Ústí n. Labem inv. č. 25798.
18. Smrž, Z. 2004: ZAA 14208/209
19. Soukup, M. 2009: Krupka, okr. Teplice. ZAA č. j. 4481/2009.
20. Vencl, S. 1991a: Hlášení. Dig. arch. č. j. 2069/1991.
21. Vencl, S. 1991b : Hlášení. Dig. arch. č. j. 2070/1991.

Zkratky

AH	Archaeologia Historica
AR	Archeologické rozhledy
BZO	Bulletin záchranného oddělení

Dig. arch. č. j.	Digitální archiv Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, číslo jednací
EZ	Erzgebirgs Zeitung
PA	Památky archeologické
ÚAPPSZČ	Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech
ZAA	Zpráva o archeologické akci

7 Přílohy

7.1 Katalog

Zkratky

d.	maximální délka
š.	maximální šířka
t.	maximální tloušťka
v.	maximální výška
Av	avers
Rv	revers
dig. arch. č. j.	digitální archiv AÚAV ČR, číslo jednací
inv. č.	inventární číslo
př. č.	přírůstkové číslo
LfA	Landesamt für Archäologie
M	muzeum
NM	Národní muzeum v Praze
NZ	nálezová zpráva
ÚAPPSZČ	Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech

1) Běhánky

Lokalita: u cesty z Běháněk k hájovně Barvář

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, 2012

Popis: plochá sekerka jednoduchého souměrného kapkovitého, oboustranně lehce vypouklého tvaru, v týlní části z jedné strany nepatrně prožlabená

Materiál: měď

Rozměry.: d. 102 mm, š. 43 mm, t. 16 mm

Hmotnost: 296 g

Určení: plochá sekera typu

Datace: časný eneolit

Literatura: nepublikováno; Dobeš 2013

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 3:1–2

2) **Bohosudov**

Lokalita: trať „Renthalden“

Okolnosti: ojedinělý nález 1901, bez bližších nál. okolností

Popis: plochá sekera

Materiál: měď

Rozměry: d. 115 mm, š. 41 mm, t. 17 mm

Hmotnost: 297 g

Určení: plochá sekera typu Jordanów

Datace: časný eneolit

Uložení: M Teplice, inv. č. K 4594

Literatura: Simbriger 1934, 46; Budínský 1978, 34; Dobeš 2013, 31

Tab. 3:5

3) **Bohosudov**

Lokalita: úpatí hor (tuto informaci nelze ověřit, autorkou uváděný odkaz ji nemá)

Okolnosti: náhodný nález

Popis: zlomky plochých bronzových seker

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: ploché sekery

Datace: starší doba bronzová (?)

Literatura: Pleinerová 1966, 422; Budínský 1978, 34; Dig. arch. č. j. 5150/46

Uložení: původně M Teplice, dnes neznámé

4) **Dubí u Teplíc**

Lokalita: Ptačí vrch

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, 2012

Popis: plochá dýka se třemi otvory pro nýty, mírně zvlněná, hrot ohnutý

Materiál: bronz

Rozměry: d. 175 mm, š. 27 mm, v polovině délky 20 mm, t. 5mm

Hmotnost: 57 g

Určení: plochá dýka se třemi otvory pro nýty, typ Hradčany

Datace: střední doba bronzová

Literatura: nepublikováno; Novák 2011

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 4:6

5) **Fojtovice**

Lokalita: louka nedaleko státní hranice, cca 160 m od potoka Mohelnice

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, 2012

Popis: plochá sekera s výraznými stopami odlévání

Materiál: měď

Rozměry: d. 128 mm, š. 42 mm, t. 16 mm

Hmotnost: 358 g

Určení: plochá sekera typu Strážnice

Datace: časný eneolit

Uložení: M Teplice, inv. č. AS 28236

Literatura: Dobeš – Řezáč – Smíšek – Štefl 2015, 168

Tab. 3:3–4

6) **Habartice u Krupky**

Lokalita: U černého kříže

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: úlomek bronzového srpů

Materiál: bronz

Rozměry: d. 113 mm, š. 28 mm, t. 5 mm

Hmotnost: 32,5g

Určení: srp

Datace: střední – pozdní doba bronzová

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 7:3

7) Chlumec u Chabařovic

Lokalita: louka jižně od železniční stanice

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: fragment bronzového srpů

Materiál: bronz

Rozměry: d. 79,5 mm, š. 21,4 mm, t. 4,6 mm

Hmotnost: 16,6 g

Určení: srp

Datace: mladší – pozdní doba bronzová

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 5:7

8) Knínice u Libouchce/ Telnice

Lokalita: úvozová cesta ve svahu nad pravým břehem Černého potoka

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2012

Popis: Bronzový tyčinkovitý náramek, zdoben svazky rýh, rozlomen na 3 části, deformován

Materiál: bronz

Rozměry: průměr 102,3 x 89 mm, t. 5,6 mm

Hmotnost: 32 g

Určení: bronzový tyčinkovitý náramek

Datace: Ha B – Ha C

Literatura: nepublikováno; Kytlicová 2007

Uložení.: M Ústí nad Labem

Tab. 5:5–6

9) Knínice u Libouchce

Lokalita: JV od Stěny

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: bronzová spona, silně korodovaná, bez jehly

Materiál: bronz

Rozměry: d. 52 mm, š 21 mm, v. 24 mm

Hmotnost: 20,9 g

Určení: spona s očky Almgren 45

Datace: DŘ B1

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 13:3

10) Knínice u Libouchce

Lokalita: louka (dnes zastavěna) mezi dálnicí a obcí Žďárek

Okolnosti: detektorový průzkum na skryté ploše v rámci archeologického výzkumu

Popis: bronzová sekera se středovými laloky

Materiál: bronz

Rozměry: d. 165 mm, š. 43 mm, t. 31,8 mm

Hmotnost: 355,9 g

Určení: sekera se středovými laloky

Datace: B C – B D

Literatura: Rypka 2015, 15–16

Uložení: M. Ústí nad Labem

Tab. 6:3–4; 7:6

11) Knínice u Libouchce

Lokalita: vpravo od silnice Telnice – Nakléřov, nad Stěnou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2003/2004

Popis: Av, hlava doleva; Rv, jezdec na koni doprava, nápis NEMET

Materiál: stříbro

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: tetradrachma typu NEMET

Datace: LT D1 – D2

Literatura: Militký 2015, 95

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 9:4

12) Knínice u Libouchce

Lokalita: vlevo od silnice Telnice – Nakléřov, blízko pramene bezejmenného přítoku Černého potoka

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2012/2013

Popis: Av, hlava doleva; Rv, jezdec na koni doprava, nápis ADNAMATI

Materiál: stříbro

Rozměry: 20,8/20,1 mm

Hmotnost: 7,290g

Určení: tetradrachma typu ADNAMATI

Datace: LT D1 – D2

Literatura: Militký 2015, 95

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 9:5

13) Knínice u Libouchce

Lokalita: vlevo od silnice Telnice - Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: figurka kance, schématické zobrazení bez anatomických detailů, poškozeny konce nohou a hřeben

Materiál: bronz

Rozm: d. 71 mm, v. 30,5 mm, š. 15,7 mm

Hmotnost: 72,9 g

Určení: plastika kance

Datace: LT D

Literatura: nepublikováno; Kysela (v tisku)

Uložení: NM inv. č. 598958

Tab. 9:3

14) Krásný Les v Krušných horách

Lokalita: při cestě do Petrovic

Okolnosti: náhodný nález 1966 na návozu zeminy při cestě do Petrovic

Popis: zlomek kamenné sekery (ostří)

Materiál: amfibolit

Rozměry: d. 66,8 mm, š. 38,7 mm, t. 19,9 mm

Hmotnost: 93,3 g

Určení: kamenná sekera

Datace: neolit

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí inv. č. A 25 189

Tab. 1:2

15) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: severně od vrchu Rožný, cca 300 m od pramene Černého potoka

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: zlomek bronzového nože (řap a část čepele)

Materiál: bronz

Rozměry: d. 97,1 mm, š. 10,7 mm, t. 6,6 mm

Hmotnost: 16,8 g

Určení: nůž s řapem

Datace: Ha A – Ha B

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 5:3

16) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: jižně od obce

Okolnosti: sběr při rekognoskaci středověkých úvozových cest 1991 (Simon)

Popis: zlomek ploché kamenné sekery

Materiál: kámen

Rozměry.: d. 73,9 mm, š. 63,1 mm, t. 13,8 mm

Hmotnost: 126,2 g

Určení: kamenná sekera

Datace: neolit

Literatura: Simon – Hauswald 1995, 36

Uložení: M Ústí nad Labem inv. č. A 25 798

Tab. 2:1

17) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: vrcholová partie vrchu Špičák

Okolnosti: náhodný nález (Kitler), získáno 1931

Popis: silicitová čepel

Materiál: silicit

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: ŠI, čepel

Datace: neolit

Literatura: Simon – Hauswald 1995, 36

Uložení: LfA Dresden, př. č. 52/1930

Tab. 2:3

18) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: Penenská

Okolnosti: náhodný nález, zakoupeno ze staré soukromé sbírky

Popis: zlomky pravděpodobně záušnic z dvojitého bronzového drátu

Materiál: bronz

Rozměry: průměr 33 mm

Hmotnost: ?

Určení: záušnice

Datace: starší doba bronzová (?)

Literatura: Pleinerová 1966, 422

Uložení: NM, inv. č. 47751

19a) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2005

Popis: bronzová lidská figurka v sedící poloze s rozkročenýma nohama

Materiál: bronz

Rozměry: výška 30 mm, š. 14,8 mm x 12,5 mm

Hmotnost: 7,7 g

Určení: figurka jezdce

Datace: 6. – 3. st. př. Kr.; Ha D – LT C1

Literatura: Čižmář 2008, 230–232

Uložení: NM inv. č. 599453

Tab. 8:9

19b) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2005

Popis: plochý jantarový korál se středovým otvorem, kruhový tvar

Materiál.: jantar

Rozměry: průměr 15 mm, síla 4 mm

Hmotnost: 0,8 g

Určení: jantarový korál

Datace: Ha D – LT C1 (datace na základě současného nálezů figurky)

Literatura: Čižmář 2008, 230–231

Uložení: NM inv. č. 599456

Tab. 8:6

19c) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2005

Popis: plochý jantarový korál se středovým otvorem, oválný

Materiál.: jantar

Rozměry: průměr 15 x 19 mm, síla 4 mm

Hmotnost: 1 g

Určení: jantarový korál

Datace: Ha D – LT C1 (datace na základě současného nálezů figurky)

Literatura: Čižmář 2008, 230–231

Uložení: NM inv. č. 599455

Tab. 8:5

19d) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2005

Popis: plochý jantarový korál se středovým otvorem, kruhový tvar, fasetovaný obvod

Materiál: jantar

Rozměry: průměr 22 mm, síla 10 mm

Hmotnost: 3,2 g

Určení: jantarový korál

Datace: Ha D – LT C1 (datace na základě současného nálezů figurky)

Literatura: Čížmář 2008, 230–231

Uložení: NM inv. č. 599454

Tab. 8:4

19e) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2005

Popis: oválný jantarový korál bez středového otvoru, náznak vrtání na jedné straně

Materiál: jantar

Rozměry: průměr 13 mm, síla 9 mm

Hmotnost: 0,8 g

Určení: jantarový korál

Datace: Ha D – LT C1 (datace na základě současného nálezů figurky)

Literatura: Čížmář 2008, 230–231

Uložení: NM inv. č. 599457

Tab. 8:7–8

20a) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2004

Popis: bronzový náramek s tělem členěným třemi tordovanými žebry a třemi pravidelně na obvodu rozmístěnými oky, kolem nichž je rozmístěno vždy po šesti kuličkovitých nálitcích

Materiál: bronz

Rozměry: průměr 92 mm, šířka těla 11 mm, t. 8,5 mm

Hmotnost: 70,1 g

Určení: náramek jihovýchodního původu

Datace: LT C2 – LT D1 (?)

Literatura: Čižmář 2008, 230, 232

Uložení: NM inv. č. 599451

Tab. 8:1–2

20b) Krásný Les v Krušných horách

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem 2004

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: bronzový kroužek s trojicemi pravidelně rozmístěných kuličkovitých nálitků

Materiál: bronz

Rozměry: vnější průměr 45 mm, š. 10,4 mm, t. 7 mm

Hmotnost: 19,8 g

Určení: závěsek

Datace: LT C2 – LT D1

Literatura: Čižmář 2008, 230, 233

Uložení: NM inv. č. 599452

Tab. 8:3

21) Krásný Les v Krušných horách

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem, cca 100 m od souborů

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: železná sekera s křídélky a plochým tělem a oblým týlem

Materiál: železo

Rozměry: d. 167 mm, š. 42 mm

Hmotnost: ?

Určení: sekera s raménky

Datace: halštat, Ha C2 – Ha D1—2

Literatura: Čižmář 2008, 230–231

Uložení: NM inv. č. 699525

Tab. 10:1

22) Krásný Les v Krušných horách

Lokalita: bažinaté údolí potoka Rožná pod Jelením vrchem, cca 100 m od souborů

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: část bronzové spony s vinutím v zavinuté trubičce a plochým profilovaným lučičkem

Materiál: bronz

Rozměry: d. 28 mm

Hmotnost: ?

Určení: římská spona typu Langton Down

Datace: DŘ B1a

Literatura: Čižmář 2008, 230, 233–234

Uložení: NM př. č. 4/2007 (v katalogu sbírky NM spona chybí)

Tab. 16:2

23) **Krásný Les v Krušných horách**

Lokalita: mezi vrchy Špičáka a Mordovna

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, předmět znám jen z fotografií

Popis: bronzová ostruha

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: obloukovitá ostruha s trnem, Jahn 55

Datace: DŘ C1

Literatura: nepublikováno; Jahn 1921

Uložení: ?

Tab. 15:4

24) **Krupka**

Lokalita: poloha u štoly Martinky

Okolnosti: náhodný nález

Popis: část kopytnaté sekery

Materiál: kámen

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: kopytnatá sekera

Datace: neolit

Literatura: Budinský 1978, 110

Uložení: M Teplice inv. č. K 4601

25) **Mstišov**

Lokalita: Pod Dráhou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2009

Popis: bronzové dlátko

Materiál: bronz

Rozměry: d. 123 mm, š. ostří 10 mm, t. 5 mm

Hmotnost: 39 g

Určení: dlátko

Datace: B D

Literatura: Farský – Waldhauser – Šteffl – Trefný 2014, 171–172

Uložení: soukromá sbírka (v lit. uvedeno M Teplice, k předání ale nedošlo)

Tab. 7:2

26) **Mstišov**

Lokalita.: Pod Dráhou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2010

Popis: železná sekera s čtvercovou tulejí

Materiál: železo

Rozměry: d. 110 mm, š. 60 mm

Hmotnost: ?

Určení: sekera s tulejí

Datace: Ha C – LT A

Literatura: Farský – Waldhauser – Šteffl – Trefný 2014, 171–173

Uložení: soukromá sbírka (v lit. uvedeno M Teplice, k předání ale nedošlo)

Tab. 10:3

27) **Mstišov**

Lokalita: Pod Dráhou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2012

Popis: železná sekera s lalokovitou tulejí

Materiál: železo

Rozměry: d. 100 mm, š. 50 mm

Hmotnost: ?

Určení: sekera s tulejí

Datace: LT C – D1

Literatura: Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014, 171–173

Uložení: soukromá sbírka (v lit. uvedeno M Teplice, k předání ale nedošlo)

Tab. 10:4

28) **Mstišov**

Lokalita: U Dubu

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2010

Popis: bronzový nůž s prohnutým ostřím, destičkovitou rukojetí a dvěma otvory pro nýty, jeden nýt zachován

Materiál: bronz

Rozměry: d. 137 mm, š. 20 mm

Hmotnost: 30 g

Určení: nůž s destičkovitou rukojetí

Datace: BD – Ha A1

Literatura: Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014, 171–173

Uložení: soukromá sbírka (v lit. uvedeno M Teplice, k předání ale nedošlo)

Tab. 7:1

29) **Nakléřov**

Lokalita: bažinatá louka mezi Jílovským potokem a Panenskou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: plochá sekera

Materiál: bronz

Rozměry: d. 106 mm, š. 44 mm, t. 11 mm

Hmotnost: 123 g

Určení: sekera únětického typu

Datace: starší doba bronzová

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 4:1

30) **Nakléřov**

Lokalita: Barrandov, proti voj. stanici
Okolnosti: amatérský detektorový průzkum
Popis: zlomek ploché sekery (ostří)
Materiál: bronz
Rozměry: d. 60,6 mm, š. 49,2 mm, t. 8,7 mm
Hmotnost: 70,8 g
Určení: plochá sekera
Datace: starší doba bronzová (?)
Literatura: nepublikováno
Uložení: soukromá sbírka
Tab. 4:3

31) **Nakléřov**

Lokalita: Nakléřovský průsmyk, louky u posledních domů Z části obce
Okolnosti: amatérský detektorový průzkum
Popis: tordované držadlo kotle, v 1/3 přelomené při vyzvedávání
Materiál: bronz
Rozměry: délka měřená mezi háčky cca 230 mm (měřeno dle fotografie)
Hmotnost: ?
Určení: držadlo kotle
Datace: starší doba římská (?)
Literatura: nepublikováno
Uložení: soukromá sbírka
Tab. 11:3

32) **Nakléřov**

Lokalita: Nakléřovský průsmyk, louky u posledních domů Z části obce
Okolnosti: amatérský detektorový průzkum
Popis: menší litá plechová spona s vějířovitě rozšířeným vypouklým lučíkem, hlavice částečně odlomena, vinutí a jehla nedochovány
Materiál: bronz
Rozměry: d. 30,5 mm, š. 21 mm, v. 11 mm
Hmotnost: 7,5 g

Určení: východogermánská plechová spona – wielbarská kultura, Almgren 124 (?)

Datace: DŘ B2 - C1

Literatura: nepublikováno; Droberjar 2015

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 13:4; 16:1

33) **Nakléřov**

Lokalita: Nakléřovská výšina

Okolnosti: sběr při amatérském detektorovém průzkumu 2013

Popis: pazourkový úštěp, horní krátká čepelovitá hrana opatřena retuší, ta je výrazně opotřebena častým používáním

Materiál: glacienní silicit (baltský pazourek)

Rozměry: d. 52 mm, š. 14 mm, t. 17 mm

Hmotnost: 12 g

Určení: nožik/škrabadlo z úštěpu

Datace: neolit-eneolit (?)

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 1:1

34) **Nakléřov**

Lokalita: bez bližšího určení

Okolnosti: sběr při amatérském detektorovém průzkumu 2013

Popis: malé pazourkové jádro, ze čtyř stran patrné stopy po retuši

Materiál: glacienní silicit (baltský pazourek)

Rozměry: d. 33mm, š. 27mm, t. 21 mm

Hmotnost: 15 g

Určení: drasadlo z jádra (?)

Datace: neolit-eneolit (?)

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 1:1

35) **Nakléřov**

Lokalita: Naklérovský průsmyk, louky u posledních domů Z části obce

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: bronzová spona, jehla odlomena, zachycovač odlomen

Materiál: bronz

Rozměry: d. 61,3 mm, š. 24,5 mm, v. 25,9 mm

Hmotnost: 26,7 g

Určení: noricko-panonská spona s křídélky, Almgren 238

Datace: DŘ B1

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 13:1; 17:2

36) **Nakléřov**

Lokalita: Na srázu

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2002

Popis: část bronzové spony, jehla odlomena, zachycovač odlomen

Materiál: bronz

Rozměry: d. 55,2 mm, š. 23,5 mm, v. 21,6 mm

Hmotnost: 22,1 g

Určení: noricko-panonská spona se dvěma vývalky na lučíku, Almgren 236c

Datace: DŘ B1

Literatura: Čižmář 2008, 230, 233–234

Uložení: ÚAPPSZČ Most př. č. 243/02

Tab. 13:2; 16:3

37) **Nakléřov**

Lokalita: lesík za vojenskou stanicí v poloze Na šancích

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, předmět znám jen z fotografií

Popis: sekera s tulejí a ouškem, na každé straně tuleje 3 podélná žebra

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: sekera s tulejí a ouškem

Datace: Ha A – Ha B

Literatura: nepublikováno

Uložení: ?

Tab. 5:2

38) **Nakléřov**

Lokalita: lesík za vojenskou stanicí v poloze Na šancích

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, předmět znám jen z fotografií

Popis: silně poškozený hrot s odlomenou špicí, tulej na jedné straně výrazně vylomena?

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: hrot kopí

Datace: střední – mladší doba bronzová

Literatura: nepublikováno

Uložení: ?

Tab. 5:1

39) **Nakléřov**

Lokalita: ?

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: obloukovitá ostruha s jedním odlomeným knoflíkem, špatná patina

Materiál: bronz

Rozměry: d. 57 mm, š. 56,4 mm, t. 17,7 mm

Hmotnost: 53 g

Určení: obloukovitá ostruha s trnem, Jahn 55

Datace: DŘ C1

Literatura: nepublikováno; Jahn 1921

Uložení: M Teplice

Tab. 15:3

40) **Nakléřov**

Lokalita: ?

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: zlatý mírně prohnutý předmět vykládaný almandiny, ze zadní strany stopy po 2 železných nýtciích?

Materiál: zlato, polodrahokamy

Rozměry: d. 63,6 mm, š. 15 mm, t. 2,6 mm

Hmotnost: 9,36 g

Určení: součást kování pochvy meče nebo postroje (?)

Datace: doba stěhování národů

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Teplice inv. č. AS 46380

Tab. 14:3

41) **Nakléřov**

Lokalita: Na Šancích

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2010

Popis: Av, hlava Hadriana doprava; Rv, sedící Hispania doleva drží olivovou ratolest

Materiál: stříbro

Rozměry: 17,7/18,3 mm

Hmotnost: 2,621 g

Určení: denár Hadrianus

Datace: 134–138 po Kr.

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 12:3

42) **Nakléřov**

Lokalita: Na Šancích, J od posledních domů Nakléřova

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: Av, ověččená hlava Vespasiana doprava; Rv, nečitelný

Materiál: stříbro

Rozměry: 18,9/ 15,6 mm

Hmotnost: 2,078 g

Určení: denár Vespasianus

Datace: 69–79 po Kr.

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 12:5

43) **Nakléřov**

Lokalita: Na Šancích

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2014

Popis: Av, ověčené oděné poprsí Traiana doprava; Rv sedící Fortuna doleva drží roh hojnosti a kormidlo

Materiál: stříbro

Rozměry: 16,9/17,9 mm

Hmotnost: 2,341 g

Určení: denár Traianus

Datace: 116–117 po Kr.

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 12:2

44) **Nakléřov**

Lokalita: Na Šancích

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2007/2008

Popis: Av, otočená hlava Nerona doprava; Rv sedící Jupiter doleva drží blesk a dlouhé žezlo

Materiál: stříbro

Rozměry: 18,8/16,8 mm

Hmotnost: 2,4 g

Určení: denár Nero

Datace: 67–68 po Kr.

Literatura: Militký 2009, 317–319

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 12:4

45) **Nakléřov**

Lokalita: Barrandov

Okolnosti: opakovaný amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: soubor 57 římských denárů, snad rozoraný depot. S největší pravděpodobností bylo mincí více. Nejstarší denár je z konce republiky (42 př. Kr), zbytek tvoří císařské ražby od Nerona po Marca Aurelia

Materiál: stříbro

Rozměry:

Hmotnost:

Určení: denáry

Datace: 42 př. Kr. – 180 po Kr.

Literatura: Militký (v přípravě)

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 12:1

46) Petrovice u Chabařovic

Lokalita: louka mezi silnicemi proti nové hasičské stanici

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: zlomek sekery (ostří)

Materiál: bronz

Rozměry: d. 33 mm š. 33 mm t. 16 mm

Hmotnost: 63,7 g

Určení: sekera

Datace: starší doba bronzová (?)

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 4:4

47) Petrovice u Chabařovic

Lokalita: Berndhardtsberg, dnes Holý vrch

Okolnosti: náhodný nález 1894

Popis: malý tenký bronzový náramek

Materiál: bronz

Rozměry: průměr 45 x 33,4 mm, š. 2,4, t. 2 mm

Hmotnost: 2,4 g

Určení: tyčinkovitý náramek

Datace: lužická kultura, mladší doba bronzová

Literatura: Cvrková 1984, 23; Velímský 1991

Uložení: M Ústí nad Labem inv. č. A 2469, př. č. 2/72

Tab. 5:4

48) **Přestanov**

Lokalita: Pod myslivnou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2002

Popis: samostřílová spona s ulomenou jehlou

Materiál: bronz

Rozměry: d. 66,7 mm, š. 49,2 mm, v. 15,4 mm

Hmotnost: 13,5 g

Určení: samostřílová spona se zahrocenou nožkou

Datace: DŘ C2 – C3

Literatura: nepublikováno

Ulož.: ÚAPPSZČ Most př. č. 244/02

Tab. 14:2; 18:2

49) **Přestanov**

Lokalita: Nad školkou

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2016

Popis: spona s knoflíkem na lučíku, lučík zdobený

Materiál: bronz

Rozměry: d. 72,9 mm, š. 51,2 mm, v. 32,2 mm

Hmotnost: 30 g

Určení: spona s polyedrickým knoflíkem na lučíku

Datace: DŘ C3 - D1

Literatura: nepublikováno; Bemmann 2008, 31–32; Rypka (v přípravě)

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 14:1; 18:1

50) **Telnice**

Lokalita: svah vrchu Rožný

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: obloukovitá ostruha s trnem zdobeným 2 žebry, sestavena ze dvou částí

Materiál: bronz

Rozměry: d. 74,9 mm, š. 72 mm, t. 24,5 mm, délka trnu 44,5 mm

Hmotnost: 89,5 g

Určení: obloukovitá ostruha s trnem, Jahn 55

Datace: DŘ C1

Literatura: nepublikováno; Jahn 1921

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 15:1–2; 17:1

51) **Telnice**

Lokalita: svah vrchu Rožný

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: železná sekera s tulejí

Materiál: železo

Rozměry: d. 134 mm, š. 50 mm, t. 34 mm

Hmotnost: 419 g (měřeno a váženo před konzervací)

Určení: sekera s tulejí

Datace: Ha D/ LT A

Literatura: nepublikováno; Jacobi 1974

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 10:6

52) **Unčín u Krupky**

Lokalita: V zahradách

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: fragment bronzové sekery nebo dláta

Materiál: bronz

Rozměry: d. 59,3 mm, š. 25,8 mm, t. 18,6 mm

Hmotnost: 107,8 g

Určení: sekera/dláto

Datace: mladší doba bronzová (?)

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 7:4–5

53) **Unčín u Krupky**

Lokalita: zřícenina hradu Kyšperk

Okolnosti: náhodný nález známý z Weinzierlových záznamů, již od počátku v soukromé sbírce, dnes neznámé

Popis: neurčité množství (několik) laténských spon

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: spony

Datace: doba laténská

Literatura: Simbriger 1934, 44; Filip 1956, 386

Uložení: ?

54) **Varvažov u Telnice**

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2008

Popis: bronzový vodící kroužek z postroje záprahu vozu, předmět byl označen za zcela novodobý a neuchován, dodatečně byly nalezeny analogie v době laténské

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: vodící kroužek postroje

Datace: LT D1–2

Literatura: nepublikováno; Jacobi 1974; Waldhauser 2015

Uložení: ?

Tab. 9:1

55) **Varvažov u Telnice**

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2008

Popis: bronzový vodící kroužek z postroje záprahu vozu, předmět byl označen za zcela novodobý a neuchován, dodatečně byly nalezeny analogie v době laténské

Materiál: bronz

Rozměry: ?

Hmotnost: ?

Určení: vodící kroužek postroje

Datace: LT D1–2

Literatura: nepublikováno; Jacobi 1974; Waldhauser 2015

Uložení: ?

Tab. 9:2

56) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2016

Popis: železná sekera s tulejí

Materiál: železo

Rozměry: d. 129,2 mm, š. 75,8 mm, t. 33,2 mm (měřeno a váženo před konzervací)

Hmotnost: 655,8 g

Určení: sekera s tulejí

Datace: doba laténská

Literatura: nepublikováno; Jacobi 1974

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 10:5

57) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2013

Popis: malá železná sekera s tulejí

Materiál: železo

Rozměry: d. 86 mm, š. 38 mm, t. 27 mm

Hmotnost: 160 g (měřeno a váženo před konzervací)

Určení: sekera s tulejí

Datace: doba laténská

Literatura: nepublikováno; Jacobi 1974

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 10:2

58) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov, nedaleko bezejmenného přítoku Černého potoka

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum, dokumentace a malá sonda M Ústí (Rypka, Vágner) 2016, v sondě nalezeny 2 malé střepy (27 x 22,6 mm a 21,8 x 16,3 mm) pravěkého stáří

Popis: zničený římský cedník ze soupravy, dochováno držadlo, okraj, zbytky těla (celkem 7 kusů)

Materiál: bronz

Rozměry: délka držadla 145 mm, š. 27,3 mm, t. 2,2 mm; průměr těla 97 mm, t. 1—2 mm

Hmotnost: sečteno všech fragmentů před očištěním (tj. se zbytky hlíny) 54,5 g

Určení: římský cedník Eggers 161

Datace: DŘ B1–2

Literatura: nepublikováno; Eggers 1951

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 11:1

59) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2011

Popis: bronzová ataše plechové nádoby (mísy)

Materiál: bronz

Rozměry: d. 52,6 mm, v. 49,7 mm, š. 35,2 mm

Hmotnost: 206,5 g

Určení: bronzová ataše plechové nádoby - mísy, Eggers 91

Datace: DŘ B1

Literatura: nepublikováno; Eggers 1951; Atzmüller 2010; Jílek 2012

Uložení: M Teplice inv. č. AS 22915

Tab. 11:2

60) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: bronzové oko s článkem zdobeným příčnými žebry

Materiál: bronz

Rozměry: oko průměr 32,5 mm, t. 4,4 mm; článek d. 45,4 mm, š. 16,9 mm,
t. 12,6 mm

Hmotnost: 45,3 g

Určení: řetěz z koňského postroje

Datace: DŘ C1 -2

Literatura: nepublikováno; Droberjar – Špaček 2003

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 15:5

61) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2016

Popis: zoomorfní kování připomínající tvarem „rybí hlavu“

Materiál: bronz

Rozměry: d. 32,3 mm, š. 24,3 mm, v. 21,7 mm

Hmotnost: 27,7 g

Určení: předmět neznámého účelu

Datace: DŘ B1 -2

Literatura: nepublikováno; Reszcyńska 2011

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 15:6

62) Varvažov u Telnice

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2016

Popis: bronzová spona, značně korodovaná, chybí část vnutí, odlomená jehla

Materiál: bronz

Rozměry: d. 59 mm, š. 13 mm, v. 24,2 mm

Hmotnost: 11,3 g

Určení: provinciální římská spona s křídélky, Almgren 238

Datace: DŘ B2

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 13:5

63) **Varvažov u Telnice**

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov, levý břeh Černého potoka

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2016

Popis: zápona s poškozeným očkem, snad zbytek prolamované zápony?

Materiál: bronz

Rozměry: d. 64,2 mm, š. 16,6 mm, t. 5,3 mm

Hmotnost: 9,3 g

Určení: zápona

Datace: LT D 2 / DŘ A

Literatura: nepublikováno; Motyková-Šneidrová 1961

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 16:5

64) **Varvažov u Telnice**

Lokalita: „Hluboký les“, pod silnicí Telnice – Nakléřov

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum 2012, zařazení nález do doby římské není zcela jisté

Popis: bronzová obdélná přezka, osička vyhnuta ven

Materiál: bronz

Rozměry: d. 54 mm, š. 32 mm, t. 9 mm

Hmotnost: 27,4 g

Určení: opasková přezka, G 47

Datace: DŘ B

Literatura: nepublikováno; Salač 2008

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 16:4

65) **Vrchoslav**

Lokalita: ?

Okolnosti: nález školáky na katastru obce

Popis: silicitová dýka s rukojetí rombického tvaru

Materiál: silicit
Rozměry: d. 135 mm
Hmotnost: ?
Určení: silicitová dýka
Datace: starší doba bronzová
Literatura: Zápotocký 2013, 30
Uložení: soukromá sbírka
Tab. 4:5

66) **Žandov**

Lokalita: zahrádkářská kolonie
Okolnosti: nález učiněn při stavbě zahradní chaty, spolu s úštěpem, roku 1993, dle nálezce nebyly předměty bezprostředně u sebe
Popis: poškozená kamenná sekera
Materiál: amfibolit (?)
Rozměry: d. 75,5 mm, š. 32,5 mm, t. 18,7 mm
Hmotnost: 78,1 g
Určení: kamenná sekera
Datace: neolit
Literatura: nepublikováno; NZ Cvrková 4/99
Uložení.: M Ústí nad Labem inv. č. KP 1515/98 – 54; R 163
Tab. 1:3

67) **Žandov**

Lokalita: zahrádkářská kolonie
Okolnosti: nález učiněn při stavbě zahradní chaty, spolu s kamennou sekerou roku 1993, dle nálezce nebyly předměty bezprostředně u sebe
Popis: silicitový úštěp světle hnědé barvy, bez retuše
Materiál: silicit
Rozměry: d. 22,7 mm, š. 22 mm, t. 2,9 mm
Hmotnost: 1,3 g
Určení: úštěp
Datace: pravděpodobně neolit (datace na základě nálezových okolností)
Literatura: nepublikováno; NZ Cvrková 4/99

Uložení: M Ústí nad Labem inv. č. KP 1515/98 – 54; R 163

Tab. 2:2

68) **Žandov**

Lokalita: ?

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: silně korodovaná malá sekera s lištami

Materiál: bronz

Rozměry: d. 78,2 mm, š. 29,1 mm, t. 13,4 mm

Hmotnost: 69,6 g

Určení: sekera

Datace: starší doba bronzová

Literatura: nepublikováno

Uložení: M Ústí nad Labem

Tab. 4:2

69) **Žandov**

Lokalita: hrana navážky po novověké důlní činnosti, předpoklad že pochází z nejbližšího okolí

Okolnosti: amatérský detektorový průzkum

Popis: sekera se středovými laloky

Materiál: bronz

Rozměry: d. 167 mm, š. 34 mm, t. 38 mm

Hmotnost: 389,3 g

Určení: sekera se středovými laloky

Datace: B C – B D

Literatura: nepublikováno

Uložení: soukromá sbírka

Tab. 6:1–2

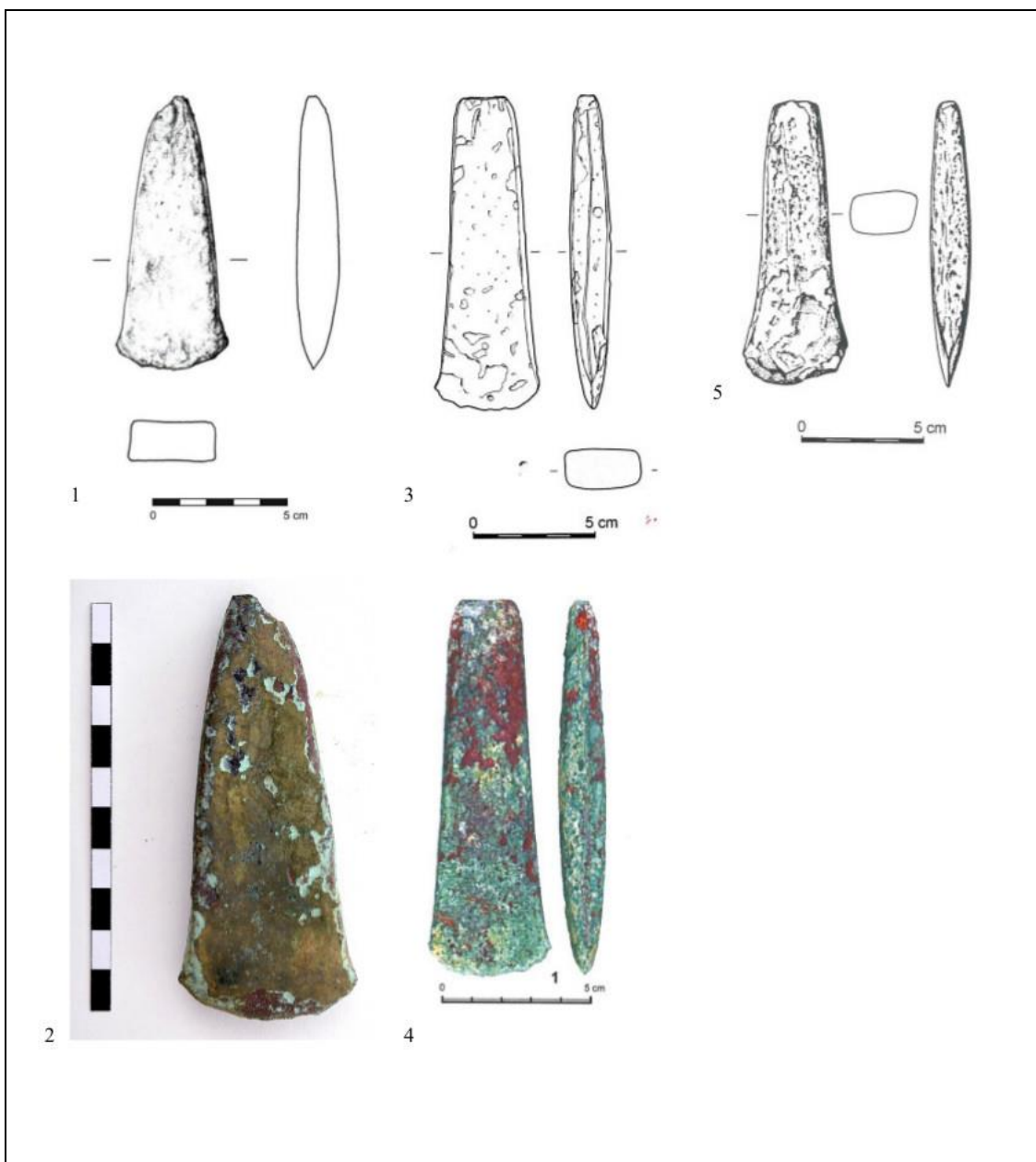
7.2 Tabulky

Tab. 1. Neolitická štípaná a broušená industrie. 1 – Nakléřov, 2 – Krásný Les, 3 – Žandov. Foto 1 L. Rypka, 2 a 3 P. Vágner.

Tab. 2. Neolitická broušená štípaná industrie 1 – Krásný Les, 2 – Žandov, 3 – Krásný Les. Foto P. Vágner, kresba podle Simon – Hauswald 1995.

Tab. 3. Eneolit, ploché měděné sekery 1–2 – Běhánky, 3–4 – Fojtovice, 5 – Bohosudov. Kresba 1 L. Marks, foto 2 L. Rypka; 3 a 4 podle Dobeš – Řezáč – Smišek – Štefl 2015; 5 podle Dobeš 2013.

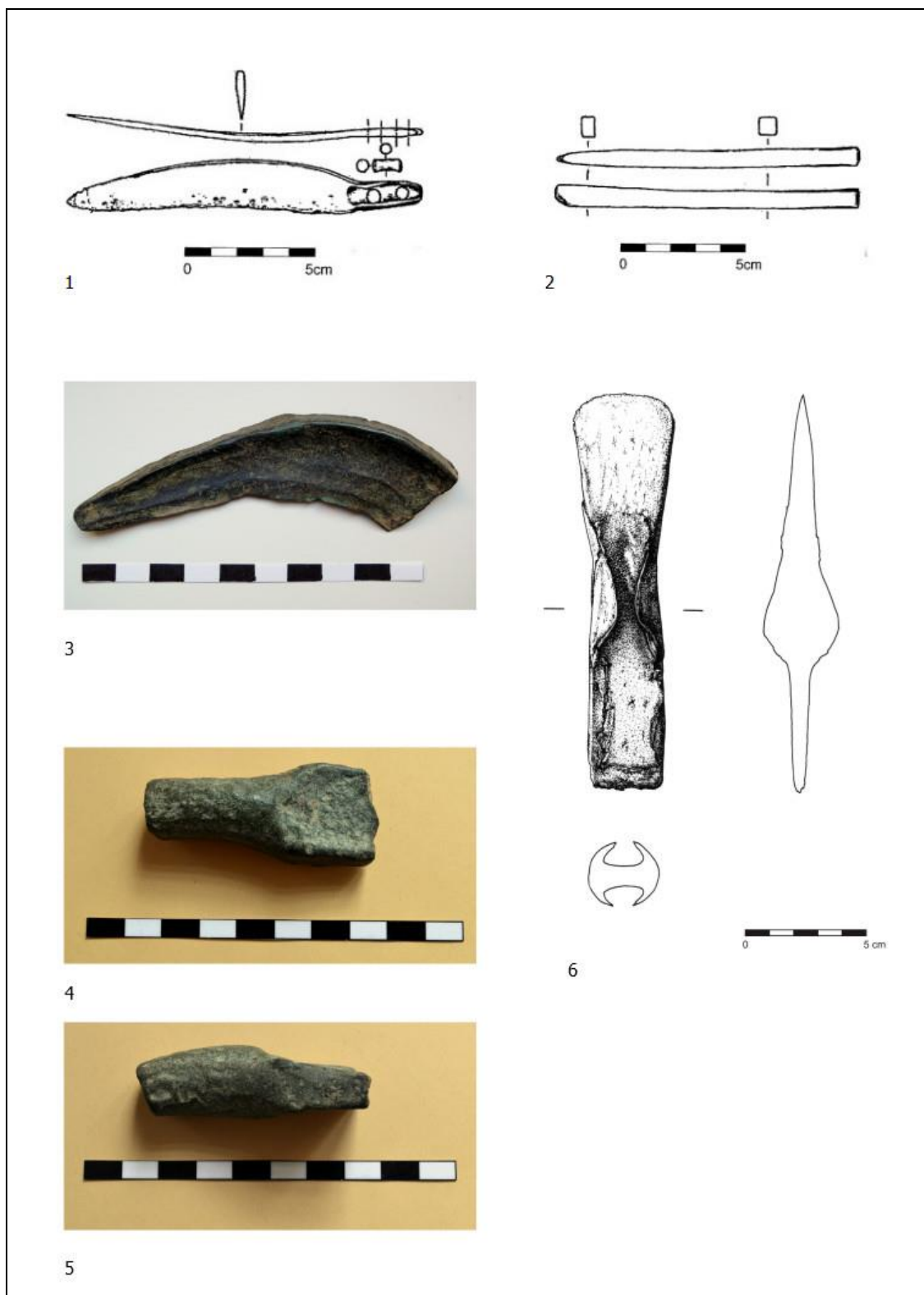
Tab. 4. Starší a střední doba bronzová 1 – Nakléřov, 2 – Žandov, 3 – Krásný Les, 4 – Petrovice, 5 – Vrchoslav, 6 – Dubí. Foto P. Vágner, kresba podle Zápotocký 2013.

Tab. 5. Mladší a pozdní doba bronzová 1, 2 – Nakléřov 3 – Krásný Les, 4 – Petrovice, 5–6 – Knínice, 7 – Chlumeč. Foto P. Vágner, 1 a 2 nálezce.

Tab. 6. Mladší a pozdní doba bronzová 1 a 2 – Žandov 3 a 4 – Knínice. Foto P. Vágner.

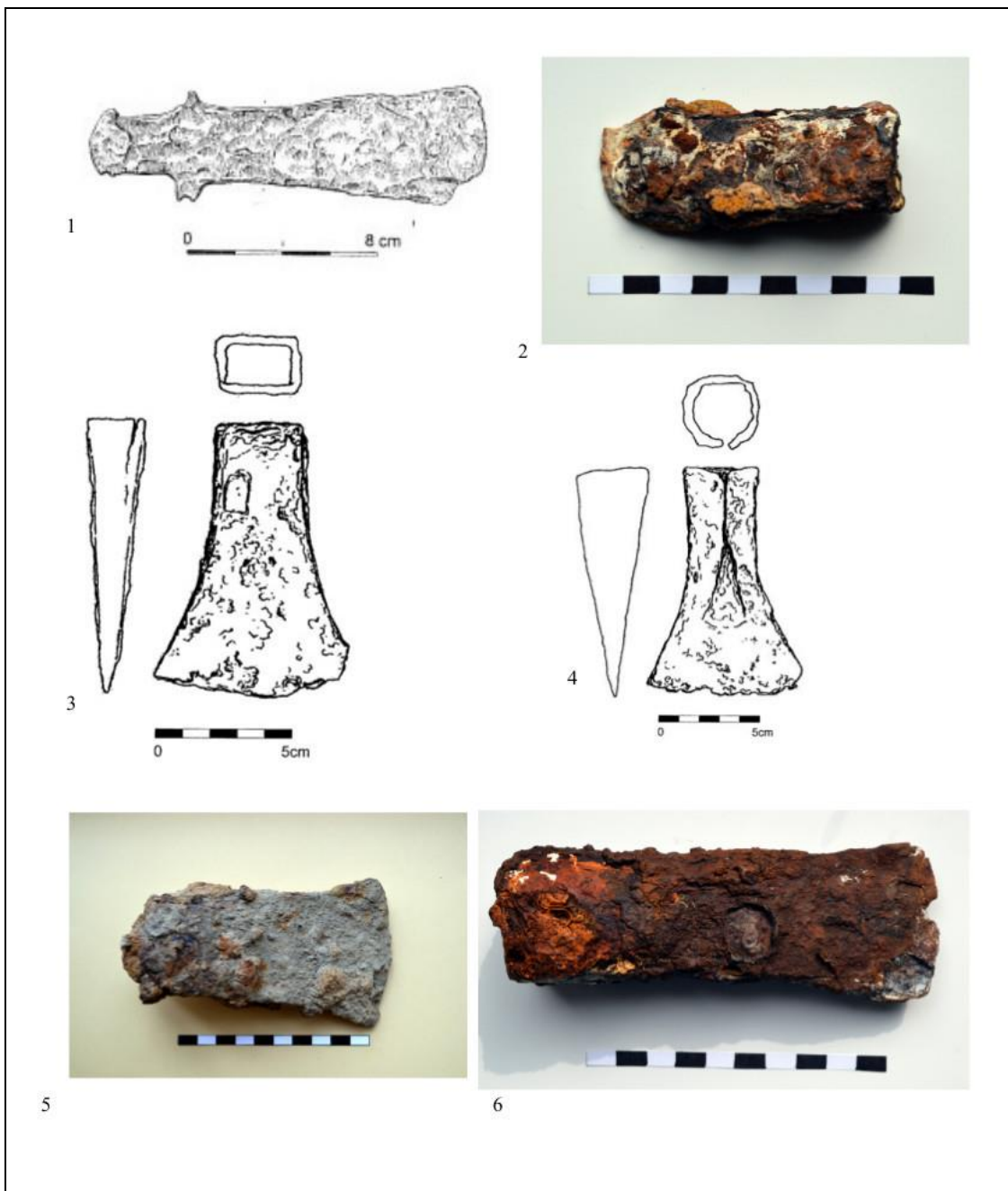
Tab. 7. Mladší a pozdní doba bronzová 1 a 2 – Mstišov, 3 – Habartice, 4–5 – Unčín, 6 – Knínice. Foto P. Vágner, kresba 6 L. Marks, 1 a 2 podle Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014.

Tab. 8. Krásný Les. Foto P. Vágner.

Tab. 9. Doba laténská 1 a 2 – Varvažov, 3, 4, 5 – Knínice. Foto 1, 2, 3 P. Vágner, 4 a 5 podle Militký 2015.

Tab. 10. Doba halštatská a laténská. 1 – Krásný Les, 2 a 5 – Varvažov, 3 a 4 – Mstišov, 6 – Telnice. Foto P. Vágner, kresba 1 podle Čížmář 2008, 3 a 4 podle Farský – Waldhauser – Štefl – Trefný 2014.

1

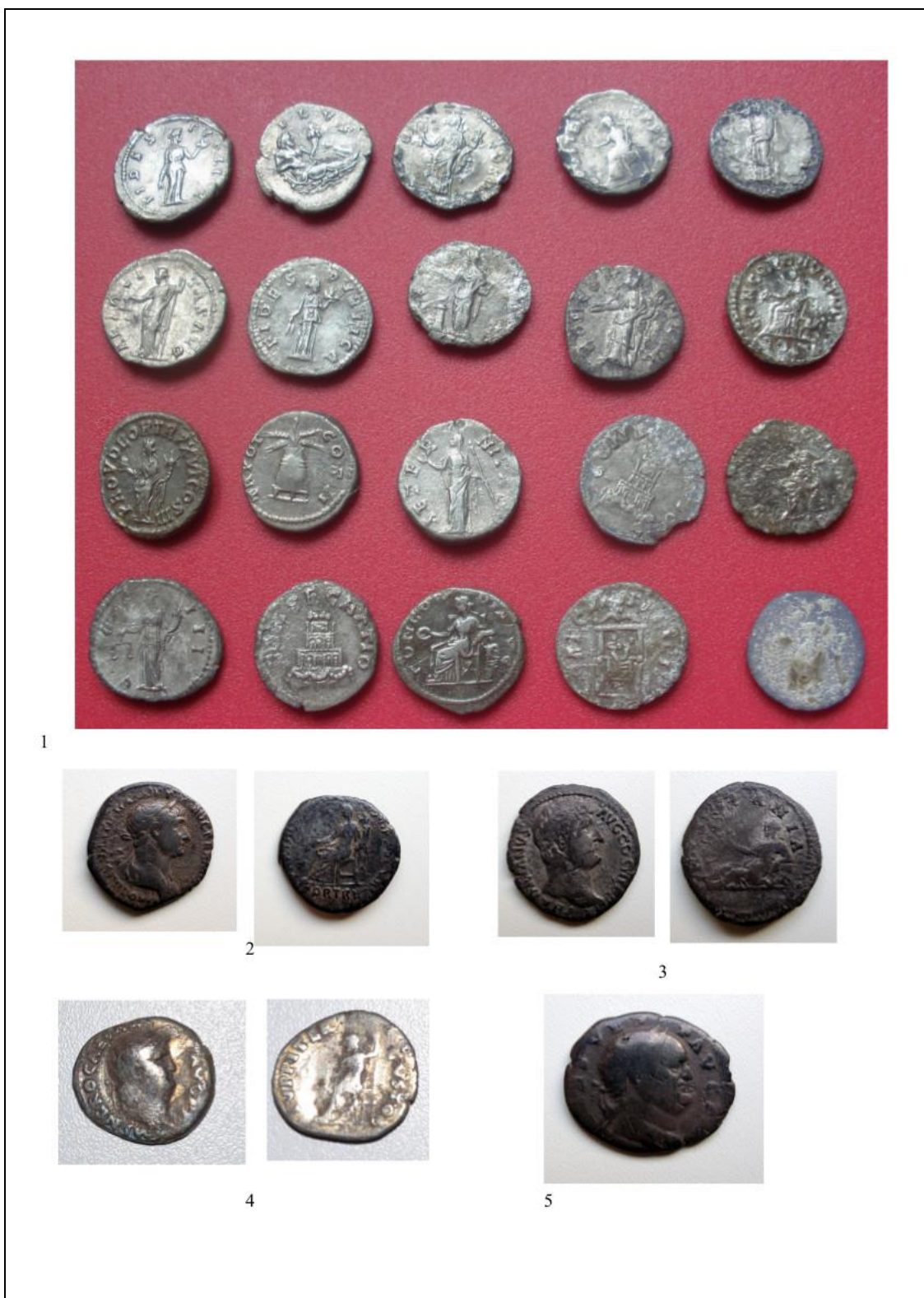

2

3

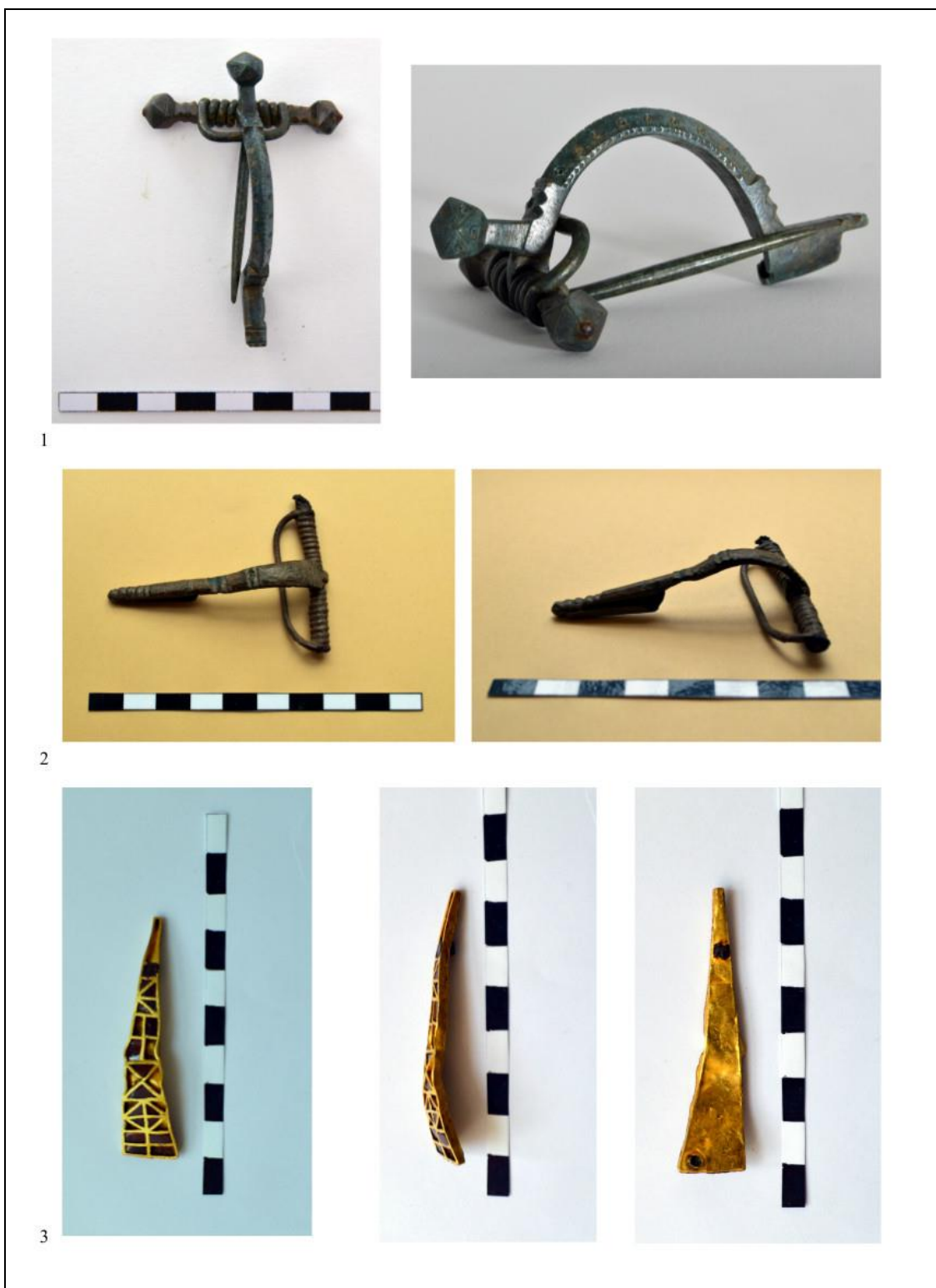
Tab. 11. Starší doba římská. 1 a 2 – Varvažov, 3 – Nakléřov. Foto 1 L. Rypka, 2 P. Vágner, 3 nálezce.

Tab. 12 Nakléřov 1 – depot 2, 3, 4, 5 – jednotlivé nálezy. Foto 1 L. Rypka, 2– 5 P. Vágner.

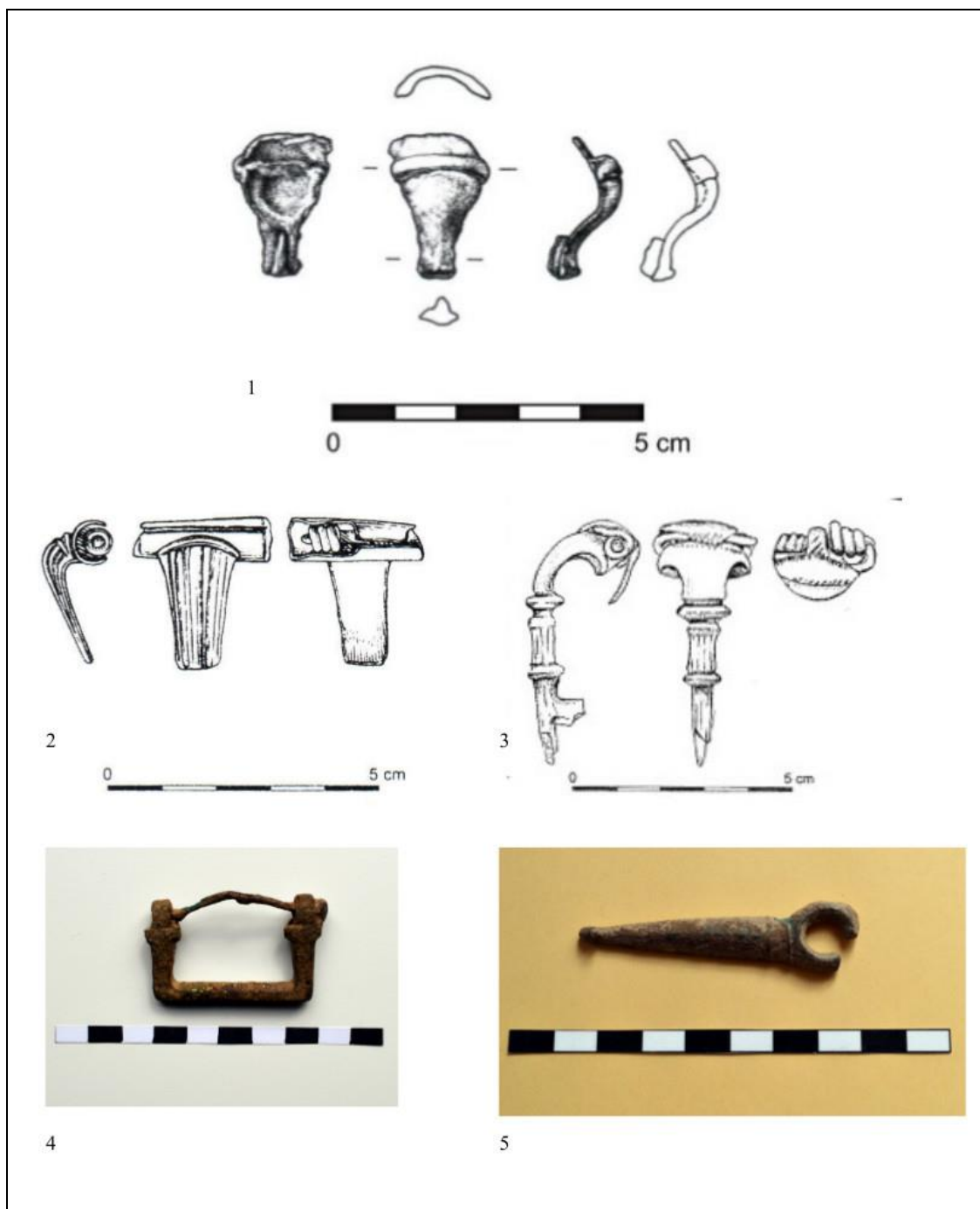
Tab. 13. Starší doba římská 1, 2, 4 – Nakléřov, 3 – Knínice, 5 – Varvažov. Foto 4 L. Rypka, 1, 2, 3, 5 P. Vágner.

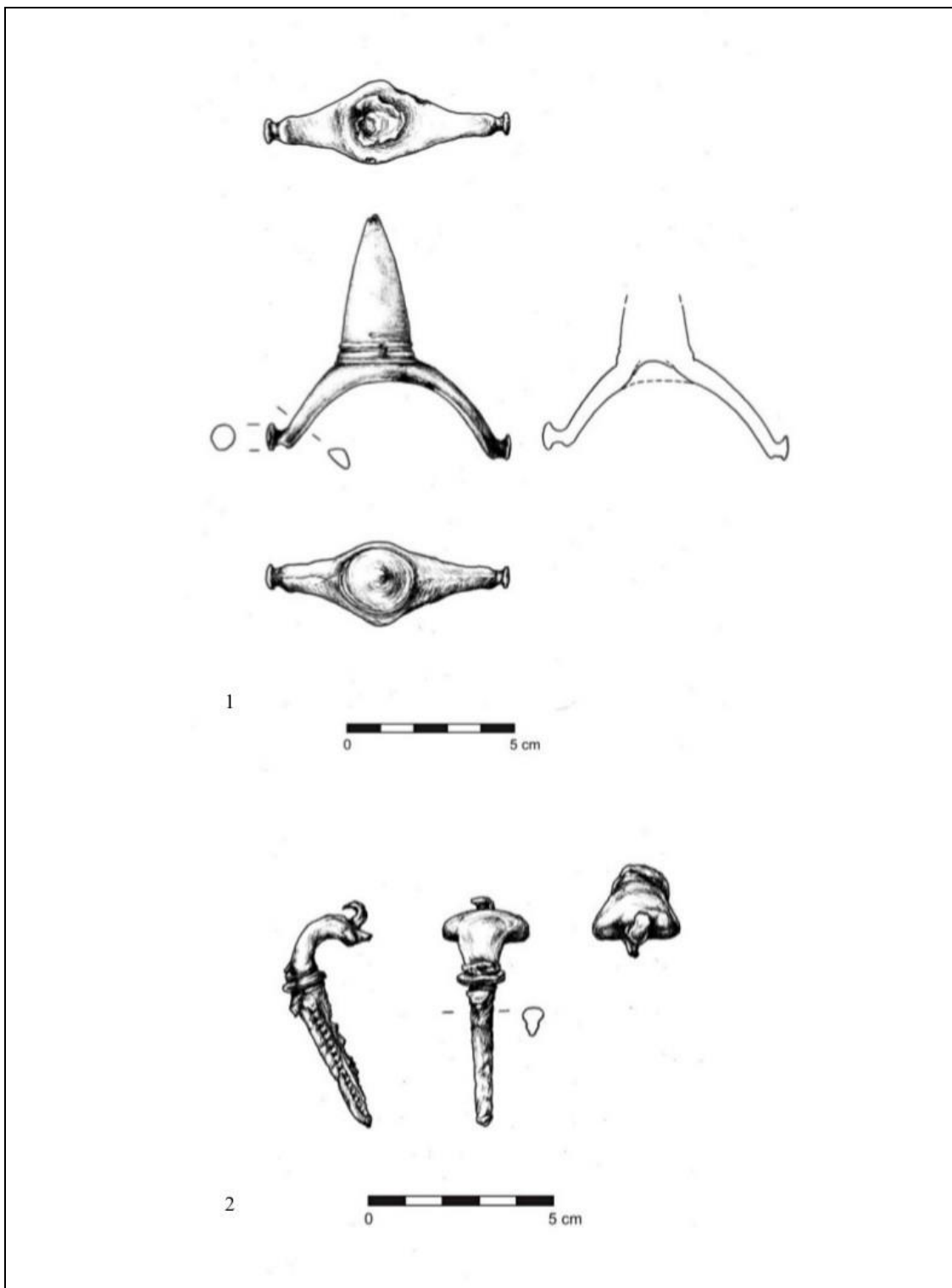
Tab. 14. Mladší doba římská a doba stěhování národů 1 a 2 – Přestanov, 3 – Nakléřov. Foto 1 L. Rypka, 2 a 3 P. Vágner.

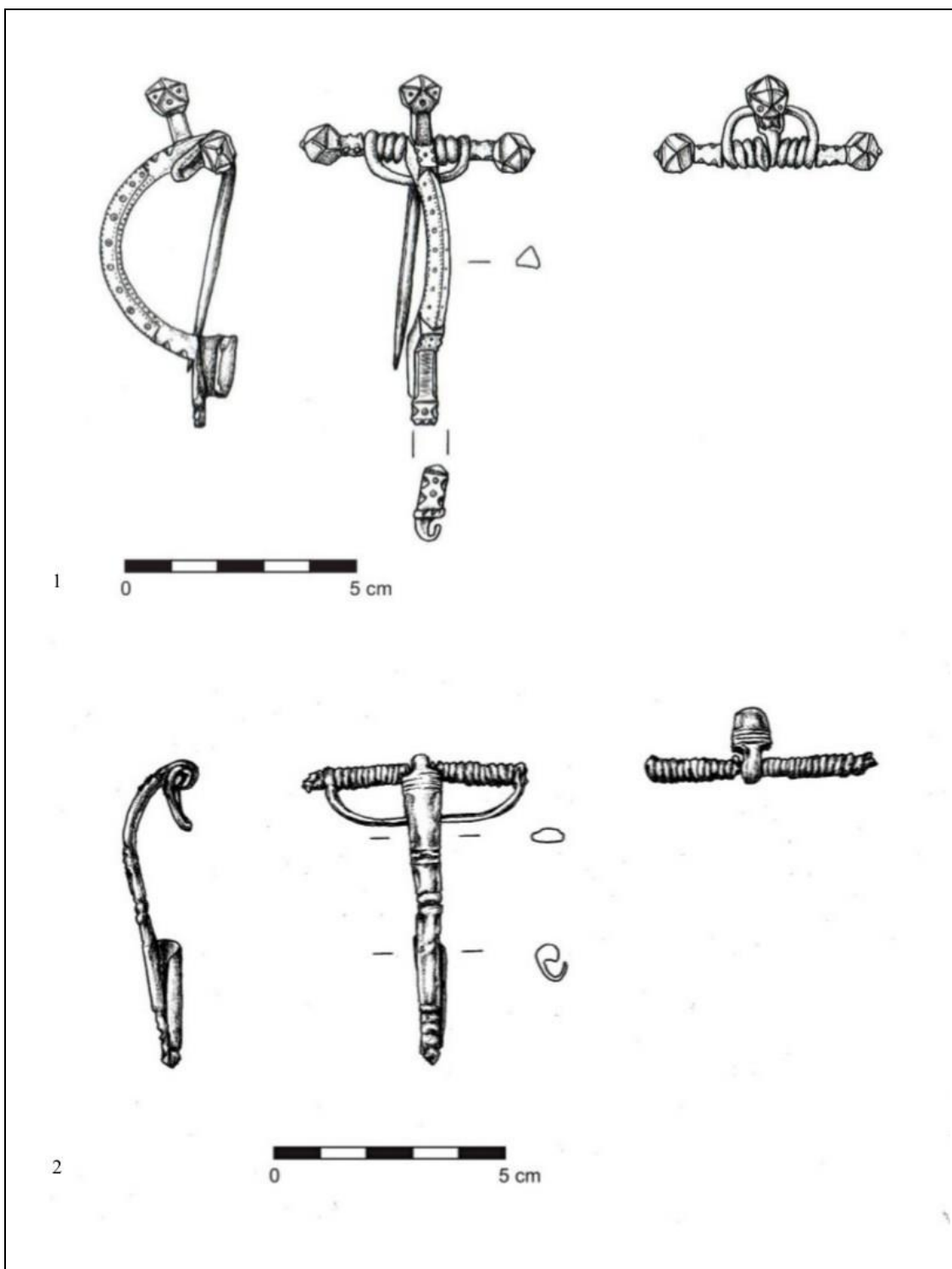
Tab. 15. Doba římská 1–2 – Telnice, 3 – Krásný Les, 4 – Nakléřov, 5 a 6 – Varvažov. Foto P. Vágner.

Tab. 16. Starší doba římská 1 a 3 –Nakléřov, 2 – Krásný Les, 3 a 4 – Varvažov.
Kresba 1 L. Marks, 2 a 3 podle Čížmář 2008, foto P. Vágner.

Tab. 17. Doba římská 1 – Telnice, 2 – Nakléřov. Kresba L. Marks.

Tab. 18. Mladší doba římská 1 a 2 – Přestanov. Kresba L. Marks.